

ЖИТИ, ЩОБ НАВЧАТИ

*збірка вчительських
історій про війну*

GLOBAL
TEACHER
PRIZE UKRAINE

Сотні зруйнованих обстрілами шкіл, тисячі окупованих проповідниками «російського світу» міст і сіл, мільйони травмованих звуками вибухів дітей... Саме таким був перший рік повномасштабного російського вторгнення для української освіти. Проте, попри всі випробування «вогнем і мечем», вона вистояла та стає сильнішою. Усе — завдяки самовідданим українським учителям, які продовжували та продовжують викладати в екстремальних умовах, часто ризикуючи найдорожчим, що в них є, — своїм життям. «Жити, щоб навчати» — це унікальна збірка вчительських історій про війну. У ній — про щоденні подвиги на освітньому фронті, безмежну турботу про нове покоління українських дітей і віру в те, що здоровий глузд здатен перемогти жорстокість і невігластво.

ЖИТИ, ЩОБ НАВЧАТИ

Збірка вчительських історій про війну

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ВТРАЧАЛИ ДІМ ДВІЧІ	9
Ми обов'язково повернемося в Донецьк <i>Елла Даниліна</i>	12
Неопалима Кремінна <i>Тамара Уманська</i>	14
Вас вітає концтабір «Вовчанський агрегатний завод» <i>Ірина Статко</i>	16
Колір перемоги — синьо-жовтий <i>Тетяна Короїд</i>	17
Два ноутбуки <i>Юлія Кортишко</i>	19
Під кінець весни Марс стане менш помітним <i>Лідія Насонова</i>	20
Полонена <i>Наталія Шило</i>	23
До дому — 1318 кілометрів <i>Людмила Бондаренко</i>	26
На Морський бульвар летять ракети <i>Оксана Шевченко</i>	28
ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ВИКЛАДАЮТЬ ПІД ОБСТРИЛАМИ	33
Люба пані Маргарито <i>Маргарита Сорока</i>	36
Підвал школи № 25 <i>Євгенія Турченко</i>	38
Рейс «Київ-Херсон» скасовано <i>Тетяна Мороз</i>	40
Внутрішньопереміщеність <i>Марина Галат</i>	42
Непомітні <i>Тетяна Комишова</i>	44
Свої несвої діти <i>Наталія Песоцька</i>	45
Станція метро «23 серпня» <i>Олена Долгопол</i>	49
Спортотерапія <i>Євгенія Білаш</i>	51
Кафе «Бомбосховище» <i>Валерія Гукова</i>	53
Тоненька ниточка довіри <i>Ірина Вовчук</i>	54
43 дні <i>Тетяна Бутурлим</i>	57
Мова — символ спротиву <i>Віолетта Каледа</i>	59
Лист у нікуди <i>Галина Довгань</i>	60
Як ти? <i>Юлія Шубіна</i>	62
Колцентр <i>Альона Шевченко</i>	63
Життя за «харківським часом» <i>Олена Бутенко</i>	64
Гра на виживання — Харків <i>Людмила Таболіна</i>	66

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ БОРОНЯТЬ ОСВІТУ НА ФРОНТІ

70

Сонячний день — Благовіщення Едуард Фісун	71
Другий батько Іван Маляренко	72
Блокпост Андрій Бован	73
Подалі від дому Олександр Сухоручко	74
Про що думав Сунь Цзи? Сергій Черкасов	76
Плани на «завтра» Ярослав Лисенко	77
Зв'язкова Любов Дзюбенко	79
Позивний «Тічер» Василь Отземко	81
Смерть не «просто так» Олена Зінченко	82
«Дяк» — це той, хто дякує Андрій Бербих	84
Під дубом Залізняка Віктор Шульга	85
Про що брешуть у бойовиках? Ігор Білецький	87
З БТРа на екзамен Володимир Сокол	89
Панда Олександр Кривошеєв	90
Доцент Владислав Дутчак	92

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ВИКЛАДАЛИ АБО ВИКЛАДАЮТЬ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ 99

«Показати вам?» Вікторія Щербак	100
Легендарне село Липці Світлана Дубініна	104
Кодове слово — «персик» Юлія Шахман	106
Уроки під «музику» обстрілів Наталія Бабич	108
«Влаштовуйтесь у російську школу або сина не побачите» Іван Верещака	109
Буча обов'язково відновиться Таїсія Коневська	112
Не забувайте про Мелітополь Ганна Бут	113
Мій дім — пекло Віра Науменко	117
«Доброго ранку, як у вас справи?» Яна Поліщук	121
Фортеця «Чорнобаївка» Юлія Козлова	123
Просто неба Світлана Попова	124
Я — командир Андрій Сологуб	127

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ДБАЮТЬ ПРО УКРАЇНСЬКУ ОСВІТУ ЗА КОРДОНОМ **131**

До Марса і назад <i>Богдана Сердюкова</i>	132
Асистентка вчителя <i>Наталія Нагірняк</i>	134
Штаб-квартира «Гросгансдорф» <i>Алла Дзезенко</i>	135
Життя поза відчуттям провини <i>Ольга Яковчук</i>	136
Будинок — це трикутник і квадрат. Дім — це Україна <i>Інна Данчук</i>	137

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ТРИМАЮТЬ ТИЛ **143**

Банка шпротів <i>Борис Ховряк</i>	144
Волонтерський хаб «Комарове» <i>Надія Мосюк</i>	146
Велопробіг «Перемога» <i>Наталія Лисенко</i>	147
Проміжний пункт «Липовець» <i>Світлана Мельник</i>	148
На своєму місці <i>Віталій Мушинський</i>	150
Безпечний простір <i>Анастасія Лужецька</i>	151
Писати, щоб жити <i>Віталіна Ганзина</i>	152
(Не)вразливість <i>Юлія Усатенко</i>	154
Як створити фабрику кишенькових печей? <i>Сергій Марущенко</i>	155
Війна очима Тарасика <i>Олександра Проніна</i>	156
Формула воєнної освіти <i>Оксана Словік</i>	157
Про музику та кікімори <i>Людмила Лучин</i>	158
«Лікує не час, а люди» <i>Галина Топільницька</i>	159
Управліниця <i>Олеся Браташ</i>	160
Жити мрією <i>Наталія Філонова</i>	162
Вчитель іде в ЗСУ <i>Юрій Гайдученко, Людмила Булигіна</i>	164
Волонтерство, що зцілює <i>Ірина Сокол</i>	166
Ми вберемо в себе ваш біль <i>Олена Анопрієнко</i>	167
«Той, хто не створює, мусить руйнувати» <i>Любов Губенко</i>	168
Рух — це комунікація <i>Олексій Качан</i>	169
Мазаль тов! <i>Нателла Андрющенко</i>	170
До зустрічі в «Буфеті» <i>Валерій Іллященко</i>	173

ГЕРОЇ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФІЛЬМУ «ВЧИТЕЛІ УКРАЇНИ» **178**

«Освіторія» заснувала премію Global Teacher Prize Ukraine у 2017 році, щоб відшукати видатних українських учителів, розповісти про них усьому світові та підвищити престиж професії в Україні. За п'ять років премія згуртувала навколо себе спільноту із сотень педагогів, які разом реалізували десятки змінотворчих проєктів.

У 2022 темою Global Teacher Prize Ukraine мало стати мистецтво. У січні наша команда почала домовлятися про співпрацю з найвідомішими українськими художниками та графічними дизайнерами. Нашою метою було показати суспільству, наскільки творчою та яскравою може бути сучасна освіта. Вже весною ми планували запустити традиційний збір учительських анкет. Проте, на жаль, нам так і не вдалося цього зробити. 24 лютого, з першими повітряними тривогами та вибухами, премія перестала бути про мистецтво і стала про війну.

Хто б міг подумати, що в еру штучного інтелекту і космічних польотів мільйони школярів у самому серці Європи будуть ховатися в підвалах від обстрілів? На жаль, із таким сусідом, як Росія, усе немислимо жакливе — можливо. 3051 пошкоджений і 420 повністю зруйнованих закладів освіти, ще 905 — досі під окупацією*. Таке воно, обличчя «російського світу».

Повномасштабне вторгнення показало, що освіта — це потужна зброя та засіб спротиву. Ніхто не переможе націю, яка вмiє критично мислити та знає свою історію. На кожен російський танк — в Україні десятки стартапів, на кожен «Іскандер» — сотні інноваційних винаходів, а на кожного загарбника — тисячі вчителів, які виховують нове покоління вільних людей.

Попри складні випробування українська освіта вистояла. Усе завдяки тим, хто проводив уроки під звуки вибухів, евакуював дітей із міст в облозі та створював волонтерські центри у себе в школах.

У ваших руках — унікальна збірка про них — неймовірних українських учителів, які проживали різні досвіди війни та на своєму фронті чинили і чинять спротив російським окупантам.

*З непохитною вірою в українську освіту,
Голова ГС «Освіторія»
Зоя Литвин*

*Джерело: Огляд поточного стану сфери освіти і науки України в умовах російської агресії (станом на січень 2023 року)

Збірку створено в межах проєкту Global Teacher Prize Ukraine ГС «Освіторія» за підтримки проєкту «Програма сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раств в Україні. Зміст збірки є винятковою відповідальністю Раств та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

01

Ракета влучила поруч із приватним сектором.
Запоріжжя, 8 листопада 2022 року

Фотографка: Олена Тіта

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ВТРАЧАЛИ ДІМ ДВІЧІ

Російська війна проти України не почалася 24 лютого 2022 року. Вона триває з 20 лютого 2014 року. Ніхто не усвідомлює цього гостріше, ніж вихідці з Донецької та Луганської областей і Криму. Вони першими дізналися, що таке повітряна тривога, евакуація під артилерійськими обстрілами та окупація. Вони першими відчували, як це — втрачати дім. Цей розділ — про вчителів, які переживають досвід війни вдруге. Їхні розповіді — про сум за рідними місцями, пошуки своєї ідентичності та відвагу почати життя спочатку.

ПОЛЬЩА

ЛЬВІВ

С. ВІСТОВА

КИЇВ

ОДЕСА

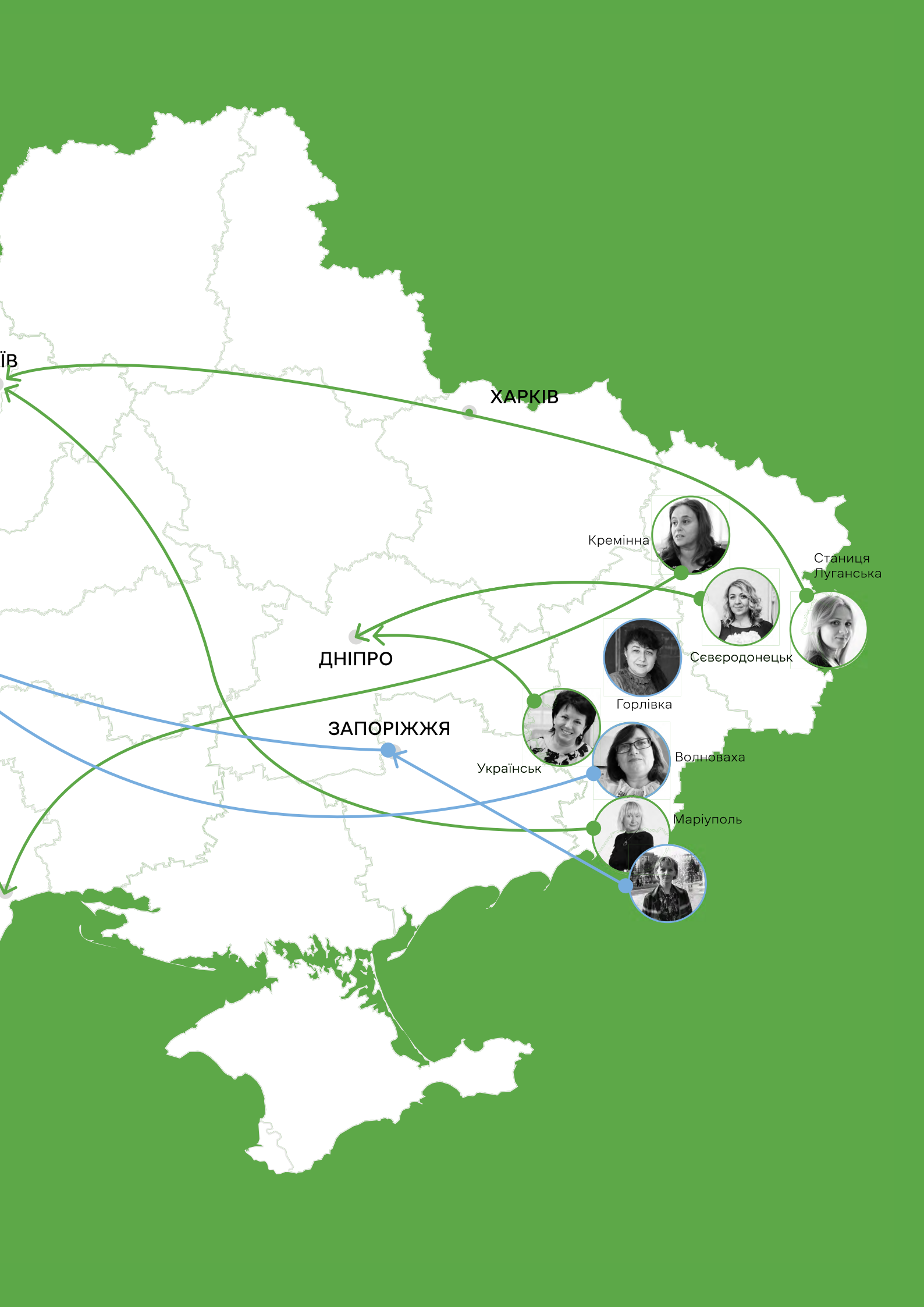
Легенда

Змінювали місце
проживання один раз

Змінювали місце
проживання двічі
або більше

Ми обов'язково повернемося в Донецьк

Я — етнічна росіянка, котра народилася та виросла в Донецьку. У 2014 році, коли Росія вторглася в Україну, я вперше дізналася, що таке війна. У той рік я почула, як вибухають снаряди, побачила, як від обстрілів помирають люди, і відчула, як боляче втрачати дім. Мій Донецьк — це досі моя найглибша рана.

Коли вісім років тому почалася війна, першою мені зателефонувала донька, яка тоді працювала біля Донецького летовища. Вона сказала: «Мамо, нас евакуюють, в аеропорт стріляють із гвинтокрилів, а в місті такі затори, що я не знаю, як ми виїдемо». Пригадую, як тоді сиділа в шкільному кабінеті та думала, що такого не може бути. За кілька днів після цього я побачила перші колони танків, які рухалися головними вулицями Українська, і почула перші відлуння «Градів».

«Я люблю свій український Донбас. Повірте, нас таких багато. Навіть на непідконтрольних Україні територіях»

Попри те, що приміщення постійно здригалось від вибухів, наша школа продовжувала працювати. Мені було страшно за себе, за учнів, за паралізовану від інсульту маму, за своїх дітей, які залишилися без житла та роботи, за чоловіка, за ще ненароджену онучку. Проте як я могла боятися, коли напроти мене сиділо двадцять ще більш переляканих дітей? Мені потрібно було бути сильною для них — і я була.

Коли війна підійшла ближче до нашого міста, багато людей почали виїжджати. Натомість ми з чоловіком вирішили залишитися, бо нам не було куди тікати. Я не могла покинути хвору маму, а всі рідні, які могли би нас у себе прихистити, на той час уже перебували на непідконтрольних Україні територіях.

Після цього наше життя перетворилося на «день бабака». Щодня були дім, робота, перечікування обстрілів у ванні — а потім усе спочатку. Часом мене від цього аж нудило, але я не мала права опускати руки, бо на мою стійкість розраховували десятки учнів і учениць із моєї школи. Пригадую, як у жовтні 2014 року знайшла в зошиті восьмикласниці, яка переїхала до нас із Донецька, аркуш паперу, де красивим почерком було написано «Мы вернемся в Донецк». Тоді я ледь не розплакалася, бо зі свого досвіду знала, що для неї означають ці слова.

Зрештою, війна зупинилася за 30 кілометрів від Українська, яке на наступні вісім років стало прифронтовим містом. Попри бої під боком, воно жило та розвивалося.

Елла Даниліна

(Українськ, Донецька область)

**Вчителька мистецтва і
трудового навчання**

в Українській школі № 13

Я працювала на улюбленій роботі та втілювала багато нових проєктів. Школярі почали поступово оговтуватися від шоку та повертатися до звичного навчання. Я облаштувала свою майстерню сучасними швацькими машинками та інтерактивною дошкою з проєктором. За вісім років нам майже вдалося відновити свою крихку нормальність і зрозуміти, куди рухатися далі. Тому коли 24 лютого 2022 року Росія вдруге вторглася в Україну, нам, людям, котрі пережили 2014 рік не лише через екрани телевізорів, було особливо прикро та боляче.

За декілька днів Українськ знову наповнився військовою технікою. Як у 2014, звіддала долинали звуки пострілів. Та цього разу було зрозуміло, що ворожі війська не зупиняться за 30 кілометрів від нас. За два тижні після того, як Путін оголосив війну, ми зі сватами евакуювали дітей і онуків із Харкова та поїхали до відносно безпечного Дніпра. Мені було боляче

усвідомлювати, що у свої три роки моя онучка Женя знає слово «бабах», розуміє, навіщо існує бомбосховище, і має досвід виїзду з рідного міста під обстрілами. Це ненормально, але це реальність, у якій ми зараз живемо. Кожного дня я стежу за новинами та бачу, як від руйнувань зникають міста, які раніше були для мене майже рідними. Щоразу, коли я думаю про Маріуполь, Волноваху, Лиман, Святогірськ, Вугледар, Слов'янськ або Оскіл, мене розриває від жалю, злості та безсилля.

Так, я етнічна росіянка, але я безмежно люблю Україну. Я народилася в українському Донецьку і досі сумую за тим, яким він був до 2014 року. Повірте, таких, як я, багато навіть на непідконтрольних Україні територіях. Вони чинять тихий спротив на своєму фронті та щиро вірять, що незабаром зможуть повернутися до свого українського дому. Навіть після восьми років під окупацією.

Історію було написано 2 жовтня 2022 року

Неопалима Кремінна

Що у 2014, що у 2022 війна застала мене напередодні дня народження. До повторного російського вторгнення 24 лютого я сім років працювала вчителькою української мови та літератури у Кремінському ліцеї № 5. Ще влітку 2021 до нього навідувався український письменник Сергій Жадан. Коли в Кремінній почалися вуличні бої, він навіть написав у Facebook, що пам'ятає, «які прекрасні діти та педагоги» збиралися під його дахом. Зараз місто окуповане росіянами, а ліцей майже повністю зруйнований обстрілами. Коли я думаю про перші дні великої війни, то насамперед пригадую три епізоди.

«Доброго ранку, ми з Кремінщини!
Шахти, поля, нескоримий Донбас.
Доброго ранку, ми з Кремінщини!
Сонечко спершу сходить у нас»

Епізод перший

У середині березня до мене прибігла моя колишня учениця Яна. Вона перетнула все місто під обстрілами, щоб попросити мене про допомогу. Незадовго після того, як Росія вдруге вторглася в Україну, Янина бабуся серйозно захворіла. На той час у Кремінній уже неможливо було викликати швидку або оперативно купити ліки, тому потрібно було, щоб хтось уколів старенькій знеболювальне. Я погодилася, бо знала, як це робити. Завдяки цим ін'єкціям і гарячій воді Янина бабуся протрималася до ранку. Коли вона померла в лікарні, ми з Яною пішли через замінований міст, який тоді ще контролювали ЗСУ, щоб домовитися про гідний похорон для покійної. Віддаля було чути відлуння боїв.

Епізод другий

Я перебуваю в Одесі, у безпеці. Раптом на мій телефон у Viber приходить повідомлення від двох моїх учнів, які на той час були в окупованих містах. Я відкриваю додаток — і бачу фото з домашніми завданнями з української мови. Пізніше я дізналася, що для того, щоб надіслати їх, діти вилазили на дерева та десятки хвилин ловили інтернет.

Епізод третій

Перший дзвоник. Школярник із Луганщини зачитує вірша перед великою аудиторією. У святковій вишиванці він має вигляд справжнього козака. Раптом починається повітряна тривога. За нормальних умов дитина мала би злякатися сирен і втекти. Проте цей першокласник навіть не звернув на них уваги. Він просто продовжив читати, ніби нічого й не відбувалося. Тоді я подумала, що, швидше за все, за свої шість років він уже чув щось значно страшніше.

Тамара Уманська

(Кремінна, Луганська область)

*Вчителька української мови
та літератури у Кремінському
ліцеї № 5*

Я покинула Кремінну 22 березня і вирушила до Одеси. Це була моя третя в житті евакуація. Я не могла надалі бути в місті, яке незабаром мали окупувати росіяни. Це було би небезпечно через мою проукраїнську позицію.

Я залишила у Кремінній частину себе. Там — мій кабінет, патріотично розмальована «Кремінськими лелеками» зупинка, величезний сертифікат «Найкращої вчительки прифронтової зони» від Global Teacher Prize Ukraine. Там — усі мої великі та маленькі перемоги за останні сім років. Єдине, що мені вдалося вивезти, це два ноутбуки, які торік мені та моїм учням подарували спонсори. Зараз вони працюють, щоб підтримувати діяльність Кремінського ліцею дистанційно. Зрештою, окупанти можуть скільки завгодно обстрілювати

наші школи. Проте ніхто не зупинить українську освіту, час якої настав. У вересні Кремінський ліцей дистанційно набрав перший клас. Діти, які до нього вступили, перебувають у різних кінцях країни та світу. Утім, усі вони однаково хочуть вивчати українську мову і бути вдома, хоч і віртуально. Як не дивно, життя продовжується. Із Луганщиною в серці я працюю на перемогу на своєму, освітньому, фронті та вірю, що незабаром повернуся додому. Цього разу — назавжди.

«Ніхто не зупинить українську освіту, час якої настав»

Історію було написано 27 листопада 2022 року

Ірина Статко

(селище Станиця Луганська,
Луганська область)

**Вчителька української мови
у Вовчанському ліцеї № 3**

Вас вітає концтабір «Вовчанський агрегатний завод»

У 2014 мені було 18 років. Тоді я була однією з тих небагатьох, хто виходив на проукраїнські мітинги в центрі Луганська. На жаль, вони не допомогли, незабаром на Донбасі почалася війна. У 2014 році я пережила все те, що багато українців уперше переживають у 2022. Я відсиділа в підвалах, побула без води та газу і наслухалася, як «ЛНРівці» пускають автоматні черги над головами цивільних. Потім, у мій день народження, до міста прийшли наші котики, і я подумала, що скоро все закінчиться. На жаль, я помилялася. З того часу нас бомбили всім, що передавала Московія. Невдовзі в Станиці Луганській зникли світло, вода і газ. Після цього я зрозуміла, що треба тікати до родичів на Харківщину.

«Хто буде виховувати націю, якщо я втечу з країни?»

Приблизно в той самий час я вирішила, що стану вчителькою української мови, і вступила до Луганського педагогічного університету імені Тараса Шевченка, який на той час переїхав до Старобільська. Дистанційне навчання було складним і погано організованим, тому до кінця витримали лише чотири студенти. Серед них була і я. За роки, які провела в університеті, я встигла трохи відбудувати своє життя. Наприклад, почала працювати в школі, яка стала для мене рідною, перемогла в районному етапі конкурсу «Вчитель року» і навіть завела TikTok, щоб зацікавити дітей українською мовою. Усе було відносно

добре, тому ми з чоловіком до останнього не вірили, що росіяни знову нападуть.

Потім сталося 24 лютого. Ми прокинулися від звуків вибухів і почали збирати рюкзаки. Я плакала і кляла «русский мир», але покидати місто не хотіла. Сподівалася, що ЗСУ нас не залишать. Проте Вовчанськ — це невелике місто, тому мало бути одразу зрозуміло, що в ньому буде більше руйнувань, ніж порятунку. Вже за годину після перших обстрілів росіяни почали рухатися в бік Харкова. Коли ми з чоловіком спиталися поліціантів, що нам робити, нам відповіли: «Не переживайте, они вас не тронут».

Вони «тронули». Коли російські військові зайшли в місто, то перетворили Вовчанський агрегатний завод на концтабір, де побували всі «неугодные» вчителі та директори шкіл. Незабаром у Вовчанську зникли світло та зв'язок. Навіть попри це я все одно хотіла до останнього там залишатися. Мої плани змінили російські військові, які прийшли до мене додому і сказали, що я повинна співати для них дев'ятого травня. Після цього я почала терміново шукати можливості, щоб виїхати з міста.

*Історію було написано
25 листопада 2022 року*

На вісьмох російських блокпостах ми з чоловіком витратили всі гроші, які останні вісім років збирали для того, щоб купити будинок. Так ми змогли дістатися до Харкова, а згодом до Києва. Тоді багато знайомих казали мені: «Та навіщо тобі та Україна» або «Краще їдь в Європу через Росію, це безпечніше та дешевше».

**Проте як я зможу називатися
вчителькою, якщо покину своїх учнів?
Хто буде виховувати націю, якщо я
втечу з країни?**

Колір перемоги — синьо-жовтий

Тетяна Короїд

(Маріуполь, Донецька область)

**Вчителька української мови
та літератури в Київській
школі № 78**

Наша перемога над Росією буде результатом малих актів спротиву мільйонів звичайних українців. Я переконалася в цьому ще в серпні 2014 року, коли під звуки обстрілів разом із друзями вийшла на Майдан у Маріуполі. Тоді, попри страх і розгубленість,

я голосно заявила, що мені не все одно, де жити, і що я підтримую Україну. Після цього від мене відвернулося багато «товаришів» і «товаришок», проте я не звернула на це уваги, бо знала, що «життя переможе смерть, а світло — темряву». Звідки така впевненість?

**«Єдине, що мені
залишається, — це вірити
в ЗСУ та продовжувати чинити
маленькі акти спротиву
окупантам на своєму,
вчительському, фронті»**

Причина перша

У травні 2014 року всі мої учні та учениці прийшли на випускний зі стрічками кольорів українського прапора. Лише одна дівчинка тримала в руках червону. Вона виглядала засмученою. Коли я підійшла до неї, щоб спитати, чи все гаразд, вона сказала, що теж хотіла пов'язати українську стрічку, але тато був проти. Я з розумінням кивнула і за кілька хвилин повернулася до неї зі ще однією патріотичною стрічкою, чому випускниця неймовірно зраділа. Вона проходила з тим клаптиком тканини до кінця офіційної частини та не зняла його навіть тоді, коли за нею приїхав тато. Це було для неї особистим актом спротиву. Хтось міг би сказати: «Ну, вдягнула стрічку інших кольорів, і що?»

Проте для неї це було важливим кроком до того, щоб сміливіше заявити рідним про свою проукраїнську позицію.

Причина друга

24 січня 2015 року росіяни сильно обстріляли маріупольський мікрорайон «Східний». Через це загинула 31 людина, ще 117 отримали поранення. Після цього я вирішила переїхати з Маріуполя до Києва. У мене не було грошей, знайомств або чітких планів, що робити далі. Єдине, що я знала напевне, це те, що не уявляю себе ніде поза Україною. Так почалася моя довга історія про евакуацію з Маріуполя через Бердянськ, життя в київських гуртожитках, пошуки роботи в школі, але це вже не так важливо. Головне, що я долала всі ці труднощі у себе вдома у відносній безпеці, а не під російськими обстрілами або окупацією. За весь цей час я жодного разу не сумнівалася, що Україна переможе.

Повторне російське вторгнення 2022 року стало для мене особливо болісним. Пригадую, як невдовзі після нового року мої колишні учні запросили мене до Маріуполя на зустріч випускників. Попередньо ми мали зібратися в школі № 12, щоб згадати смішні моменти з минулого. Проте, на жаль, сталася війна, тому зустріч так і не відбулася. Тепер школи № 12 не існує, а декілька з тих учнів, з якими планували побачитися, загинули від російських бомбардувань Маріуполя.

Із цією реальністю неможливо змиритися. Вона травмує та знерухомлює. Тому єдине, що мені залишається, — це вірити в ЗСУ та продовжувати чинити маленькі акти спротиву окупантам на своєму, вчительському, фронті.

Два ноутбуки

У 2000 році я закінчила педагогічний коледж і повернулася викладати у свою рідну школу в Сіверськодоноцьку. Відтоді я не змінювала роботи, бо відчувала, що на правильному місці. 23 лютого 2022 року я востаннє побачилася зі своїми улюбленими учнями наживо. Наступного дня почалася війна. Сіверськодоноцьк ще з перших днів щільно обстрілювали, тому всі постійно перебували в підвалах.

Я пробула в бомбосховищі до кінця березня.

Потім мою квартиру знищило пряме влучання російської ракети, тому я була змушена евакуюватися до Дніпра, де перебуваю досі.

«Мою квартиру знищило пряме влучання російської ракети, тому я була змушена евакуюватися до Дніпра»

Коли я трохи оговталася, то захотіла відновити навчання для своїх учнів і учениць у дистанційному форматі. Єдиною проблемою було те, що в мене не було ноутбука, бо він згорів разом із моїм домом. Я не могла його придбати, бо коли тікала із Сіверськодоноцька, то взяла лише те, що мала із собою в підвалі.

На щастя, у Дніпрі я познайомилася з пані Галиною, директоркою однієї з місцевих шкіл. Вона запропонувала мені роботу в себе та забезпечила мене ноутбуком до кінця навчального року. Так я змогла відновити свою улюблену справу. Зранку я викладала для другокласників у Дніпрі, а з обіду навчала дітей із Сіверськодоноцька, де б вони не були. Згодом до моїх віртуальних уроків почали приєднуватися учні з інших міст Луганщини. Наприклад, із сусіднього Лисичанська. Три вчительки звідти перестали виходити на зв'язок, тому я взяла на себе частину їхніх обов'язків.

Попри війну, усі мої учні засвоїли навчальний матеріал і перейшли до наступного класу. Я рада, що нам усе вдалося. Це ще один маленький доказ того, що ми переможемо.

Юлія Кортишко

(Сіверськодоноцьк,
Луганська область)

Вчителька початкових класів
у Сіверськодоноцькій школі № 16

Історію було написано 20 вересня 2022 року

Під кінець весни Марс стане менш помітним

Лідія Насонова

(Дружківка, Донецька область)

Вчителька української мови та літератури в Новопечерській школі Києва

* Від початку повномасштабного вторгнення пані Лідія рефлексувала про війну у своєму блозі у Facebook. Нижче — деякі з постів, які вона публікувала у 2022 році, у хронологічному порядку.

26 лютого

Вони знову прийшли мене захищати.

Бісове дежавю. Вісім років тому Росія привела «настутнємає» у мій дім. Тому що російськомовних «дуже утискають» і їх «треба захищати». Тепер знову те саме... «щоб я могла жити демократично».

Іронія в тому, що я знаю російську краще за добру половину тих, хто суне до мого дому на танках. До того ж я її викладаю. Друзі, може спершу на курси?

Найважче позбутися відчуття сюр: сучасний світ прагне до толерантності та рівних прав, ми розвиваємо емоційний

інтелект і вміння спілкуватися... Проте ніхто не може нічого зробити з тираном, який придумав, що має повне право вирішувати, як жити сусідній країні. Асоціація з аб'юзером, що ніяк не може відпустити жінку, яка давно від нього пішла. Ті самі класичні фрази: «Я все зроблю для твого щастя», «Ти сама не знаєш, чого хочеш», «Я розкажу тобі, як жити».

У 22 роки справді не знала, як жити — ні я, ні країна (за щасливим збігом обставин ми з нею ровесниці). Проте жінка в 30 вже знає, як мінімум, коли їй мають дати спокій.

24 березня

Місяць тому я не чула вибухів. Про мене завжди казали: «І танком не розбудиш». Тепер ми знаємо, що це не метафора.

Мене розбудив чоловік: «Вставай, вибухи!» Пам'ятаю, подивилася на годинник і розізлилася. Мовляв, чого так рано будити, і так не висипаюся, ще й на роботу скоро. А потім у нас над головами пролетів винищувач...

Десь о 5:30 ми вже були в машині. Згребли кота, документи, ноути та шкарпетки. «Та яка тривожна валіза, я що, зовсім уже?» Були одними з перших, хто виїхав з міста. Заправили повні баки, від'їхали за Пісочин, постояли трохи... і повернулися: «Куди їхати? Навіщо? Ніхто не чекає», «Це точно закінчиться за декілька днів».

Тепер думаю: «Боже, Лідо, ти ж донецька. Невже життя нічого не вчить?»

Повернулися, трошки зваженіше зібрали речі. Перекрили крани. Поїхали до свекрухи.

«Та кому потрібен той приватний сектор!» Поруч ракетою вгатило дах. Навпроти палала школа.

Витримати можна багато чого. «Гради» та ракети не такі страшні, від них можна ховатися. Я навіть проводила уроки під обстрілами та під час сирени. Я була впевнена, що нікуди не поїду. Що вистою там. Що, як життя зі свекрухою сильно допече, швидше піду допомагати нашим військовим.

Але вже після перших літаків мене скрутило так, що три дні фізично не могла їсти. Тоді вирішили їхати. Вісім днів дороги, чудові люди навколо — і осіли десь, де тихо. Перші два дні я могла тільки дивитися в одну точку та видихати. А потім захотіла запам'ятати себе в цей час.

Я точно не маю права розклеюватися. Так, сумую за кішкою, що лишилася в родичів. Картаю себе за те, що не перевезла до них ще й вазони. Але я корисна тут, де на голову не скидають бомби.

Якщо мене колись запитають: «Чим ви займалися під час війни?», відповім: «Була частиною освітнього фронту».

І соромно не буде. Бо завжди, навіть у війну, діти навчаються, а вчителі навчають. Моя прабабуся керувала бібліотекою в Маріуполі. І навіть у війну можна було читати. Кожен тримає свою оборону. А разом вистоїмо.

«Тебе полюблять навіть зі шрамами, З розривами бомб, що ти носиш під серцем. Й одного вечора стогін сирени Розквітне бузково-квітучою терцією»

8 червня

Страх — ірраціональний, свобода — вічна, кішки ніколи не було в темній кімнаті.

Суспільство зараз нагадує мені кубик Рубіка, який не просто розібрався, а спочатку розсипався і тепер збирається наново. Нам стільки всього треба усталити... За яким негласним договором будемо жити, що більше ніколи не будемо толерувати, а що — пробачимо. Хоча б собі.

Цікаво досліджувати реакції на фоні. Реакції поки — чорно-білий телевизор. Є речі, які не зникнуть. Є явища, які неможливо скасувати. Можна тільки відбудувати кордони, цінності й обирати «своїх».

Люди гинуть не для того, щоб решта скніла. Моя знайома провела 70 днів в окупації. Коли вона вийшла, то сказала «Як добре, що ви тут живете!» Мій знайомий служить. Схід. Забороняє вішати носа. Та й я ті ночі, що ночувала в метро, не переймалася тим, чи грає хтось весілля, танцює на дискотеці чи відпочиває. Щоразу, як хоче когось засудити, — донатйте на ЗСУ.

Нам ще довго, правда. Не всі будуть за нас. Людям буде хотітися пінья колади та подробиць зіркового розлучення. Це нормально, так працює психіка. Те, що було шоком і виходило з фону яскравою плямою, стає цим фоном. Не травмуйтеся цим, міняйте стратегію комунікації.

Єдине, що ми можемо (ті ми, хто перебуває в безпеці та не зазнав страждань чи ран), — продовжувати боротьбу. І пропонувати іншим доєднуватися: до натхненних ініціатив, яскравих флешмобів, неймовірних колаборацій та просто якісних продуктів. Бо ми — приємні та цивілізовані. За нами життя та правда.

Не шукайте кішку в темній кімнаті, її там не було. Як стане цікаво — сама прийде.

Фотографка: Олена Тіта

13 вересня

Якщо війна мене чогось і навчила, то це не вгадувати майбутнє. Раніше ж як: працюєш на заліковку, щоб потім заліковка працювала на тебе. Шукаєш мільйон можливостей, щоб хоч одна вистрілила і дала результат. Але це більше не робочий варіант. «Заліковка» згоріла в пожежах війни. А постріли від автоматів ще довго можна буде побачити на фасадах наших будинків.

То що? А все просто: не на заліковку, а на своє щастя. Не мільйон різних занять, а ті, що приносять задоволення.

Я не вгадаю майбутнє. Не причарую його жодним набором ритуальних дій. Але сьогодні я увімкнула бабусину лампу та пила свою каву. І світ потрохи набуває чітких рис. На сьогодні так точно.

11 жовтня

Після терактів на вулицях залишаються уламки чужого завтра. Взуті в рожеві шкарпетки, з охайним манікюром, який тільки й покажуть у віконці новин. Недопита завтрашня кавка. Сварка наступного місяця через колір шпалер. Тендітне кошеня, яке заб'ється взимку під авто, а потім сито мурчатиме на канапі.

З усього цього висмикнули серце та відкинули кудись на Володимирську — хай судмедексперт тепер шукає,

розбирається. Але знаєте, після кожного вибуху всередині стягується канат, напружується кожною ворсинкою м'язом навколо попереку. Як якісний корсет, що міцно тримає поставу і не дає виплеснутись за межі, так і цей внутрішній канат збирає до купи всі хаотичні емоції, перетворюючи їх на впорядкований каркас.

«А в чому сила?» — так люблять питати по ту сторону кордону. Наша — в нас.

4 грудня

Прочитала в одному науковому пабліку, що взимку легше спостерігати за Марсом, бо можна побачити Червону планету з настанням перших сутінків. Темнішає взимку рано, тому бог війни спостерігає за нами довго і ретельно, якщо вже перекладати астрономію мовою легенд.

Кривавий Марс дуже далекий від наших степів, як і Давній Рим. А от якщо хто й бряжчав обладунками по Дикому Полю, так це Сварожич, якщо вірити легендам слов'янським. З ним, богом не тільки війни, а й вогню, українці говорять і зараз, запалюючи свічки в нічному мороку, вмикаючи газові пальники над електропічками, збираючись біля вогнища у власному дворі. Попереду

довга зима, що вимірюватиметься тисячами іскор великого і малого домашнього багаття та нестримного вогню артилерії. Дике Поле знову палає, створюючи нові міфи, народжуючи нових богів.

Вчені кажуть, що під кінець весни Марс стане менш помітним, а роздивитися його в телескоп можна буде хіба кілька хвилин після заходу Сонця. Світло дня набагато сильніше за криваві світанки, приготовані нам долею.

А поки чекаємо, головне — зберегти іскри, що народжуються в глибині душі. І зігрівати рідних теплом. Так і переможемо.

*Історію було написано
23 лютого 2023 року*

Полонена

Цю історію розповідає донька пані Наталі Ірина Шило. Сама вчителька перебуває в полоні бойовиків «ДНР» з 5 липня 2021 року.

17 жовтня Україна звільнила з російського полону 108 жінок. Серед них троє чи четверо перебували в тюрмах окупантів ще до повномасштабного вторгнення 24 лютого. У той день мені було боляче радіти разом з усіма українцями, бо моя мама Наталія Шило не потрапила в списки для обміну. На той час вона вже 17-й місяць перебувала в полоні бойовиків «ДНР».

У липні 2021 року вона поїхала з Києва до рідної Горлівки, щоб допомогти бабусі перед операцією. Тоді до окупованого міста неможливо було потрапити через територію України, тому вона мала перетинати російський кордон. Упродовж усієї дороги вона була на зв'язку. Проте на наступний день зникла «з радарів». Коли я зателефонувала перевізнику, він повідомив, що на одному з пропускних пунктів маму просто вивели з автобуса разом з усіма речами. Після цього я три дні не могла нічого дізнатися про те, що з нею сталося, аж поки в одній зі служб «ДНР» мені не повідомили, що вона «позовреваемая».

Згодом виявилось, що вона потрапила до «Министерства государственной безопасности», або просто «МГБ». Понад місяць вона перебувала в «ізоляторе временного задержания» (це не наше СІЗО, а просто підвал). Як усі «позовреваемые», вона не мала права ні на відвідувачів, ні на адвоката. Увесь той час я навіть не знала, чи вона жива. Це були найжахливіші 30 днів у моєму житті. У «ДНР» мені пояснювали, що маму перевіряли «на предмет угрозы национальной безопасности страны». Усе логічно. Для «ДНР» учитель — це величезна небезпека, тому не дивно, що маму затримали. Уже за місяць із «позовреваемой» вона стала «обвиняемой». Це означало, що на неї завели документи, які передали в «СІЗО». Лише після цього їй дали право на «судовий захист».

«Для «ДНР» учитель — це величезна небезпека»

Наталія Шило

(Горлівка, Донецька область)

Вчителька фізики та математики у Горлівському НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 50»

За тиждень мені вдалося знайти адвоката, який погодився представляти маму. Він був нашим єдиним «зв'язком» із нею. Після місяця абсолютної невідомості ми нарешті дізналися про стан мами. З міркувань безпеки адвокат не розповідав, що вона казала про своє затримання. Я його розуміла, тому не

наполягала на цьому. На той час нам було найважливіше дізнатися, що потрібно передати в СІЗО з продуктів і одягу (бо починалися холоди, а в мами були із собою лише літні речі). Це він нам і повідомив. Згодом він також розповів, що маму утримували в камері, де перебувало від 6 до 12 людей.

Після повномасштабного вторгнення та до грудня в мене не було зв'язку з адвокатом. Тоді на Донеччині побільшало обстрілів і я могла отримувати інформацію про СІЗО, де перебувала мама, лише з медіа. Попри всі жахи війни, я знала, що моя героїня тримається і що я маю триматися заради неї. У жовтні 2022 року сталася радісна новина. На адресу бабусі на Донеччині надійшов перший лист від мами. У ньому вона написала, що з нею все добре, і попросила надіслати продуктів. На щастя, після цього ми отримали ще декілька листів, де вона писала про своє самопочуття. Щоразу вона передавала всім привіт і навіть не усвідомлювала, скільки друзів, колег, учнів переживають і чекають на неї.

У 2021 було складно отримати якусь допомогу від українських правоохоронних органів. Попри те, що війна йшла вже восьмий рік, у держави не було єдиного механізму, щоб звільняти полонених на окупованих територіях. На той час російська агресія проти України була не для кожного, а лише для людей зі сходу та Криму і військових, які тримали кордон. Усі інші не усвідомлювали, що відбувається. Якщо сьогодні у ЗМІ напишуть, що вчительку взяли в полон, то суспільство все зрозуміє та відреагує зі співчуттям і підтримкою. Проте ще рік тому ситуація була зовсім іншою. Коли я розповідала комусь, що моя мама в полоні в «ДНР», багато хто радив мені «йти розбиратися». До кого? До бандитів зі зброєю? Пригадую, як одного разу звернулася в поліцію, щоб повідомити про зникнення людини на окупованих територіях. Тоді на мене подивилися з подивом і сказали, що такого не може бути та що до них ніколи досі не зверталися з таким запитом. Попри це, вони справді спробували мені якимось допомогти.

«Я знала, що моя героїня тримається і що я маю триматися заради неї»

Увесь час, поки мама перебуває в полоні, я почуваюся безсилою. Мені здається, що я належу до покоління жінок, які нічого не можуть вдіяти. Мама ув'язнена в Донецьку, бабуся хворіє в Горлівці, а я сиджу в Києві та не знаю, куди себе подіти. Проте я все одно буду продовжувати боротися. В СРСР казали, що «маленька людина нічого не може змінити». Моя мама завжди ненавиділа цю фразу.

Вона вважала, що маленьких людей не існує, що кожен акт спротиву має значення. Ще у 2014 році вона не боялася відкрито говорити про те, що підтримує Україну та засуджує Росію. Коли у школі № 50, де вона викладала до початку війни, вивісили російський триколор, вона забрала звідти документи й сказала, що повернеться лише тоді, коли там знову буде український прапор.

Історія моєї мами показує, наскільки важливими та сильними можуть бути звичайні люди. До весни 2014 року Наталія Шило була пересічною вчителькою математики та фізики з Горлівки в Донецькій області. Зараз Наталія Шило — символ тихого спротиву російським окупантам в умовах незаконного ув'язнення. У січні 2022, перед початком повномасштабного вторгнення, на одному з телеканалів «ДНР» опублікували відео з допитом мами. Попри декілька місяців за ґратами в бойовиків, у ньому вона голосно заявила, що вірить у перемогу України та засуджує людей, які зрадили Батьківщину.

Я не уявляю, наскільки сміливою треба бути, щоб зважитися таке сказати на телебаченні «ДНР».

Це вкотре довело мені, що «маленьких людей» не існує і що за кожною перемогою України стоять мільйони «звичайних» громадян, що не можуть толерувати несправедливість за жодних обставин.

Історію було написано 24 листопада 2022 року

До дому — 1318 кілометрів

У 2014 році війна для Волновахи була поряд. Упродовж першого року всім було страшно. Це й зрозуміло. Над головою літали ракети, а десь удалині завше лунали постріли. Проте незабаром місто звикло до бойових дій під боком і переналаштувалося на «нову нормальність».

У 2022 році сталося інакше. Уже 25 лютого було зрозуміло, що цього разу Волновасі буде значно складніше. Пригадую, як у перші дні почула серію вибухів. Це мене добряче налякало. 4 березня ми з донькою та старенькою мамою вирішили, що треба евакуюватися. Спершу думали перечекати в селі Златоустівка, але через те, що там почалося бомбардування, вирішили одразу тікати якомога далі від фронту. Домовившись із сусідом про місце в машині, ми спакували речі та вирушили в дорогу довжиною понад 1300 кілометрів. Першою зупинкою було Покровське в Дніпропетровській області. Там ми переночували в дитячому садочку. Потім вирушили до П'ятихаток, де нас прийняла в себе на ніч старенька вчителька англійської мови. Зрештою ми опинилися на вокзалі в Кривому Розі, де розпрощалися із зятем сусіда, який нас підвіз, та сіли на

евакуаційний потяг до Львова. Через тисняву у вагонах нам довелося залишити ледь не всі речі на вокзалі.

Дорога на захід України була складною. Ми застали прильоти в Києві та в аеропорту Вінниці, тому потяг постійно зупинявся. У Львові ми не змогли одразу знайти житло, тому спонтанно, навіть без закордонних паспортів, вирішили їхати до Польщі. Зрештою ми потрапили до містечка Сендзішув, де нас тепло зустріли місцеві волонтери. Упродовж кількох місяців вони дбали про те, щоб у нас усього вистачало. Та мамі все одно було складно звикнути до перебування за кордоном. Вона казала, що вже не в тому віці, щоб учити нову мову та починати життя заново. Тому в липні ми повернулися до Львова, де нас прихистив чоловік, який побачив моє оголошення про пошук житла в освітянській групі.

**Людмила
Бондаренко**

(Волноваха, Донецька область)

**Вчителька початкових класів,
виконувачка обов'язків
директорки у Волноваській
школі № 4**

Волноваха, Донецька область, після вторгнення Росії

«Діти не винні
в тому, що
відбувається
зараз у світі»

Наразі в окупованій Волновасі досі перебувають понад 60% учнів з мого класу. Більшість із них виїхали з міста ще на початку війни, але потім повернулися.

Мені складно підтримувати контакт із ними та їхніми батьками через проблеми зі зв'язком, хоч я й намагаюся.

Зараз я продовжую дистанційно вчителювати та виконувати обов'язки директорки у Волноваській школі № 4, яку тепер об'єднали зі школою № 6. Десять 20% вчителів, які працювали зі мною у Волновасі до вторгнення, залишилися на окупованих територіях з різних причин. Комусь треба було доглядати за хворими батьками, а хтось просто не хотів покидати рідний дім. Я все розумію, а тому не засмучуюся та продовжую працювати на перемогу. Діти не винні в тому, що відбувається зараз у світі. Вони заслуговують на безпеку та нормальну освіту навіть в умовах війни.

*Історію було написано
20 грудня 2022 року*

На Морський бульвар летять ракети

З 2014 року Маріуполь був прифронтовим містом. Буквально за 15 кілометрів від нас були захоплені селища, сіра зона, блокпости. Тому впродовж восьми років, ще до повномасштабного вторгнення, ми часто чули вибухи. Наприклад, у 2015 році росіяни потужно обстріляли Східний — мікрорайон, де я жила. Було багато загиблих і поранених. Коли у 2022 почалися розмови про велику війну, я думала, що все обійдеться та скоро закінчиться. Тому 24 лютого я навіть не зрозуміла, що все почалося, та пішла на роботу. Дорогою до мене зателефонували зі школи та сказали, що до вихідних усі точно сидітимуть удома, а вже з понеділка буде видно. Тоді я повернулася додому, увімкнула телевізор і усвідомила, наскільки все серйозно.

Оксана Шевченко

(Маріуполь, Донецька область)

Вчителька хімії та біології
в Бахмутській школі № 5

Уже наступного дня почалися такі сильні обстріли, що ми із сім'єю навіть не думали виїжджати. Зникли світло, зв'язок, вода, а зрештою і газ. Усе відбулося буквально за тиждень. Через постійні вибухи було страшно не те що кудись тікати, а навіть із двору виходити. Ми жили в приватному будинку та весь час ховалися або в підвалі, або в прибудові, де в нас була невелика сауна із запасом технічної води.

У перші тижні найважчою була невідомість.

Через відсутність зв'язку ми майже не знали новин.

Що зі свахою та сім'єю старшого сина? Хто контролює Маріуполь? Як працюють евакуаційні маршрути? На щастя, напередодні повномасштабної війни ми купили молодшому синові телефон із новіших моделей, на якому можна було слухати радіо. Завдяки цьому дізналися про зелений коридор із Бердянська до Запоріжжя і що Маріуполь в облозі. Уночі було страшно навіть увімкнути ліхтарик або запалити свічку, бо навіть відблиск світла

був небезпечним. Мабуть, я ніколи не забуду, як свистіли снаряди, що пролітали над нашим будинком і вибухали десь неподалік. Боляче було усвідомлювати, що через них точно постраждали люди. Одного разу мій чоловік піднявся на другий поверх, побачив, як стріляють із кораблів у морі, та сказав: «Це все летить на наш район біля Морського бульвару». Коли ми виїхали, то побачили на фото, що від нього справді не залишилося живого місця.

Десятого березня ми вирішили евакуюватися. Десь о 8-й ранку в будинки навколо нас влучили снаряди, тому ми зрозуміли, що підвал нас більше не врятує. Усі зібралися буквально за 20 хвилин. Спершу я пакувала купу речей у якісь сумки, а потім вирішила все викинути та взяти тільки паспорт, гроші й теплий одяг, бо в той рік весна була холодною. Через уламки шиферу у дворі ми не змогли виїхати автомобілем, тому довелося йти на правий берег до свахи пішки. З нами була моя мама з хворими ногами, якій уже за 70. Вона швидко втомлювалася, тому на дорогу ми витратили десь п'ять годин. Лівобережний район величезний. Щоб уникнути обстрілів, ми йшли провулками та приватним сектором.

Біля набережної, що поруч із комбінатом «Азовсталь», було три мости. Перший, найменший, зруйнували настільки, що через нього неможливо було пройти. Третій, транспортний, був надто далеко, тому ми одразу його відкинули. Залишався другий, пішохідний міст. Його також добре понівечили обстрілами, але ще можна було пройти. Коли залишалося десь 100 метрів до будинку свахи, мама сказала: «Все, більше не можу зробити навіть кроку». Ми з нею кілька хвилин перепочили на лавці та нарешті успішно дійшли до квартири, де ще з 25 лютого перебувала також сім'я мого старшого сина.

Незабаром почалося потужне бомбардування правого берега. Від вибухових хвиль здригався будинок. Що вдень, що вночі поруч літали бойові літаки. Ми жили у сталінці, у старому будинку, тому знали, що потужніших обстрілів він просто не витримає. Це означало, що треба було знову тікати. Машини не було, тому ми залежали від інших людей. П'ятьом із нас погодилися допомогти родичі свахи, які зібралися машинами. Разом із ними ми приєдналися до довжелезної колони автомобілів, що залишали Маріуполь 15 березня. Так ми дійшли до курортного села Мелекіне, де раніше щороку відпочивали на березі моря. Ночувати з родичами свахи в нас не було можливості, тому довелося шукати житло самостійно. На щастя, ми натрапили на відпочинкову базу, господиня якої виділила для нас вільну кімнату. Було холодно, треба було спати втрьох або вчотирьох на одному дивані, але принаймні в нас був дах над головою. 17 березня до нас приєдналася решта родичів. У Мелекіному ми одразу почали шукати машину, щоб поїхати до Бердянська, бо в окупованому селі не було сенсу залишатися.

Уже наступного дня водій, із яким нам вдалося домовитися, віз нас на підконтрольну Україні територію. Ми проїхали неймовірно багато блокпостів, на кожному з яких хлопців змушували роздягатися та показувати, чи немає в них часом татуювань. Слава Богу, нас ніде не затримували та не допитували. «Фільтрувати» людей росіяни почали пізніше, десь після 18 чи 20 березня. У Бердянську ми сіли на евакуаційні автобуси до Запоріжжя. Усередині була страшенна тиснява. Місць для сидіння не було навіть для моєї старенької мами та маленької онучки, яким довелося сидіти на сумках і пляшках із «Моршинською».

Фотографка: Олена Тіта

Дорога тривала понад добу, хоча в мирний час цю відстань можна було подолати за дві або три години максимум. Коли ми дійшли до Василівки, нас зупинили та сказали чекати до ранку, поки дороги розмінують. Вночі росіяни обстрілювали місто «Градами» з окупованих територій.

**Було страшно
та неймовірно
холодно.**

Людей в автобусі зібралося настільки багато, що чоловіки часом виходили, щоб дати змогу комусь із жінок трохи посидіти на підлозі та розвантажити ноги. На щастя, наступного дня ми без пригод прибули до Запоріжжя.

Гуманітарний штаб у супермаркеті «METRO» працював швидко та злагоджено. Там можна було поїсти, отримати медичну допомогу та пересісти на автобуси до місць, де пропонували піти в душ або переночувати. Ми не мали в цьому потреби, бо фірма, у якій працює старший син,

орендувала йому двокімнатну квартиру в Запоріжжі на місяць. Вона була надто малою для стількох людей, але це було неважливо, бо ми нарешті змогли нормально помитися та досхочу наїстися. Нас, як і інших приїжджих у місті, можна було вирізнити за одягом. Надворі була весна, а ми ходили

в зимових речах, бо нічого іншого із собою не мали. Було видно, що Запоріжжя також готувалося до бою.

Люди забивали вікна дошками, а міська влада укріплювала адміністративні будівлі. Тому ми вирішили не ризикувати й тікати кудись якомога далі від фронту.

Через рідних ми знайшли будинок у селі Вістова, що на Франківщині. Туди нас зголосився підвезти адвокат, який і так їхав у той бік. Він узяв у нас лише гроші на бензин. Жінка, яка дозволила нам пожити в себе вдома, працювала в Польщі. Вона теж не хотіла брати орендну плату, тому нам треба було турбуватися лише про комунальні послуги. Влітку ми посадили біля тієї хати город.

Мій дім у Маріуполі згорів ще 25 березня. Сусіди сказали, що в нього влучило кілька снарядів. Так само і моя школа.

Школа № 40, побудована у 1936 році, була найстарішою на лівобережжі Маріуполя. Вона була невеликою, але затишною, на три поверхи, кожен з яких був оформлений у своїх кольорах. Останніми роками у школі навчалося близько 550 учнів. Я пропрацювала в ній 22 роки.

Дорога від школи до металургійного комбінату «Азовсталь» займала до 30 хвилин пішки та 6 хвилин автомобілем. Ця близькість була

важливою з кількох причин. «Азовсталь» дбав про школу. Завдяки спонсорській допомозі від комбінату в кожному класі були ноутбук і мультимедійний центр для навчання. Керівники заводу розуміли, що випускники школи № 40 добре знатимуть математику та природничі науки. Тому не шкодували зусиль і коштів, щоб заохотити найталановитіших із них у майбутньому йти на роботу до «Азовсталі».

Наш заклад був частиною величезної команди заводу, де все працювало, як єдиний злагоджений механізм. Часто діти вступали до школи № 40, після цього здобували професію в Приазовському технічному університеті, а потім влаштовувалися працювати на комбінат — і так від покоління

до покоління впродовж 85 років. Наприкінці березня школа № 40 згоріла від російських обстрілів. У роки Другої світової війни вона пережила німецьку окупацію, була шпиталем для військових і не зазнала руйнувань. У 2022 вона не витримала навіть двох місяців облоги російських «визволителів». Після бомбардувань і мародерств від старовинної будівлі залишився лише обвуглений фасад із гербом школи та кілька кольорових банерів, подарованих випускниками за чотири місяці до повномасштабного вторгнення.

**Більше немає
ані школи, ані
«Азовсталі».**

Фотограф: Сергій Михальчук

Весною я одразу почала шукати роботу, бо не хотіла сидіти без діла, але на той час вакансій майже не було. На щастя, наприкінці червня в Калуші, місті поблизу Вістової, відкрився центр гуманітарної та психологічної допомоги «Я — Маріуполь». Я влаштувалася туди вихователькою, щоб хоч якось спілкуватися з дітьми, але з часом зрозуміла, що сумую за викладанням

у школі, тому продовжила пошуки. Незабаром побачила оголошення у Facebook про те, що Бахмутська школа № 5 шукає вчителів для дистанційної роботи. Я подалася — і мене взяли туди викладати хімію та біологію. Завдяки проєкту, який організували Катерина Песоцька та Дар'я Скубій, я безплатно отримала ноутбук, а з ним і можливість продовжувати займатися справою свого життя.

Я не знаю, чи буду готова одразу повернутися до Маріуполя, коли його деокупують. Звісно, мені хотілося б колись знову пустити там коріння, зустрітися з друзями, попрацювати. Проте чи зможу я колись забути про жахи, які побачила в рідному місті в лютому та березні 2022?

*Історію було написано
15 липня 2022 року*

«Я не знаю, чи буду готова одразу повернутися до Маріуполя, коли його деокупують»

Фотографка: Олена Тіта

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ВИКЛАДАЮТЬ ПІД ОБСТРІЛАМИ

У російських ракет немає вихідних або свят. Це найкраще відомо жителям східних і південних областей України. Лише Харківська область за 2022 рік пережила 1558 повітряних тривог і понад 300 обстрілів. Попри це вчителі продовжують працювати. Вони кажуть, що не мають права опускати руки, бо на них розраховують десятки учнів і учениць. Їхні розповіді — про вибір бути сильними та вміння знаходити світло посеред мороку.

Станом на 21 лютого 2023
року внаслідок обстрілів і
бомбардувань пошкоджено
3128 закладів освіти, ще
441 — повністю зруйновано.

Міністерство освіти і науки України

Кількість повітряних тривог і новин про вибухи від 24 лютого 2022 року до 24 лютого 2023 року

Кількість оголошених тривог

Середня тривалість тривоги

ЗМІ повідомляли про вибухи

Більше
статистики
тривог за
посиланням

Люба пані Маргарито

Цю історію на аркуші паперу написала та передала нам через сусідів мама одного з учнів пані Маргарити, який досі перебуває в окупованому Лисичанську. З міркувань безпеки авторка вирішила не розголошувати свого імені.

Маргарита Сорока

(Лисичанськ,
Луганська область)

Вчителька початкових класів
у Лисичанському ліцеї № 5

Наше місто мужньо виборювало перемогу з перших днів повномасштабного вторгнення, але, на жаль, не встояло. Ось уже другий місяць Лисичанськ окупований. Не назавжди, а тимчасово.

Ми із синочком хочемо розповісти вам історію про нашу любу вчительку, яка до останнього нас підтримувала. Пані Маргарита проводила для Тараса (ім'я змінюємо, бо боїмося, що про нас дізнаються окупанти) не уроки, а цілі подорожі. Щодня хотілося під'єднуватися до дистанційних зустрічей, щоб почути той спокійний і лагідний голос. Син казав: «Вона красива, весела, а ще й розумна. Матусю, а з нею точно все добре? Чому в неї в кімнаті так темно?» Річ у тім, що ми жили в різних районах, тому коли діти ще мали змогу бути у квартирах і будинках, нашій пані Маргариті вже треба було ховатися. Пригадую, як з підвального приміщення, позитивна, вона з усмішкою проводила урок математики.

Спочатку ми думали, що за тиждень повернемося до школи. Вийхати не могли, бо я працювала на підприємстві, що забезпечувало життєздатність міста. Доводилося засиджуватися на роботі понаднормово, поки вибухи ставали дедалі ближчими. Нам із Тарасом було лячно, але пані Маргарита щовечора телефонувала, щоб нас заспокоїти.

Далі зв'язок частково зник, але був інтернет. Я забрала сина до себе у бомбосховище на роботі. Там було багато родин із дітьми. Вечорами вони збиралися та слухали уроки в записі. Як же всім подобався урок «Я досліджую світ» від нашої пані Маргарити! Учні розв'язували загадки на логіку, малювали на серветках і рушниках (бо зошитів і альбомів не було). Щодня вчителька починала урок веселим привітанням: «Вітаю, мої розумнички! Як минув ранок?» Потім було коротке та бадьоре: «Так, не спимо!» А за ним мотиваційне слово:

«Ми сильні, нашим батькам потрібна підтримка і ви можете допомогти своїми успіхами в навчанні. Україна — це країна таких талановитих зірочок, як усі ви».

Лише після цього починався урок.

У сховищі було прохолодно та сиро. Незабаром діти почали хворіти. Аптеки давно не працювали, тому знайти ліки було вкрай важко. Ми мимохіть сказали про це пані Маргариті. Вона, наче наша фея, залучила друзів і волонтерів, збрала списки необхідних таблеток – і вже за декілька днів ми все отримали. Я вдячна всім, хто зробив неможливе.

Пані Маргарита неодноразово просила нас виїхати, але через роботу та сімейні обставини ми так і не змогли евакуюватися. У квітні вона перебралася до безпечного місця, але навіть звідти продовжувала про нас дбати: через родичів у Лисичанську передавала нам хліб, картоплю, крупи та рибу. Завдяки цьому ми змогли протриматися, поки до міста не почали надходити гуманітарні вантажі.

Періодично з'являвся зв'язок і нам приходили SMS від нашої рятівниці. Тарас надсилав повідомлення у відповідь, а одного разу навіть написав для неї велике привітання з Великоднем. Пізніше нам доставили генератор і ми поновили зв'язок. Пані Маргарита стала проводити уроки на YouTube і для інших дітей України. Тарас так цьому здивувався, що розказував усім у коментарях, що то його вчителька. Вона дає дітям якусь невидиму енергію. Жодного разу син не сказав, що він не хоче вмикати уроки. Навпаки, завжди чекав на них і засмучувався, коли підводив зв'язок.

Тепер Тарас постійно запитує: «Мамо, чи побачимось ми скоро з пані Маргаритою?», «Мамо, чи піду я з вересня до школи? Вже ж не бомблять так сильно!» У відповідь я починаю плакати та кажу: «На жаль, поки це неможливо. Доведеться ще трохи повчитися онлайн».

Може, наша історія і зовсім не складна. Думки йдуть уривками. Так само і наше життя. Єдине, що зараз важливе – це перемога України та освіта для сина. Добре, що є змога навчатися дистанційно. Та якби не було, я впевнена, що наша вчителька щось би вигадала.

Повірте, вона – наш янгол. Був випадок, коли вона під обстрілами передавала хліб для нашої хворої бабусі. Пані Маргарита допомагала не лише нам, а й багатьом іншим родинам зі школи. Комуś поповнила рахунки, щоб був зв'язок із рідними, комуś позичила грошей, коли не працювали банки, а комуś принесла молока, щоб було чим нагодувати наймолодших.

Цю історію я написала на аркуші паперу та передаю сусідам, які планують виїжджати. Знаю, що вони порядні люди, тому сподіваюся, що про нашу із сином найкращу вчительку дізнається вся Україна. Вибачте, що ім'я сина – вигадане, а своє не додаю. Надто сильно боюся. У Лисичанську ми ховаємо дітей і не записуємо їх в інші школи. Будинок моєї мами – у віддаленому районі, тому поки ми у відносній безпеці. Я працюю на підприємстві, яке весь час допомагає місту, і паралельно бачу, скільки знайомих педагогів погодилися мати справу з окупантами. Найсильніше розчарування – це розчарування в людях. Чекаємо на перемогу, мріємо обійняти всіх однокласників і продовжувати навчання в найкращому ліцеї № 5 з нашою коханою пані Маргаритою.

Підвал школи № 25

Євгенія Турченко

(Харків)

*Заступниця директора
з навчально-виховної роботи
Харківської школи № 25,
постійна донорка крові*

Перший день великої війни пролетів як мить. Школа № 25 одразу перетворилася на укриття для людей, які проживали поблизу, тому мені потрібно було всіх розмістити та заспокоїти. У мене просто не було часу на паніку. Я одразу зрозуміла, що на правильному місці. Щодня людей, які потребували допомоги, ставало дедалі більше. Я старалася створити для всіх комфортні умови та знайти слова підтримки. У моєму серці не вистачало місця для власних страхів. Відчуття безвиході виникало лише тоді, коли учні в класному чаті починали писати: «Мені страшно», «Я не можу спати», «Я не знаю, що робити далі». Як у таких ситуаціях знайти потрібні слова? Як пояснити дітям, що їхнє життя більше ніколи не буде таким, як раніше?

На щастя, із часом стало спокійніше. Попри постійні обстріли Харкова, усі діти з батьками живі та здорові. Ми з ними перебуваємо в нерозривному родинному колі, яке поза простором і часом. Що би не сталося, ми завжди дбаємо одне про одного, хай навіть віртуально. Війна вкотре довела мені, що єдина константа в житті — це любов до ближніх. Це почуття безумовне, безкорисне та постійне. Воно додає сил і впевненості навіть тоді, коли хочеться здатися.

Думок про повернення до навчання не було до кінця березня. В усіх було одне завдання — врятувати дітей від обстрілів і вирішити, що робити хоч наступні декілька тижнів. Коли освітній процес відновився, я зраділа, що нарешті зможу надивитися на улюблені писочки. Я відчувала безмежну вдячність до батьків, які зробили все можливе та неможливе, щоб їхні діти продовжували дистанційно вчитися. Це ще більше зміцнило емоційний зв'язок між нами.

**«Уроки —
зовсім не
головне.
Головне —
залишатися
людьми та
відчувати одне
одного»**

Мабуть, найцікавіший епізод мого воєнного досвіду — це проживання в школі разом із мешканцями 607-го мікрорайону Харкова. Усі три місяці життя було схоже на «день бабака». Уночі я майже не спала через постійні обстріли, а далі мій розклад був приблизно таким:

07:00-09:00	Приготувати сніданок для всіх мешканців підвалу в шкільній їдальні та перемити посуд.
09:00-11:00	Піти додому, щоб перевірити, чи все гаразд у мамі з котом.
11:00-13:00	Збігати за гуманітарною допомогою для всіх мешканців школи.
13:00-16:00	Приготувати обід для всіх мешканців підвалу та перемити посуд.
16:00-18:00	Приготувати вечерю для всіх мешканців підвалу та перемити посуд.
18:00-19:00	Поприбирати в їдальні.

Після восьмої вечора я нарешті спускалася в підвал, що вже став для мене другим домом. Жити в такому ритмі було фізично та психологічно складно, особливо з вибухами на фоні. Потрібно було не лише влаштовувати побут, а й дбати про те, щоб десятки незнайомців не пересварилися між собою. Хтось не хотів прибирати в туалетах, хтось не міг спати поруч з дідусем, який хропів, хтось був постійно чимось незадоволений... Цей список можна продовжувати вічно. Та озираючись на цей досвід зараз, я розумію, що він був для мене позитивним і корисним. Якби не постійні розмови, щирі усмішки та слова підтримки від тимчасових мешканців підвалу, витримати той період було би значно важче.

Із часом люди почали повертатися до своїх домівок і звикати до того, що поруч більше немає галасливих сусідів. Для мене переїзд назад до своєї квартири був стресовим. Попри те, що Харків почали менше обстрілювати, війна не закінчилася. Для багатьох мешканців мікрорайону, зі мною включно, підвал школи № 25 став надійним прихистком. Це було місце, де завжди була свіжа їжа та гарячий чай, де тобі завжди допоможуть і усміхнуться. Натомість тепер треба повертатися до своїх квартир і згадувати, як жити самотійно, сам на сам зі своїми проблемами та страхами. Війна — це страшне випробування, але вона точно колись закінчиться, тому я не впадаю у відчай і продовжую працювати на перемогу.

*Історію було написано
4 серпня 2022 року*

Рейс «Київ-Херсон» скасовано

Тетяна Мороз

(Херсон)

Вчителька в Херсонському академічному ліцеї імені Олега Мішукова

21 лютого ми з двома ученицями Софією та Дар'єю виїхали з Херсона до Києва на конкурс «Еко-Техно Україна». Дівчата написали цікаві наукові роботи і посіли призові місця. На 25 лютого в нас були зворотні квитки до Херсона. На жаль, ми ними так і не скористалися, бо за день «до» почалася повномасштабна війна. Вже ввечері 24 лютого потяги «Укрзалізниці» не могли доїжджати далі, ніж до Кривого Рогу. Діти плакали, батьки постійно телефонували, а я сиділа в гуртожитку на вулиці Вишгородській і міркувала, що робити далі. Нічого не придумавши, я пішла до магазину, щоб накупити борошна, рису та іншої їжі, що потім було вкрай доречно. Після обіду Дар'ю забрали родичі, а я зі ще одним учителем із Херсона залишилася із Софією та ще

чотирма дітьми з інших команд. Десь о 17:00 ми разом вирушили до залізничного вокзалу, щоб спробувати сісти на потяг до Херсона, який мав бути о 23:20. Незадовго до відправлення рядок «Київ-Херсон» зник з табло, а в новинах з'явилася інформація, що залізнична колія, яка вела до міста, розбита. Треба було думати про план «Б». У той момент я була впевнена, що то був мій найважчий день у житті. Тільки згодом я усвідомила, як сильно помилялася.

Поступово до нашої зграйки почали приєднуватися діти моїх друзів і знайомих із Херсона. Усі шукали захисту та підтримки. Загалом нас було восьмеро. Попри те, що я була так само налякана, як і вони, все одно намагалася знайти для кожного слова підтримки. У Києві тривоги не вщухали. Я просила дітей хоч

трохи поспати, але всім було не до того. Згодом троє старших дівчат змогли купити квитки та поїхати, тому нас стало шестеро.

Уранці 25 лютого ми змогли знайти таксі та виїхати з вокзалу за 15 хвилин до того, як там оголосили про замінування. Уже за пів години ми були в квартирі, господарі якої виїхали та залишили там ключі. Сусідка, що жила навпроти, пані Юлія, приготувала для нас повноцінний обід, а через кілька годин ми з дітьми вже ліпили для всіх вареники на вечерю. Тим часом у Києві лунали вибухи за вибухами. Довелося довго ховатися в укритті. Десь опівночі я вклала дітей спати (від виснаження вони заснули миттєво), а сама продовжила шукати шляхи для виїзду.

«У той момент я була впевнена, що то був мій найважчий день у житті. Тільки згодом я усвідомила, як сильно помилялася»

Зранку 26 лютого я встигла приготувати для учнів сніданок і нарешті знайшла людей, які погодились нас прийняти. Спочатку ми поїхали до селища Глеваха, де родичі забрали Ясю, а потім уже вп'ятох вирушили до села Малютянка у Фастівському районі Київщини. Пані Ірина, надзвичайно добра й турботлива жінка, зустріла нас гарячими млинцями. Окрім нашої зграйки в будинку вже було восьмеро людей.

Нарешті стало трохи спокійніше. Ми з учнями організували звичайний розклад занять і продовжували навчатися. Щодня мали чотири уроки. Повторювали біологію, фізику, українську мову, розв'язували тести, готувалися

до ЗНО, допомагали сину пані Ірини, який був у третьому класі. Так ми працювали майже тиждень. Удень вчилися, а після обіду виходили на двір. Діти полюбили гратися з цуценятами, яких було аж десятеро, а потім знову сідали за уроки. Тим часом я допомагала пані Ірині доглядати за домом. Проте думки мої були про одне: «Що робити далі?» Із Херсона постійно телефонували стурбовані батьки, а учні хоч і стали спокійнішими, але все одно сумували за домом. Як вони подорослішали за декілька днів...

На початку березня я вирішила із Софією та Микитою, двома дітьми, які залишилися, їхати на захід України на евакуаційному

потягу з Боярки. Подорож була важкою. У вагонах було людно й темно (через світломаскування), але вже десь о 24:00 ми були в Тернополі. Далі була ще одна ніч на вокзалі, проте цього разу дітям було значно легше, ніж напередодні в Києві. Вони знали, що вже наступного дня нарешті зможуть побачитися з рідними. Коли Софію та Микиту забрали, моє вимушене відрядження щасливо закінчилося. З 21 лютого по 4 березня ми всі прожили один з найскладніших періодів у житті та стали маленькою родиною.

Фотографка: Олена Тіта

Внутрішньопереміщеність

Марина Галат

(Харків)

Вчителька ПЗО «Харківський
ліцей «Школа Ліберті»
Харківської області»

Ця історія — не про мене. Я не вступила до лав ЗСУ та не розвантажую фури з гуманітарною допомогою з Європи. Усе, що я роблю, — це деколи проводжу волонтерські уроки та надсилаю донати на армію. Проте зараз не про це.

Моя розповідь — про таких самих непомітних освітян, як я. Ми — не супергерої, але разом стараємося зробити так, щоб українська освіта жила.

«Інколи сила не в тому, щоб вчителювати, а в тому, щоб не вчителювати»

24 лютого

● Не хочу про нього говорити.

Краще почну з вечора 23

● Готуюся до уроків. Вигадала якийсь такий прикольний експеримент, що не можу дочекатися, щоб показати його дітям. Спойлер: досі не показала.

25, 26, 27...

● За що, навіщо? Не можу робити нічого, окрім хатньої роботи. У чатах пишуть, що над Харковом пролітає ворожий літак. Я чую гуркіт над будинком.

3 березня

● Почалася дорога довжиною в 700 кілометрів, але тривалістю в три дні.

8 березня

● Проїжджаю повз припорошені снігом первоцвіти в горщиках у селищі Іванівка на Вінниччині. Думаю, що це більше не моя історія (хоча раніше обов'язково би їх придбала, щоб пізніше висадити в землю).

Мабуть, найдивовижніше для мене в усій цій внутрішньопереміщеності — спостерігати за людьми, яких не так зачепила війна. Вони купують товари в будівельних магазинах, щоб зробити ремонт, і досі переживають, що подарувати одне одному на день народження.

Непомітні

Я працюю з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) вже понад 14 років. Спочатку взаємодіяла з ними як вчителька початкових класів. Тоді, побачивши їхнє бажання вчитися, зрозуміла, що маю зробити якомога більше, щоб їм допомогти.

У 2010 році я облаштувала для дітей з ООП освітній простір за кошти благодійників, а вже з 2020 почала працювати вчителькою з корекційної освіти. Моє завдання на новій посаді — допомогти дітям з ООП знайти своє місце в суспільстві. Я щиро вірю, що вони заслуговують на те, щоб «звичайні люди» бачили в них насамперед особистостей з усіма правами та потребами, а лише потім — їхній діагноз.

Діти з ООП — не просто учні, які не встигають опановувати навчальну програму. Кожен з них — недосліджений світ, загадка, яку потрібно розгадати. Я хочу, щоб умови їхнього життя в українському суспільстві наблизилися до умов життя всіх інших людей. У них має бути змога безперешкодно влаштовуватися на роботу, здобувати освіту та спілкуватися з однолітками.

Наше шкільне життя змінилося після 24 лютого 2022 року. Звуки повітряної тривоги, вибухи та постійна непевність викликають страх і паніку у дітей з ООП, тому навіть дистанційна робота стала складнішою. Я помітила, що учні втратили базове відчуття

Тетяна Комишова

(Кривий Ріг,
Дніпропетровська область)

Вчителька в Криворізькій
гімназії № 4

безпеки. Це негативно впливає на їхній емоційний стан і заважає вчитися та взаємодіяти з іншими. Тому кожне заняття зараз я проводжу за особливим планом.

«Моє
завдання —
допомогти
дітям
з особливими
освітніми
потребами
знайти
своє місце
в суспільстві»

1. Спершу — привітання та емоційне налаштування.
2. Потім — дихальні вправи, що покращують обмін кисню в організмі та заспокоюють найбільш гіперактивних дітей.
3. Після цього — «сенсорна зарядка», коли кожен учень розповідає, що бачить, чує та відчуває, або гра «Знайди щось», у якій потрібно знайти і доторкнутися до випадкового предмета заданого кольору.
4. Далі — інтерактивні вправи, щоб розвинути емоційний інтелект і когнітивні здібності.
5. Насамкінець — рефлексія і релаксація, щоб узагальнити досвід уроку та відпочити.

Зараз дітям з ООП потрібна велика підтримка. Для них війна особливо виснажлива та стресова. Саме тому з любов'ю в серці я продовжую допомагати їм розкриватися як особистостям у нових умовах.

Історію було написано 10 грудня 2022 року

Свої несвої діти

Відеоісторію пані Наталії можна переглянути за QR- кодом

Цю історію опублікували в «Освіторія.Медіа» 31 березня 2022 року. Над нею працювала Олена Юрченко.

Наталія Песоцька

(Чернігів)

Вихователька в Чернігівському центрі соціально-психологічної реабілітації дітей

Я хочу подякувати та низько вклонитися всьому персоналу центру, який у перші дні повномасштабної війни щодня виходив на роботу, зокрема Оксані Стужук, яка цілодобово працювала зі мною в церкві, Діані Третьяковій, яка допомагала мені вдень, коли могла прийти, Ірині Дорошенко, Ірині Аматауні, Олені Тичиніній, Вікторії Сапон, які підтримували мене в перші дні

перебування в церкві, Надії Черевко, яка разом зі мною доглядала за дітьми в евакуації, директору центру Анатолію Писанці, який продовжував виконувати свої обов'язки в надскладних умовах, та всім нянями, медикам, черговим, кухарям, прибиральницям, водію, психологам, методисту, вихователям, усім людям, які були поряд. Без вас я би не впоралася.

«Ти — нянечка, порадник, матуся. Усе, що у вас є, — це ви самі»

Коли мене називають героїнею, не особливо це сприймаю, завжди кажу: «Забагато честі».

Для мене більші герої — всі, хто залишається в блокадних містах.

Усі люди, яким виїхати із Чернігова не вдалося. І коли ми говоримо з вами зараз, вони сидять без води, світла, страждають від голоду.

Мене запитують: «Як вдалося вирватися з міста, де навіть не було гуманітарних коридорів?» Відповіді не маю. Я просто жінка і мати, яка залишилася з 32 дітьми, і двоє з них — мої. Після пережитого й вихованці вже «мої діти», а я для них — як мама. У Чернігівському реабілітаційному центрі я пропрацювала 24 роки та по-іншому зробити не могла — залишити когось чи, навпаки, залишитись і не знати, чи прокинемось наступного ранку.

Перші 7 днів ми з дітьми ховались у підвалі, наступні 12 — у Троїцько-Іллінській церкві. Діти не ставили запитань про те, що відбувається — вони все бачили на власні очі. Життя і до цього випробування не було до них ласкаве — зростали в небезпечних сім'ях, бачили багато горя. Вони не за віком дорослі. Мій десятирічний вихованець розмірковує так, як я у свої 45: «Як Путін міг напасти на нас, якщо в нас немає зброї? Чому він стріляє в дітей?» А коли я його запитала: «Як думаєш, коли закінчиться війна?», то сказав: «Коли Путіна вб'ють».

Під час першої хвилі бомбардувань Чернігова ми забігли з дітьми в підвал нашого центру. Звичайний, непристосований підвал з одним виходом, забитий мішками буряків і картоплі. Непокіло те, що низько над нашими головами висіли каналізаційні труби, обмотані скловатою. Я найбільше переживала, що ті труби на нас впадуть, якщо буде влучання. Тому просила діточок під час обстрілів тісно-тісно притискатись одне до одного біля однієї відносно безпечної стіни, де нас не привалить трубами. «Бо якщо привалить — просто не врятуємось». Ось такі думки весь час роїлись у голові.

На сьомий день переховувань у нашу будівлю влучив снаряд. Ми сиділи з іншого боку від місця влучання. Спершу кричали від відчаю. Від гуркоту заклало вуха. Єдине, що я могла — голосно викрикувати слова молитви. Вже зараз розумію: це був мій спосіб хоч якось виплеснути емоції страху й відчаю. Пам'ятаю, як діти голосно кричали від страху й розпачу. Я запропонувала повторювати за мною молитовні слова. Це хоч трохи їх відволікало. Час зупинився і все переплуталось у голові.

«Пам'ятаю, як діти голосно кричали від страху й розпачу»

А потім усе вщухло. До нас прибігли рятувальники з криками: «Тут є хто живий? Є хто живий?» Вони думали, що нас завалило в підвалі. Казали, що в таких ситуаціях є висока ймовірність загинути. Але всі ми були живі. Після того дня в будинок влучали ще і ще.

Ми почали шукати новий прихисток. Новим домом на наступні 12 днів стала старовинна чернігівська церква, побудована ще в XII столітті. Дали там кімнатку в духовному училищі. Якимось дивом на 16 квадратних метрах нас вмістилося тридцятєро. Коли о 18-й починалась комендантська година, ми зачиняли наглухо всі двері. Вмощувалися на матрацах на підлозі, а хто — на двоповерхових ліжках, яких там було п'ять. Не можна було світити ні ліхтарями, ні мобільними. Я розказувала дітям казки — які тільки могла пригадати. Говорила три години без упину, що аж язик починав заплітатись. Звісно, і між собою дітки спілкувались. Я просила кожного розповідати про свої родини (у кого були), згадувати якісь маленькі приємні речі. Але які то розповіді? У багатьох батьки пили... Веселих розповідей дитячих, мабуть, і не було. Сумні життєві історії в ще гіркіший час.

І якщо без світла й тепла ще можна якось бути, то без води — ніяк. Зі мною було п'ятеро зовсім маленьких діточок, найменшому — 3,5 роки, і гігієна напяму залежала від наявності води. Вологих серветок була всього пачка, і вона за пару днів

скінчилась. Нарешті добрі люди нам доставили водичку — дві баклажки по 6 літрів. Я подумки розподіляла дорогоцінну рідину: що — на пиття, що — на миття рук, а що — на підмивання меншеньким. У нас почалась антисанітарія — туалети не працювали.

Щоб сходити в туалет, домовлялися з дітьми про графік. Виходили гуртом на вулицю, і треба пробігти метрів 100 від приміщення до вуличного туалету. Іноді діти біжать назад, а я закликаю, бо дивлюсь у небо — а звідти осколки летять... Кричу: «Швидше біжіть! Пригніться! Голову накрийте руками».

Коли переховувались у церкві, ходили з молитвами за підтримкою до чудотворних ікон і мощей святителів Феодосія і Філарета та преподобного Лаврентія. Щодня розповідала діткам про їхнє життя, переповідала старовинні легенди цього місця. Їх це настільки захопило, що попросили відвести їх до священника на сповідь — для багатьох вона стала першою в житті. Через день після сповіді нас змогли евакуювати. Перед виїздом отець усіх нас причастив і благословив у дорогу.

Найважче було бути кожну хвилину в напрузі. Намагатися приділити увагу кожному, не пропустити щось важливе. Тридцять дітей із тобою під одним дахом цілодобово, і щодня кожній дитинці щось своє потрібно. Кожен зі своїми бажаннями й турботами підходить, і треба всім дати добре слово чи поміч. «А я загубив...», «А я взуття не знайду...», «А що мені робити...» Ти — нянечка, порадник, матуся. Усе, що у вас є, — це ви самі. Усі речі, які у вас є, — на підлозі. Ми простуджувалися, але хворіли не сильно. Було важко не

фізично більшою мірою, а саме морально. Читання молитовника допомагало вгамувати цю напругу.

Старші діти мені допомагали вправлятися із меншими. Дівчата гляділи за найменшими, хлопці носили все, що треба — тільки поклич. Найменшим було найважче.

У церкві нас із дітьми годували двічі на день: вранці о 10:30 та в обід о 14:30. І це диво, що в нас взагалі була їжа. Давали макарони, крупи. Я розумію, що підліткам цього було

недостатньо, але всі терпіли й не жалілись. А до того, як в нас не стало води й світла в церкві, волонтери про нас піклувались, як рідні: приносили макарони варені відрами, ковбасу, сосиски, печиво і яблука. І наш директор підвозив на машині їжу в каструльках. А бувало й таке, що самі картоплю на обід під кулями доносили в сховок.

Одного дня приїхали хлопці з територіальної оборони: «Маєте 15 хвилин. Збирайтесь і виїжджаємо». Дали нам два шкільні автобуси на евакуацію.

Дорога із Чернігова до Києва була важка й довга. Добирались понад 9 годин. Їхали бездоріжжям — ліси, яри, болота. Зупинка була один раз на туалет. Та навіть на цих об'їзних шляхах ми побачили стільки жахів... Поля горіли й диміли, нерозірвані снаряди стирчали із землі. Досі перед очима ті велетенські хвости від ракет, «скелети» спаленої техніки — хто зна, нашої чи ворожої. У лісосуках бачили танки, ракетні установки. Було страшно — слова не передадуть. Але знаєте, що є чудо? Ми доїхали, не почувши жодного вибуху й пострілу. Сіли на перший же потяг: Київ — Івано-Франківськ. Зараз ми в безпечних, тихих Карпатах.

Малі щодня зі страхом в очах допитуються, що буде, якщо і тут почнуться обстріли: «Нас ще кудись перевозитимуть?» — «Тільки якщо війна дійде сюди. Тоді нас всіх евакуюють і все буде добре». Говоримо з дітьми про те, як важливо знати порядок дій під час надзвичайної ситуації та не боятись, а одразу діяти.

Ми досі здригаємось від гучних звуків. Живемо в горах, і тут зараз сильні вітри. Підвіконня створює гул, за звуком схожий на політ літаків-бомбардувальників. Поки я не зрозуміла, що це підвіконня, волосся ввечері стало дибки. Я була готова бігти по кімнатах і підіймати дітей. Але спершу вийшла на подвір'я подивитись, де ж цей літак? І зрозуміла: на щастя, цей звук видає підвіконня.

За цей місяць ми поріднилились. Діти мені щодня дякують, і знаєте як? Біжать назустріч обійматись та просто звалюють з ніг! Коли б я не прокинулася рано — перш за все біжать в обійми. Усіх треба по голівці погладити, хочуть і просять дотику. Мої двоє діток навіть трохи ревнують. А я їм кажу: «Не ображайтеся. У вас же є мама. А в цих діток нема»...

Вихованиця Мирослава запитує мене щодня: «Наталя Іванівна, ми ж повернемося додому, до нашого Центру? Коли?» — «Повернемося, лиш треба час. Закінчиться війна, і ми все відбудуємо». Половина Центру зараз зруйнована. І мій дім теж, у нього влучила ракета. Незважаючи навіть на це, ми всі хочемо назад. Нас неймовірно тепло приймають у Карпатах! Та ви ж знаєте, як добре не було б у гостях — рідна земля кличе до себе.

*Історію було написано
31 березня 2022 року*

Діти, як і я, вірять: ще місяць — і війна закінчиться. Вони — маленькі патріоти своєї країни. Такої сили волі й духу до випробувань українці, здається, самі від себе не очікували. А ми ось які. Нас не залякати, не скорити. Наша сила — у незламності. У Чернігів повернемося. Хай там навіть будуть руїни. Будемо відбудовуватись — хто ж це зробить, як не ми?

Станція метро «23 серпня»

З березня до травня я працювала в проєкті «Спільно. Точки зустрічі», який організував фонд «Професійний розвиток Харкова» за підтримки ЮНІСЕФ в Україні. Моїм завданням було надавати психологічну та емоційну підтримку дітям і підліткам, які переховувалися від обстрілів у харківському метро. Разом із волонтеркою Ларисою ми майже щодня приходили на станцію метро «23 серпня» та проводили неформальні заходи.

Працювати з молодшими школярами, які пережили травму війни, — це далеко не те саме, що працювати зі студентами університету. Тому мені знадобилося трохи часу, щоб адаптуватися до нових, часто екстремальних умов. Попри всі перешкоди, нам вдалося швидко порозумітися що з малечою, що з батьками. Щотижневі тренінги, які організовував для волонтерів фонд «Професійний розвиток Харкова», допомагали нам краще зрозуміти дитячу психологію та поведінку в умовах війни.

«За своє тримісячне волонтерство в метро я отримала стільки досвіду, скільки не мала за майже 30 років роботи у сфері освіти»

Олена Долгопол

(Харків)

Викладачка Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

Часто нам із Ларисою доводилося відходити від плану занять, а інколи — навіть докорінно його змінювати, щоб врахувати інтереси, настрої та побажання дітей. Кожна зустріч була суцільною імпровізацією.

У метро дітям бракувало уваги та ласки, бо дорослі самі були налякані війною. З наймолодшими потрібно було постійно говорити, пояснювати складні речі простою мовою. Запам'яталася ситуація, коли один хлопчик запитав мене: «Що таке перемога?» Спершу я трохи розгубилася, бо для дорослих відповідь очевидна. Проте для дітей все інакше. Вони ж ніколи не знали війни і для них дивно, що дорослий світ може бути таким жорстоким. Тому я просто взяла карту України та сказала: «Ось це — кордони нашої країни». Після цього ми разом зробили висновок, що перемога — це коли ЗСУ поверне всі захоплені Росією українські землі.

Зустрічі відбувалися майже щодня. Єдине, що могло мене зупинити — це зростання кількості хворих у метро та шалені обстріли Харкова. Проте щоразу візит на станцію «23 серпня» був для мене маленьким святом. З різних боків платформи метро до нас із Ларисою збігалися діти, які стали нам майже рідними. Спершу ми проводили заняття на східцях. Проте там завжди докучав протяг і було гамірно, тому згодом працівники метро виділили для нас куточок вестибюля, де навіть поставили декілька парт і стільці. Відтоді зустрічі стали більш комфортними та змістовними. Про заняття за шкільною програмою тоді не йшлося, бо ми насамперед хотіли відволікти дітей від складних реалій життя. Тому ми просто разом гралися, співали, танцювали або ліпили фігурки з пластиліну та солоного тіста.

Не минуло й місяця від початку нашого проєкту, як у дітей вже не було часу нудьгувати в метро. Охочих допомагати стало так багато, що нам, волонтерам, довелося узгоджувати графік роботи, щоб малеча весь час була «в русі». До нас із Ларисою приєдналися вчителі художньої школи імені Іллі Рєпіна, тренери спортивної школи та аніматори.

За тримісячне волонтерство в метро у мене з'явилося більше нового досвіду, ніж за 30 років роботи у сфері освіти. Кожна зустріч була непередбачуваною

та вимагала вміння швидко діяти в стресових умовах. Це кардинально відрізнялося від затишних і монотонних занять в університеті. З усіх наших заходів мені найбільше запам'яталося святкування Великодня. Тоді ми з Ларисою влаштували для дітей і їхніх сімей справжнє свято. Я напекла пасочок і підготувала сценарій, а моя колега допомогла оформити імпровізовану світлицю та провести конкурси. Наші вихованці з батьками співали, відгадували загадки, танцювали та гралися.

На декілька годин вони відволіклися від війни та просто повеселилися. Для нас їхні щасливі усмішки були більшою винагородою, аніж тисячі слів подяки.

Більшість моїх друзів кажуть, що моє волонтерство в метро — це подвиг, на що я завжди відповідаю: «Справжній подвиг творять наші воїни на фронті. Я лише роблю те, що можу». Дехто зі знайомих навпаки дивується та запитує: «Навіщо вам цим займатися, хіба хтось це оцінить?», «Як же ви встигаєте поєднувати роботу в університеті з волонтерством?» Тоді я згадую, як одного разу донька написала під одним із моїх дописів у Facebook: «Мамо, пишаюся тобою». Те, що найрідніша людина цінує та поважає мою роботу — це вже достатня причина, щоб продовжувати допомагати всім, хто цього потребує.

Історію було написано 14 серпня 2022 року

Спортотерапія

Свій перший урок 24 лютого я розпочала зі слів «Слава Україні!» На годиннику була дев'ята ранку. Минуло лише п'ять годин після того, як Росія розпочала повномасштабну війну проти України. Поки більшість знайомих пакували тривожні валізи та вирішували, до яких родичів переїжджати, я з 11-В класом дистанційно проходила «Модуль загальної фізичної підготовки». У той день

майже ніхто не просачкував. Попри жахливі новини, більшість учнів були спокійними та впевненими в перемозі України. Це мене розчулило. У той момент я зрозуміла, що нікуди не поїду з Кременчука та буду виконувати свою роботу на всі сто, як би не було складно. Зібравшись духом, я розпочала комплексне тренування під гімн України. Фізичні вправи мали терапевтичний ефект.

Євгенія Білаш

(Кременчук, Полтавська область)

Вчителька фізкультури в науковому ліцеї «Політ» при Кременчуцькій гуманітарно-технологічній академії імені Антона Макаренка

Вони знизили рівень стресу та допомогли всім налаштуватися на активну роботу. Я відчула, що перебуваю в правильному місці та з правильними людьми. У той самий день у нашому ліцеї розпочався волонтерський рух. Я одразу долучилася до ініціативи «Повертаємо до життя», яка допомагала дітям і батькам з різних регіонів України. Уранці я проводила уроки для своїх учнів і студентів, а після обіду запрошувала всіх охочих до рухливих ігор, занять із танцювальної аеробіки та веселих стартів. Я знала, що працюю з людьми, які пережили обстріли, втрату дому та смерті близьких. Саме тому щодня мені хотілося зробити так, щоб принаймні на 30 хвилин вони забули про свій болісний досвід і відчували радість від занять спортом у дружній спільноті. Це було саме те, що треба. Люди, які приходили на мої тренування, зцілювали одне одного та знаходили саме ту підтримку, яка була їм потрібна. Найскладнішим днем для нашого міста з початку повномасштабного вторгнення стало 27 червня. Тоді російська ракета влучила в торговельний центр «Амстор» і вбила понад 20 людей. Серед них були мої знайомі та студентка.

У той понеділок я запитувала себе: «Невже така ціна за любов до Батьківщини? Невже за те, щоб гуляти в парку з дитиною та милуватися природою, треба платити так дорого?» Наступного дня я мала проводити дистанційний урок для проєкту Junior Олександра Педана. Координатори були стривожені подіями в Кременчуку та запитали, чи зможу я працювати. Я довго сумнівалася, чи вистачить у мене сил, але зрештою сказала, що все без змін.

Спорт — це моя зброя проти відчаю.

Він зцілює мою душу та змушує рухатися далі навіть за найскладніших обставин. Сподіваюся, на когось мої уроки фізкультури мають такий самий вплив.

«Я хочу, щоб мої уроки фізкультури нагадували дітям, що навіть в умовах війни можна відчувати натхнення та радість»

Кафе «Бомбосховище»

Валерія Гукова

(Харків)

*Вчителька початкових класів
у приватній школі Fina Ribba*

Ще в середині лютого ми з колегами спланували, як будемо евакуювати школу, якщо почнеться повномасштабне вторгнення. Тоді ніхто не міг уявити, яким воно буде. На педрадах ми багато говорили про значення української мови, жартували про росіян і були впевнені, що в березні поїдемо на екскурсію до молочної ферми «Агромол» у передмісті Харкова. 20 лютого ми з друзями востаннє зібралися всією юрбою, щоб відсвяткувати день народження моєї найкращої подруги. У той вечір вона сказала, що разом із хлопцем вирішила призупинити ремонт у кухні на тлі тривожних новин про війну. Зараз їхня квартира стоїть без вікон через російські обстріли.

24 лютого я прокинулася з думками, що хтось просто запускає гучні феєрверки. До зборів на роботу залишалося лише півтори години, тому я вирішила ще трохи поспати. Проте коли вибухи стали значно ближчими, а телефон почав розриватися від повідомлень, я остаточно прокинулася та зрозуміла, що сталося. Після цього пішла на кухню, заварила собі кави і стала чекати, поки додрімає мій хлопець. Він не любить рано вставати, тому я вирішила його не турбувати. Коли він прокинувся, ми

**«Я перечікувала
обстріли в кафе, що було
бомбосховищем за часів Другої
світової війни»**

Відеоісторію
пані Валерії можна
переглянути
за QR-кодом

взяли наших тваринок разом із тривожною валізою та вирушили до нього на роботу. Тоді він працював кухарем у кафе, що було бомбосховищем у часи Другої світової війни. Окрім нас, туди перебралися ще 30 людей. Це були переважно співробітники з партнерами та мешканці будинку зверху. Перший тиждень ми всі приходили до тям та налагоджували побут. Нам пощастило, бо в нас були місце для сну (столи) та доступ до інтернету.

Весь цей час батьки моїх учнів також планували своє життя в нових умовах. Хтось стояв у заторах на кордоні з Польщею з трьома дітьми в піжамах і собакою, хтось ховався в підвалах, а хтось під обстрілами евакуював своїх рідних із Салтівки. Лише першого березня мені нарешті вдалося зідзвонитися зі своїми пташками. Вони запитували, як у мене справи, розповідали, хто куди виїхав і хто як перечікував повітряні тривоги. Це мене надихнуло, тому разом із колегами ми вирішили, що дистанційне навчання потрібно відновлювати. Разом з учнями ми говорили про почуття, багато рефлексували та вчилися допомагати одне одному в скрутних ситуаціях. Тоді діти ще лякалися гучних вибухів, а ми з іншими вчителями вже звикли до них і просто продовжували працювати.

У квітні черговим обстрілом було зруйновано головний офіс мого провайдера інтернету, тому я втратила можливість викладати з кафе. Повертатися до квартири було небезпечно, тому я вирішила на місяць поїхати з міста, щоб продовжити роботу в Полтаві. Тим часом мій хлопець залишився в Харкові, щоб готувати гарячі обіди для людей, які ховалися від обстрілів у метро. Упродовж трьох місяців він із командою волонтерів щодня годував понад 400 людей.

У травні я остаточно повернулася додому. Вночі буває гучно та страшно, ба навіть удень росіяни не дають Харкову спокою. Проте і в таких умовах життя продовжується. У вересні наша школа розпочала новий навчальний рік онлайн. Разом із дітьми ми говоримо про війну, вшановуємо пам'ять загиблих і віримо в те, що перемога вже близько.

Історію було написано
9 вересня 2022 року

Тоненька ниточка довіри

Ірина Вовчук

(Запоріжжя)

Вчителька початкових класів
у Запорізькій школі № 100

Я хвилююся перед кожним першим уроком. Чи вистачить у мене внутрішнього ресурсу, щоб відповісти на всі запитання моїх маленьких і таких рідних учнів цього разу? Вони ж звикли, що я велика, тепла та сильна, а зараз — якась не така. Якщо зізнатись, то мені, так само, як і їм, хотілося б пригорнутися до когось теплого та заплакати, але я не можу. Як-не-як, я вчителька, тому маю бути сильною. Відколи почалася війна, змінилася навіть підготовка

до уроків. Раніше можна було говорити з дітьми про все на світі, а зараз треба уважно добирати кожне словечко, щоб нікого не травмувати. Наприклад, психологи радять уникати текстів або метафор про літаки та застерігають від використання звуків, навіть віддалено схожих на виття сирен або вибухи. Невже я справді працюю в такій реальності? Розум не хоче цього сприймати, але я повинна тримати себе в руках.

Фотографка: Олена Тіта

«Найскладніше працювати з учнями, які евакуювалися з міст, що їх росіяни вже зрівняли із землею»

Нещодавно я заспокоювала ученицю, яка запізнилася на урок, бо розхвилювалася через звуки вибухів. Я сказала, що під час обстрілу ніхто не загинув і що ЗСУ нас захистять, тому немає чого боятися. Як пізніше пояснила мені одна мама, на відміну від батьків, учителі для дітей — це «офіційне джерело», якому можна довіряти. «Саме тому ви такі важливі в умовах війни», — сказала вона.

Часом мені доводиться бути психологинею і для батьків. Ви навіть не уявляєте, скільки історій вимушених переселенців я почула за останні кілька місяців. Хтось відчуває провину за те, що покинув країну, а хтось щодня плаче за втраченим домом. Незалежно від обставин, я завжди кажу батькам, що вони все зробили правильно. Я хочу, щоб вони почувалися добре та не картали себе за складні, але необхідні в наш час рішення,

бо від їхнього психологічного настрою залежить добробут їхніх дітей.

Найскладніше працювати з учнями, які евакуювалися з міст, що їх росіяни вже зрівняли із землею. Одного разу дитинка після знайомства запитала, чи хочу я дізнатися, як вона вижила. Коли я сказала, що так, вона розповіла, як не хотіла покидати свій дім і як школу, де вона навчалася, зруйнували ворожі ракети. Мені було важко вбирати в себе весь цей біль, але я нагадувала собі, що маю бути сильною, як та дівчинка. Тоді я зібралася духом і сказала: «Мені сумно, що тобі довелося через це пройти. Якби я могла, то зробила б усе, щоб війна припинилася і все було як раніше». На щастя, це допомогло. Дитина заспокоїлася і притулилася до мене. Між нами з'явилася тоненька ниточка зв'язку.

«Я навчилася брати себе в руки, бо знаю, що на мене чекають мої учні»

Попри війну під боком, деякі речі майже не змінилися. Як і рік тому, першокласники закидують мене запитаннями, на які в мене немає відповідей, і часом видають такі перли, від яких потім уся вчительська хапається за животи. Діти залишаються дітьми. Вони дуркують на перервах, на все горло співають «Ой у лузі червона калина» та часом лінуються робити домашні завдання — і я вважаю, що це чудово.

На жаль, багато сімей були змушені переїхати в більш безпечні області України або за кордон. Зараз мій клас «розрісся» ледь не на всю Європу. За останні пів року учні під'єднувалися до уроків з Варшави, Берліна, Стамбула, Парижа, Любляни та багатьох інших міст. Це унікальна ситуація. Та чи має ця географія значення?

Якщо до війни моя школа приділяла багато уваги патріотичному вихованню,

то зараз, мені здається, діти цього просто не потребують. Вони й без пояснень дорослих розуміють, за що варто любити Україну. Їхній патріотизм не формальний, а справжній, перевірений злістю на росіян, страхом обстрілів і слізьми. Навіть найменші учні самі починають обговорення гострих тем. Вони запитують, чому Росія напала на Україну, чи відправлять Путіна за ґрати та чому «звичайні росіяни» не реагують на те, що коїть їхня країна.

Зі свого боку я намагаюся всіляко підтримувати їх інформаційно та психологічно. Деколи навіть просте «Як справи?» допомагає. У відповідь діти завжди роблять усе, щоб мене підбадьорити та звеселити. Я не знаю, звідки в них стільки сил і мужності. За свій вік вони пережили більше потрясінь і втрат, ніж деякі дорослі. Попри це, вони залишаються чуйними, відкритими та небайдужими. Хіба можна ними не пишатися?

Історію було написано
25 липня 2022 року

Про що мене запитують першокласники на дистанційних уроках

Чим Україна заважала росіянам?

Чи закінчиться війна завтра?

Коли закінчиться повітряна тривога?

Коли закінчиться війна?

Чи можете зателефонувати Путіну та запитати, чому він причепився до України?

Чому росіяни ненавидять українців?

Чи захоплять Запоріжжя?

Коли Україна переможе?

Скільки сьогодні буде повітряних тривог?

Чи можна ув'язнити росіян? Вони ж злочинці.

Хіба Путін не розуміє, що в Україні вбивають дітей? Може, йому треба розповісти?

Попросіть Росію, щоб вона припинила війну. Вам що, важко зателефонувати?

Я так сумую за домом. Скажіть, коли я вже зможу приїхати?

Чи переможуть наші воїни?

Чи можете ви зателефонувати Путіну та попросити його, щоб він перестав убивати українців?

43 дні

Поки росіяни обстрілювали українські міста й тероризували цивільне населення, я продовжувала писати «Органайзер учителя НУШ» — авторський посібник про викладання української мови в п'ятому класі. Хтось може поцікавитись: «Як можна працювати, коли поруч убивають? Невже вам було байдуже, що країну роздирали на шматки?» Повірте, я хвилювалася та відчувала гнів не менше, ніж решта українців.

Просто занурення в роботу було єдиним, що допомагало мені впоратися зі стресом.

Протягом трьох днів уся наша сім'я, окрім сина, який був у Львові, залишалася в Ніжині. Я не хотіла нікуди тікати, проте рідні наполягали, щоб ми декілька днів перечекали небезпеку в батьків у селі Бакаївка. Після довгих умовлянь я погодилася. Усі були впевнені, що війна закінчиться за тиждень і ми зможемо безпечно повернутися до Ніжина. Проте наше вимушене «відрядження» протривало декілька місяців.

28 лютого в Бакаївці зник зв'язок. Згодом вимкнули світло. Так тривало 43 дні. Увесь цей час я не могла телефонувати синові, дистанційно проводити уроки, читати новини або користуватися пральною машиною. Була повна відірваність від світу. Проте це не порівняти з тим, що тоді переживали люди в Чернігові та навколишніх селах, зокрема в Дорогинці, Великій Дорозі, Комарівці та Припутнях. Лише дорогою назад до Ніжина ми побачили весь масштаб руйнувань і звірств, заподіяних загарбниками. Куди би ми не поїхали, усюди були ряди спалених хат і сліди вбивств.

На щастя, росіяни так і не змогли пробратися вглиб Бакаївки. Усі 43 дні ми жили під вибухами, артилерійськими обстрілами, гуркотом літаків, але, на щастя, не постраждали фізично. Коли вороги намагалися зайти в село, ми з донькою та двома ноутбуками, де були всі мої напрацювання, ховалися в лісі та мріяли, щоб усе обійшлося. Емоційно складно бути далеко від дому. Тричі я хотіла пішки йти 35 кілометрів до Ніжина, але мене не пускали, бо більшість доріг були заміновані, а довкола роїлися росіяни.

Тетяна Бутурлим

(Ніжин, Чернігівська область)

Керівниця освітнього центру
«Школа успіху»

Я відчувала, що втрачаю себе без роботи та спілкування з колегами.

Свекруха та свекор, своєю чергою, не розуміли, чому я постійно засмучена та роздратована. Вони думали, що мені в них погано або що мене хтось ображає.

Що довше я залишалася в селі, то складніше ставало діставати їжу, памперси для Кароліни та одяг. За весь час мого перебування Бакаївка отримувала гуманітарну допомогу лише раз. Продукти, куплені в перший день війни, закінчилися за три тижні, тому виходили із ситуації як могли. Доводилося пекти хліб і варити сир. Тим часом я втрачала свій бізнес у Ніжині, а з ним і засоби на існування. Удома були постійні сварки. Кароліна регулярно мочилася вночі та не давала нікому спати. Моя сім'я руйнувалася на очах, але я не мала сил нічого з цим удіяти.

У свекрів був бензиновий генератор, який вони щодня вмикали на 15 хвилин, щоб подоїти корів. Це був щасливий час, за який ми встигали перевірити новини та трохи підзарядити гаджети. Коли пальне закінчилося, довелося думати про те, як його дістати за шалені гроші.

За страшні 43 дні я записала та змонтувала п'ять відеоуроків української мови, створила 100 карток з особистісного розвитку, вдосконалила 119 навчальних презентацій і розробила лінгвістичний тренажер. Коли Чернігівщину нарешті звільнили від окупантів, я раділа так, ніби захистила дисертацію, ніби ще раз народилася.

Шостого квітня я повернулася до рідного Ніжина. Перший місяць удома був важким. Потрібно було шукати роботу, бо ніхто з моїх учнів не мав змоги навчатися дистанційно. Однак я не опускала рук і не байдикувала. За вимушену «відпустку» створила благодійний проєкт «Вивчаймо орфографію разом» для дітей, які постраждали від війни, і провела 12 безкоштовних уроків української мови.

Посібник, над яким я з колегами працювала в перший місяць повномасштабного вторгнення, видали в серпні. Сподіваюся, він допоможе багатьом учителям знайти спільну мову з НУШ та урізноманітнити уроки. Я ж продовжую роботу на своєму фронті. Часом досі буває складно. Проте після 43 днів у селі, яке ледь не окупували росіяни, я знаю, що з усім упораюся, бо найстрашніше вже позаду.

«Тричі заходили в село Бакаївка вороги України, тричі погрожували людям, що сплять їхні домівки, тричі шукали тих, хто на них доносить»

Мова — символ спротиву

У 2015 році я відкрила дитячий садок, а у 2018 — школу. Від самого початку в них викладали та спілкувалися з дітьми лише українською. На той час російськомовний Харків ще не звик до такого, тому відгуки були різні. Проте я була впевнена, що все роблю правильно, навіть якщо не за «загальноприйнятими правилами». Із часом я знайшла «своїх» учителів і батьків, із якими мені було комфортно працювати. Коли почалася повномасштабна війна, вони стали для мене опорою та підтримкою.

Ще 23 лютого в Харкові все завмерло. Повністю обладнані приміщення дитячого садка та школи стоять порожні. Раніше в них завжди було гамірно, а зараз — зовсім тихо. Коли почалися потужні обстріли Харкова, більшість батьків із дітьми переїхали до безпечніших областей України або за кордон, тому навчання перейшло в дистанційний режим.

Перший тиждень учителі ще оговтувалися від шоку, тому занять не було. Проте вже 7 березня всі були знову готові до роботи. Ми планували лише на день, бо ніколи не можна було вгадати, чи буде зв'язок і світло. Усе було майже так само, як у пандемію COVID-19, просто цього разу доводилося остерігатися не смертоносного вірусу, а російських ракет.

Зараз діти доєднуються до наших уроків із США, Німеччини, Польщі та багатьох інших країн. Завдяки цьому вони перебувають в українському контексті та не забувають рідну мову, а внески їхніх батьків допомагають нам продовжувати нараховувати зарплату вчителям, платити податки та донатити на ЗСУ.

«Попри обстріли та переїзди, учні школи написали всі контрольні та успішно завершили навчальний рік»

Віолетта Каледа

(Харків)

Керівниця дитячого садка та школи «Світ дитини Montessori»

Історію було написано
17 серпня 2022 року

Лист у нікуди

«Сьогодні вранці залишайтеся вдома», — таким був наказ керівництва школи в перший день повномасштабної війни. Хто знав, що «вимушені канікули» затягнуться ледь не на місяць?

Попри тривожність і страх, ми з колегами не могли всидіти без роботи, тому почали писати листи до російських і білоруських вчителів.

Галина Довгань

(Харків)

Вчителька географії, економіки та фінансової грамотності у Харківській школі № 5

March 1, 2022, 10:35 AM

Учителя России и Беларуси!

К вам обращаются учителя Украины, свободной, гордой, миролюбивой страны! Мы призываем вас вспомнить о великой миссии и ответственности Учителя. О его обязанности говорить детям Правду, какой бы страшной она ни была и как бы страшно не было самому.

А знаете ли вы эту правду? А если знаете, то говорите ли ее своим ученикам? И если не знаете, то что сделали для того, чтобы узнать?

Вспомните роман Ремарка «На западном фронте без перемен». Великая ответственность за гибель семнадцатилетних мальчишек лежала на учителях! Очнитесь! Шестой день Россия бомбит города Украины, разрушая наши дома. Гибнут мирные жители.

Выходите на митинги! Остановите войну! Спасайте жизни своих солдат и свои души! Настал момент истины, когда учитель не может думать только о себе. Встаньте на защиту наших и своих детей! Остановите войну! Не запятнайте свою совесть кровью!»

Фотограф: Сергій Михальчук

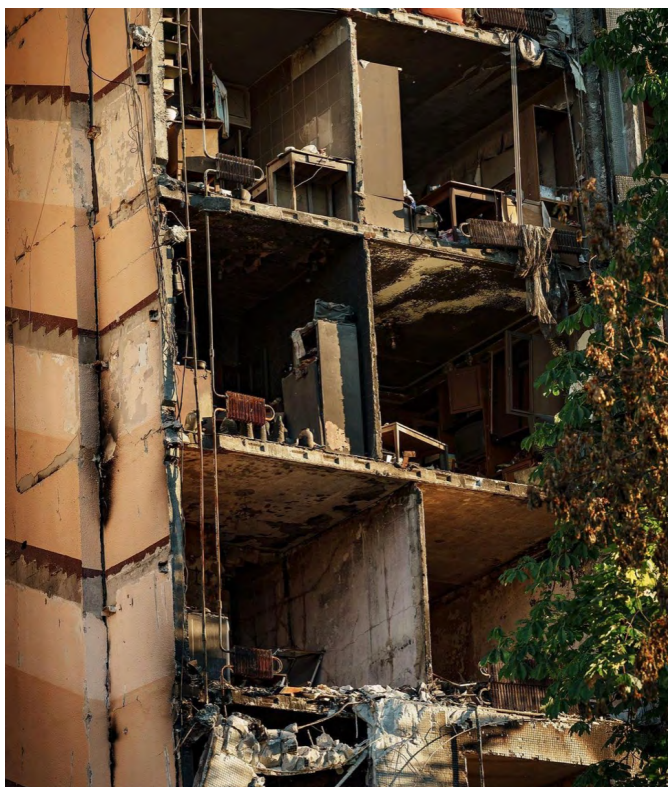
Нам здавалося, що вони просто не знали про те, що Росія обстрілює Україну, а тому мовчали та не виходили на протести. За декілька днів ми розіслали понад тисячу листів у соцмережах. Здогадається, скільки ми отримали відповідей? Правильно, одну, але чесну. Якесь російська вчителька відписала: «Ми все знаємо, ми молимося за вас, але нічого не можемо зробити».

«Російські та білоруські вчителі про все знають. Вони просто переконані, що нічого не можуть зробити»

Тим часом вибухи біля мого дому майже не вщухали. Було лячно від кожного гучного звуку. Я щогодини телефонувала рідним, друзям і учням, щоб пересвідчитися, що вони живі.

Хтось ховався в підвалах, а хтось переїхав у метро. Моє робоче місце перемістилося в коридор між двома стінами. Декілька колег із дітьми залишилися без домівок. Коли я дізналася про це, то мимохіть запитала себе: «Хто наступний?»

Учителі «там» про все знають. Вони просто вирішують нічого не робити. Від цього боляче, але що поробиш. Я продовжую працювати у безпечному місці. Ще трохи — і допишу підручник для шостого класу НУШ. Після перемоги дітям точно будуть потрібні нові книжки. Я переїхала з Харкова, коли обстріли почастішали, а в будинки в середмісті неподалік від мене почали влучати російські ракети. Тоді я нашвидкуруч збрала особисті речі та ноутбук і покинула місто. Як написала Ліна Костенко, «І все на світі треба пережити...» Цікаво, чи мала вона на увазі й війну?

Історію було написано
27 липня 2022 року

Фотограф: Сергій Михальчук

Як ти?

Коли почалося повномасштабне вторгнення, мій чоловік пішов воювати, а я вирушила до школи, щоб надавати психологічну допомогу учням, які того потребували. Я одразу відчула, що на своєму місці. Війна зруйнувала багато доль, тому завданням психологів і психологинь було допомогти склеїти їх до купи. Бували дні, коли я буквально ночувала у школі. Деякі батьки просто не хотіли відпускати мене додому, бо не знали, як самостійно заспокоїти дітей. Тому я залишалася.

Згодом управління освіти призначило мене виконувачкою обов'язків директорки школи. Нова посада майже нічого для

мене не змінила. Я продовжила працювати з мешканцями мікрорайону, які ховалися від обстрілів в укритті школи. Завдяки волонтерству я познайомилася з дивовижними людьми. Разом ми оббігали ледь не весь Київ у пошуках продуктів, медикаментів та мільйона інших речей. Одного разу ми навіть допомогли незрячому дідусю, якого рідні вигнали з дому. Спершу ми прихистили його в школі, а потім знайшли близьких, які пообіцяли про нього подбати.

Я щаслива, що змогла бути корисною для когось у момент, коли у школі залишилися лише вчителька початкових класів і технічний персонал. Попри труднощі перших тижнів війни, наша маленька команда з усім упоралася. Незабаром до укриття почало приходити менше людей, тому в нас з'явилися сили, щоб відновити дистанційне навчання у школі.

Зараз я щодня працюю з дітьми з особливими освітніми потребами, які переїхали до країн Європи, втікаючи від війни. Я знаю, що вони мене потребують, тому не втомлююся підтримувати їх доти, доки буде потрібно.

Юлія Шубіна

(Київ)

Психологиня в Київській школі № 249

«Психологія — це моє покликання. Я знаю, що потрібна дітям»

Колцентр

Альона Шевченко

(Харків)

Вчителька початкових класів в
Харківській школі № 78

Із початком повномасштабної війни я, вчителька початкових класів, вимушено перекваліфікувалася на операторку колцентру. Від ранку й до вечора я приймала запити на продуктові набори від мешканців рідного Харкова, який щодня потерпав від обстрілів. Водночас потрібно було постійно тримати руку на пульсі щодо стану та місця перебування моїх учнів та їхніх батьків.

Чоловік тим часом розвозив продуктові набори родинам, які ховалися в підвалах і бомбосховищах. Йому доводилося ризикувати життям і працювати в найнебезпечніших районах міста, тому кожен виїзд додавав мені сивини. Зараз він разом із моїм рідним братом у ЗСУ. Їхнє рішення захищати Україну на фронті навіть не обговорювалося. Вони просто сказали: «Хто, як не ми?»

Коли в школі поновили навчання, мені довелося поєднувати чимало обов'язків. За короткі 24 години потрібно було провести дистанційні уроки, попрацювати в колцентрі, приділити час родині, розпитати всіх друзів, чи все в них гаразд, перевірити новини та спланувати заходи для учнів та їхніх батьків. Час буквально пролітав і доби на всі ці справи ледве вистачало.

«Хто, як не ми?»

Проте я — насамперед вчителька, тому тримала свій освітній фронт, як могла. Разом із дітьми ми брали участь в усіх дистанційних творчих заходах, знімали відеоказки та просто навчалися.

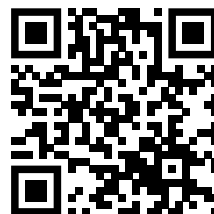
На жаль, однієї ночі під час канікул у нашу школу влучила російська ракета. Вже наступного ранку ми з колегами були на подвір'ї, щоб розбирати завали. Це було новим ударом для нас, але ми все витримали.

Час біжить і біжить, а я продовжую плести маскувальні сітки, робити «браслети виживання» і виготовляти бліндажні свічки для наших військових. Зимою в окопах складно, тому я хочу бути корисною хоч у такий спосіб.

Зрештою, хто, як не я?

Історію було написано
3 листопада 2022 року

Відео:
Як діти
допомагають ЗСУ

Життя за «харківським часом»

24 лютого 2022 року у Харкові зупинився час. На місто прилетіли перші «Гради» та ракети. У той день ми із сім'єю переїхали в підвал нашого дитячого садка. Він не був облаштований для проживання, але там можна було кілька днів перечекати обстріли. Підлога підвалу була сумішшю землі, будівельного пилу, дерев'яних стружок і крихт цегли. Простір біля стін хтось заставив рештками будівельних матеріалів. Ми одразу подумали, що там неможливо довго перебувати, а тим більше спати. Проте в нас не було вибору, тому ми залишилися.

Разом із нами було троє котів і наш величезний пес Пума, що першим вивчив «правила поведінки» в дитячому садку. Коли він чув шум літаків, снарядів або ракет, то одразу біг у підвал під стелаж, здіймаючи за собою хмару пилу. За ним швиденько спускалися коти, а вже потім і ми з чоловіком та дітьми. Щойно обстріли Харкова почастішали, коти майже не виходили зі сховища.

Щоразу як я лежала на підлозі в підвалі та чула звук літака, що наближався, усе моє тіло наче кам'яніло. Спати було неможливо. Мене переповнювали почуття жаху та безпорадності. Я просто хотіла, щоб усе зникло. Їсти я теж не могла. Від постійних нудоти та стресу в мене стискалося горло. До повномасштабного вторгнення я важила 84 кілограми, за перші два тижні схудла до 76, а за наступні кілька місяців — до 65.

Усі інші педагоги «Колібри» ховалися від бомбардувань деінде. Так само учні з родинами. Ніхто з нас не знав, що робити. Ішов день за днем, але для нас час наче завмер. Завжди було однаково страшно. Часом вибухи були настільки сильними і так близько до нас, що металопластикові вікна в садочку розкривалися навстіж. Я досі не можу збагнути, як це було фізично можливо, бо ми їх завжди міцно зачиняли.

Олена Бутенко

(Харків)

Засновниця та директорка дитячого клубу «Колібри»

Одного разу я побачила, як просто на мене летить ракета. Тоді я сиділа в спортивній залі навпроти великого вікна разом зі своїм чоловіком. Уже за мить я кричала йому: «Закрий вуха, відкрий рота!» Зібравши всі сили, я штовхнула його до дверей комори та сама впала поряд з ним. За секунду після цього я почула гул, а за ним — страшенний вибух. Згодом виявилось, що ракета пролетіла прямісінько над нашою двоповерховою будівлею та впала десь неподалік.

Ще в лютому я почала проводити перші дистанційні уроки з ліплення пластиліном, щоб хоч якось підтримати дітей із «Колібри» та самій не зійти з глузду. Вони були радше терапією, аніж чимось творчим і змістовним. Ми просто щодня проводили час разом і відволікалися від хаосу навколо.

Сьогодні за записами цих занять можна простежити весь мій евакуаційний маршрут з рідного моєму серцю Харкова. Спершу був підвал дитячого садка, потім Кременчук, Львів і зрештою Констанц, німецьке місто на кордоні зі Швейцарією. Колись у минулому житті хтось запитав мене, чому я не відкриваю осередки «Колібри» в інших районах Харкова. Тоді я відповіла, що «Колібри»

«Одного разу я побачила, як просто на мене летить ракета»

неможливо штампувати, як супермаркети, бо він унікальний, і пожартувала, що якщо й відкривати філію, то хіба десь у Цюриху. Зараз, крок за кроком, я намагаюся відтворити щось схоже на наш садок у Констанці, де Швейцарію можна побачити через вікно. Зі мною вже одинадцятьох українських дітей і двоє колібрійських учителів.

2022 був складним для мене, як і для всіх українців. Моя чотирнадцятирічна донька Оля пережила переїзд до іншої країни. Мій син Семен, який раніше майже не відривався від монітора комп'ютера, вступив до лав ЗСУ ракетником. Його брат, Михайло, став волонтером і організував збір коштів, щоб придбати йому спорядження на фронт. Я боюся за Семена, але водночас безмежно ним пишаюся. Не знаю, що буде далі, але відчуваю, що час більше не стоїть, як у дні перших обстрілів Харкова. Тепер він знову біжить, а я з усіх сил намагаюся встигнути за ним.

Гра на виживання — Харків

Людмила Таболіна

(Харків)

Директорка Харківської
школи № 10

Я з Харкова, який називають залізобетонним. До того як у місті почав курсувати транспорт, я ходила 11 кілометрів на роботу та з роботи і щодня почувалася мішенню. Здавалося, на мене йшло полювання з усіх можливих видів зброї. Тоді я навіть боялася вдягти навушники та ввімкнути музику, бо було страшно втратити контроль.

У перші дні мозок відмовлявся розуміти, що це відбувається саме зі мною. Війна асоціювалася в мене зі сном або дурною комп'ютерною грою. Здавалося, що якщо прокинутися або натиснути Escape, то можна повернутися до норми, що була до 24 лютого. Проте ця «гра» досі триває. І навіть гірше, бо що далі, то складнішою й небезпечнішою вона стає.

отримали домашнє завдання на п'ятницю, а після уроків пішли додому. Наступного дня вони вже не прийшли на навчання.

24 лютого о 4:40 ранку я прокинулася від сильних вибухів. Пригадую, що найперше подумала: «Майже п'ята ранку, які феєрверки?» Підлетіла до вікна, відчинила — і побачила, як темне небо один за одним розсікають вибухи. Проте чати мовчали, тому я так і не зрозуміла, що відбувається. Уранці, коли я вийшла з дому на роботу, то нарешті відчула весь дисонанс, який охопив Харків. Дорогою до метро я побачила сотні людей у чергах до супермаркетів, банкоматів, кіосків з водою та аптек, а біля заправки стояло стільки машин, що можна було подумати, що то колона на виїзд із міста. У самому метро люди сиділи на ковдрах зі своїми собаками та котами в переносках.

«Наперекір усім мій любий Харків стоїть і бореться, а я — разом із ним»

Останнє «мирне» фото в моєму телефоні — з уроку української літератури, який я провела в п'ятому класі 23 лютого. На занятті ми з учнями розбирали поему Олександра Олеся «Ярослав Мудрий». Добре пам'ятаю, що була середа, на дошці були записані число, слова «Класна робота» і тема уроку. Я зробила для себе це фото, а потім ще не раз переглядала. Останнє «мирне» фото. Коли урок минув, діти

Біля школи мене зустріли сторож, загосп і кілька чоловіків. Вони попросили відкрити шкільне укриття для місцевих із сусідніх будинків. На цокольний поверх знесли стільці, столи та мати зі спортзалу. З першого дня повномасштабної війни там переховувалися люди.

24 лютого на роботу прийшла приблизно третина колективу. Разом ми заховали класні журнали, печатки, установчі документи, особові справи дітей і співробітників, трудові книжки, бо боялися, що всі персональні дані можуть потрапити до рук окупантів. Паралельно відбувалися роботи з обладнання сховища.

Вибухи тривали цілий день. Ввечері метро вже не працювало, тому додому довелося їхати тролейбусом. За день і наземний транспорт перестав курсувати. Це стало проблемою, бо від мого будинку до школи близько 11 кілометрів. Наступного тижня над містом почали літати винищувачі, а з ними й ракети, які поцілили в ОДА, апеляційний суд, об'єкти цивільної інфраструктури, будинки місцевих мешканців. Авіанальоти — найстрашніше, що було в моєму житті. Взимку рано темнішало, тому літаків не було видно, чувся лише сильний гул. Хтозна куди прилетить цього разу? Це як у грі «Морський бій» — буде «хрестик» у цій клітинці чи ні?

Авіанальоти тривали два тижні. Коли їх поменшало, неподалік школи впала ракета. Порівняно з іншими школами Харкова наша відбулася «синцями». Не «постраждала», «згоріла» чи «обвалилась», а вистояла. Після того люди почали казати, що над нею, мабуть, «якась аура». Бо навколо все обстріляно — і ракетами, і «Градами», і «Смерчами», а всередині цього «котлована» стоїть наша школа на березі річки.

Я ходила на роботу та назад пішки. За чотири місяці траплялося різне.

**Бувало,
доводилося йти
битим склом під
завивання сирен
і звуки вибухів.**

Бувало, треба було підсідати до незнайомців у машини, щоб хоч трохи під'їхати. Життя перетворилося на лотерею.

Часом про обстріли не треба було й повідомляти. Я їх чула та відчувала. Одного разу дорогою зі школи додому десь позаду мене «приземлилися» заборонені касетні боеприпаси.

**За спиною були
сильні вибухи,
а ударна хвиля
просто пішла крізь
мене і під ноги.**

Я почала бігти. У роті пересохло, а з очей лилися сльози. Я почувалася як риба, яку викинули на берег. Добре, що «приліт» був позаду, а не попереду. Прибігла додому, подивилася новини: «На Харків скинули касетні бомби». Якби я була на тій вулиці на десять хвилин раніше, то навряд би мені пощастило вижити. Часом я запитую себе: «Як ставалося так, що лихо оминало?»

Попри складні обставини, я щодня ходила до школи. Байдуже: будній день, вихідний чи свято. Десятки, а часом і близько сотні людей постійно жили на цокольних поверхах. Для них ще на початку березня відчинили їдальню. У сховищі було багато мам із дітьми. Жінки готували супи, смажили котлети та навіть пекли пиріжки. Часом гаряче харчування надавали численні харківські ресторани.

Школа досі працює як сховище та гуманітарний штаб. Раніше до нас постійно приходили мешканці розбитих будинків не просто без змінного одягу, а буквально в домашніх капцях і піжамах. Удень і вночі. Волонтери привозили речі, а ми сортували їх на першому поверсі та розкладали на шкільних партах, щоб люди могли брати. На четвертий місяць людей у сховищі поменшало, але воно все одно відчинене для співробітників, сусідів і людей, у яких не залишилося даху над головою.

У перші тижні війни до мене постійно зверталися колеги та батьки, що були в друзях у соцмережах, які хотіли виїхати з Харкова. Вони знали, що в мене багато знайомих по всій Україні, тому просили допомогти з пошуком житла та роботи в різних містах чи регіонах. Я починала шукати, щоб харків'янам не доводилося жити в школах і спортзалах.

Пізніше друзі порадили мені приєднатися до фонду «Вільних і небайдужих», який допомагав людям евакуюватися з областей під обстрілами. Так я стала волонтеркою.

Сарафанним радіо мій номер, як і номери інших волонтерів, розлетівся країною.

Люди телефонували і вдень, і вночі. Хтось був у сльозах, хтось — у розпачі.

Я намагалася не панікувати від почутих жахів і спокійно надавати допомогу: «Сьогодні, 17 березня, буде безплатний автобус до Праги. Зможете виїхати? Чи є у вас діти? Чи маєте тварин?»

Ця робота тримала мене на плаву. Я розуміла, що якщо опущу руки, то з'їду з глузду через постійні вибухи. Щодня мені доводилося розмовляти з людьми, працювати з електронними таблицями і телефонувати до Львова партнерам із Фонду. Завдяки цьому я відчувала, що комусь потрібна. Це відволікало від жахів за вікном. Найбільший потік ВПО був у березні та квітні. За той період наша організація

допомогла десь трьом тисячам людей переїхати в безпечніші місця, чим я неймовірно пишаюся.

Вже 1 квітня наша школа відновила дистанційне навчання на волонтерських засадах. Звичайно, що багато дітей та вчителів опинилися в нерівних умовах. Хтось був змушений виходити на уроки з підвалів, метро, коридорів і льохів. Деякі вчителі виїхали за кордон з одним телефоном і не могли повноцінно проводити уроки. Комусь не пощастило жити в місцях, де щодня були страшні обстріли. Проте із часом усі звикли до «нової нормальності» та навчилися працювати в асинхронному режимі. Попри все, ми підтримували одне одного та не нарікали на когось, окрім росіян.

Випускний вечір цього року теж довелося проводити онлайн — у Zoom. Збирати дітей і батьків біля школи не ризикнули — і майже одразу переконалися, що не дарма. За годину після початку заходу росіяни поцілилися в Харків ракетою «Іскандер». Загалом усе було так, як на звичайному випускному. Я виголосила коротку промову, батьки привітали дітей, а діти станцювали віртуальний вальс у патріотичних футболках.

Попри те, що Харкову з першого дня повномасштабної війни не дають спокою, я не виїжджала до останнього дня роботи. Росіяни спрямували на моє місто всю свою лютю. Що на нас тільки не випробовували: «Гради», «Смерчі», «Урагани», «Іскандери», С-300, артилерію. Усе, що мали в арсеналі, те й скидали. Яка людина таке витримає? Наперекір усім мій любий Харків стоїть і бореться, а я — разом із ним. Він тримається на стійкості та сміливості його мешканців, тому поки вони чинять опір із підвалів, лікарень і волонтерських хабів, росіяни його не зламують.

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ БОРОНЯТЬ ОСВІТУ НА ФРОНТІ

За українську освіту потрібно боротися. Часом — зі зброєю в руках. Цей розділ — про «людей зі сталі», вчителів, які після початку великої війни поставили роботу на паузу та пішли захищати Україну на фронті. У ньому — про біль від втрати побратимів, відважність на полі бою та непереборну жагу перемоги.

Сонячний день — Благовіщення

Віднедавна пан Едуард завершив службу в ЗСУ та повернувся до вчителювання, бо йому виповнилося 60 років.

Едуард Фісун

(Полтава)

*Вчитель історії та права
в Полтавському ліцеї № 1*

За переконаннями я — свідомий пацифіст. Це світобачення я поширював упродовж десятків років своєї роботи у школі. Та все змінилося 24 лютого. Ворожі танки почали рухатися в бік Полтави, тому в мене не було багато часу на роздуми.

У військкоматі були величезні черги. На щастя, тоді в місті вже не було структури, де б не працювали мої колишні учні або їхні батьки. Отож, я майже безперешкодно потрапив у ЗСУ. Незабаром я почав вести блог у Facebook. У ньому рефлексував про свій досвід у війську та давав учням і колегам знати, що зі мною все нормально. Старався завжди щось написати до сьомої ранку, бо знав, що на мене чекають.

Досвіду, який я пережив, вистачить, мабуть, на ще одне маленьке життя. Тепер я знаю, як влаштовувати військовий побут, розумію, як ухвалювати рішення у складних умовах, і усвідомлюю, на що здатен немолодий організм на полі бою (мені скоро 61).

Перебування у війську не вплинуло на викладання. Я щотижня проводив десятки лекцій про історію України та міжнародне гуманітарне право (часом із бомбосховищ, а коли щастило, то з аудиторій для офіцерського складу).

Сподіваюся, вони були корисні дітям.

**«Досвіду, який
я пережив,
вистачить,
мабуть, на ще
одне маленьке
життя»**

Епізод зі служби:
про зустрічі та розставання

« Вартую на пункті пропуску та спостерігаю, як до військових приїжджають на побачення рідні, друзі та волонтери. Сюжети різні. Ось дівчина — на вигляд років 18 — мовчки обіймає свого хлопця у формі. Довго-предовго. Там — бабуся привезла внукові пиріжків і цукерок. Плаче та хрестить «свого Тарасика», ніби востаннє. Тут — з автомобіля виходять дружина та син військового. Чоловік і жінка дивляться одне на одного так, наче більше не побачаться, а син захоплено витріщається на татів автомат Калашнікова. Трохи далі — під'їздить розкішний автомобіль, а з нього виходить дама, від якої пахне дорогими парфумами. За нею вибігає породистий собака. Порівняно із псом, жінка вкрай холодна до офіцера. Поки Тері (так звали пухнастого) облизує господарю обличчя від щастя та розмахує хвостом, як мітлою, вона стримано розмовляє про щось своє. Раптом примчали волонтери. Швиденько передали черговим бронезилети, харчі, медикаменти, воду — і поїхали допомагати комусь іще.

І так щодня. Капелан провів службу, лунають дзвони. Сонячний день — Благовіщення. Нехай усі будуть здоровенькі, у мирі зі світом, а головне — із собою. »

Історію було написано 21 вересня 2022 року

Другий батько

Цією історією поділилася
колежанка пана Івана Вероніка
Сурган.

Я товаришую з Іваном Олександровичем вже понад п'ять років. Пригадую, як ми разом із шостим класом прийняли його до «шкільної родини». Він із перших днів знайшов мову з усіма учнями та став для них не просто вихователем, а другом, радником, старшим товаришем, наставником, а для деякого — другим татом.

Педагог ніколи не нехтує своїми обов'язками, тому коли Іван Олександрович пішов на військову службу, то продовжував підтримувати зв'язок зі своїми вихованцями. Вони завжди могли звернутися до нього по допомогу чи пораду, поділитися з ним думками чи просто поспілкуватися. Попри складні особисті обставини, у нього завжди знаходилося для нас добре слово.

Іван Маляренко

(Запоріжжя)

Викладач українського
рукопашу «Спас», вихователь,
класний керівник

Минулого року ми з Іваном Олександровичем мали випустити свій перший клас, але через війну не вдалося. Він пішов на фронт, але навіть це не завадило йому бути опорою для учнів у найпотрібніший час. Своєю присутністю на віртуальних виховних годинах і дотепними жартами він вселяв усім у школі віру в те, що все буде добре. У липні в нас зрештою відбувся дистанційний випускний, де Іван Олександрович, хоч і сам, але станцював на камеру найкращий випускний вальс.

**«Педагог
ніколи не
нехтує своїми
обов'язками»**

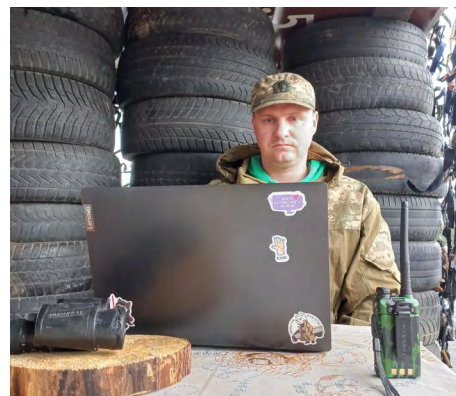

Історію було написано 24 листопада 2022 року

Блокпост

Я — той самий учитель, який викладав на блокпості в Переяславі. Попри те, що активних бойових дій не було, ми з побратимами перебували в постійній напрузі. Села неподалік були окуповані, а над головами одна за одною пролітали ворожі ракети, тому ми готувалися до найгіршого. Десь із початку травня наше добровольче формування тероборони перестало патрулювати на блокпосту, тому я повернувся до школи.

Для мене війна на освітньому фронті почалася, коли Росія окупувала Крим і Донбас. Це стало тим, що зробило з мене справжнього патріота. Я думаю, що якщо вчитель на уроці математики говорить лише про математику, то це поганий вчитель. Педагог повинен не лише навчати дітей, а й виховувати їх. Тому, окрім теореми Піфагора та закону Ома, я говорю з учнями про Євробачення, українську культуру та Олімпійські ігри.

Андрій Бован

(Переяслав, Київська область)

*Вчитель фізики та математики
в Переяславській гімназії № 3*

**«Якщо вчитель на уроці математики говорить
лише про математику, то це поганий вчитель»**

Дев'ять років тому в нашій школі з'явилася традиція футбольних турнірів учителів проти дітей. Досі частіше перемагали педагоги. Хтось може сказати: «Та це ж руйнує дитячу самооцінку. Хіба не можна піддатися?» Не можна, бо діти мають бачити, що їх сприймають за гідних суперників. Так кожна їхня перемога буде заслуженою, а від того в десять разів радіснішою. Як інакше учні можуть зрозуміти, що для того, щоб досягти успіху, потрібно викладатися на всі 110%, що в житті не буває легких перемог?

Зрештою, мене переповнює гордість за те, яке в нас молоде покоління.

Коли почалася війна, мої школярі не стояли в годинних чергах до АЗК і банкоматів, а приносили нам із побратимами чай на блокпости, щоб не було холодно. Вони досі плетуть маскувальні сітки, виготовляють окопні свічки та допомагають ВПО з найнеобхіднішими речами. Якщо в Україні такі діти, то за що нам боятися?

*Історію було написано
2 вересня 2022 року*

Подалі від дому

Коли почалася повномасштабна війна, я не знав, куди себе діти. З перших днів Кропивницький почав приймати до себе переселенців, які втікали зі східних і південних областей України, тому я вирішив долучитися до волонтерського руху. Спочатку допомагав ГО «Серця матерів», де охороняв приймальний пункт для біженців

на «Козачому острові», а потім збирав спорядження для друзів і рідних, які йшли на фронт. Бувало, що вночі я був «комендантом укриття» у школі, а вдень координував збори коштів для ЗСУ в соцмережах. Одного разу навіть вдалося зібрати 100 тисяч гривень на тепловізор і GPS-навігатор для захисників.

Олександр Сухоручко

(Кропивницький)

Вчитель фізичної культури в КЗ
«Ліцей «Науковий»

«Я готовий був зробити все, щоб мої рідні, друзі та учні ніколи не побачили тих жахів, що відбуваються зараз у фронтових містах»

Відеоісторію
пана Олександра
можна переглянути
за QR-кодом

У травні я вирішив, що більше не можу бути в тилу, і вступив до лав ЗСУ. Протягом кількох місяців ми з побратимами готувалися. Я став стрільцем-санітаром, бо мав досвід у тактичній медицині (моя дружина Катерина викладає «Захист України» старшокласникам, тому всього мене навчила).

На початку серпня нас із хлопцями відправили на передову в населений пункт Мар'їнка на Донеччині. Там я побачив увесь масштаб горя, яке наробили окупанти. Інфраструктура міста була повністю зруйнована, ворожа артилерія працювала безперестанку, а місцеві, які не встигли евакуюватися, ховалися в школі, що слугувала їм за «фортецю». Найцікавіше,

що в моїх думках не було страху, лише одна мета — втримати оборону та відтіснити супротивника якомога далі від дому. Я готовий був зробити все, щоб мої рідні, друзі та учні ніколи не побачили тих жахів, що відбуваються зараз у фронтових містах.

13 серпня я отримав контузію після ворожого авіаудару, а 14 серпня — ще одну, вже від вибуху снаряда. Після цього мене евакуювали до Дніпра на лікування. Коли про вибухові травми дізналися вдома, мій телефон ледь не луснув від кількості повідомлень і дзвінків. Слова підтримки та вдячності від найрідніших — це, мабуть, саме ті ліки, які допомогли мені стати на ноги та повернутися волонтером до рідного міста.

Історію було написано
31 серпня 2022 року

Про що думав Сунь Цзи?

Обманути небо, щоб перейти море — так звучить одна з переможних стратегій китайського мислителя Сунь Цзи. Я щодня розмірковую над цим. Що він мав на увазі? На третій день повномасштабної війни я, вмившись сльозами, поїхав отримувати зброю, щоб стати до лав тероборони. Вже наступного дня я стояв на одній із багатьох доріг Київської області, вдивляючись у степ і вслухаючись у звуки, які приносив колючий зимовий вітер.

У проміжках між чергуваннями я продовжував проводити дистанційні уроки зі своїми учнями. Діти виходили «в ефір» з коридорів, ванних кімнат, підвалів, гаражів і автівок. Здебільшого у верхньому одязі та шапках. Кожна зустріч починалася з обміну розповідями про вибухи, що лунали поряд, та ракети, проліт яких можна було простежити через вікно. Це неможливо було чути, але й неможливо було не слухати. Зрештою, коли ми

говоримо одне одному про те, що найбільше болить, стає не так страшно. Після занять я падав на підлогу та засинав, бо зовсім не було сил, а за декілька годин знову прокидався від вибухів, цілував дружину та своїх чотирьох дітей, брав автомат і йшов на блокпост.

Коли кожен день однаково чорний, треба змушувати розум працювати над складною інформацією, щоб він не скиглив. Щодня на блокпості я готував матеріали до уроків і читав книжки Данієла Канемана, Лене Рейчел та Сунь Цзи. Так час минав трохи швидше та було менш холодно.

Обманути небо, щоб перейти море... Сунь Цзи кепкує з мене?

Сергій Черкасов

(Переяслав,
Чернігівська область)

Вчитель математики, логіки та критичного мислення, засновник проєкту «Математичний хокей»

«Коли кожен день однаково чорний, треба змушувати розум працювати над складною інформацією, щоб він не скиглив»

Потім був квітень. Я вирішив влаштувати зустріч із дітьми, які займаються зі мною карате та рукопашним боєм. Від початку війни клуб, де ми зустрічалися, був закритий. Проте всі вже так засиділись у підвалах і бомбосховищах, що хотілося просто поспілкуватися та подрігати руками й ногами.

Під час тренування всі не могли наговоритися. Можу тільки уявити, скільки переживань і стресу учням довелося переварити за декілька тижнів вторгнення. Я відчув тугу через їхнє зламане дитинство та до кінця тренування думав про те, скільки десятиріч їм знадобиться, щоб відновитися.

У кінці місяця військкомат запросив мене викладачем рукопашної та спеціальної фізичної підготовки до однієї з військових частин. Днями я їздив туди волонтером, щоб дати хлопцям базу та навчити їх самостійно напрацьовувати основні рухи. Паралельно думав: «Як можна підняти їхній бойовий дух?» Вигадав попросити учнів намалювати для військових малюнки. Вдалося зібрати кілька десятків «презентів» з різних країн. Дивно було бачити, як великі та мужні чоловіки розчулювалися від

дитячих замальовок. Тепер вони вже далеко, тому сподіваюся, що в них усе добре, малюнки дарують їм розраду.

Зараз уже серпень. Незабаром мушу починати нові уроки. Сьогодні моїх учнів можна знайти в різних країнах Європи, Канаді та США, але всі вони живуть Україною, мріють про повернення та всім серцем уболівають за Перемогу. Одного разу, за ранковим чаєм, я вкотре бурмотів собі під ніс стратегему Сунь Цзи. Моя старша донька попросила

ще раз повторити те, що я говорив, тільки голосніше. Кажу: «Обманути небо, щоб перейти море», а вона відповідає: «Можливо, йдеться про те, що треба зробити щось неможливе, щоб досягти неможливо важкої мети».

**Хіба це не те,
що ми всі зараз
робимо в Україні?**

*Історію було написано
21 грудня 2022 року*

Плани на «завтра»

Після 24 лютого я вступив у Національну гвардію України, щоб захищати дім, сім'ю та учнів. У перші дні мого перебування на службі я записав коротке відео для своїх учнів, яке випадково стало вірусним. Нижче — його зміст.

Усім привіт! Сподіваюся, ви зараз у безпеці, з вами все добре. Хотів передати вам привіт. На жаль, я не можу поки повернутися до шкільної лави, тому що зараз у лавах ЗСУ, але неймовірно за вами скучив. І впевнений, що після перемоги ми все надолужимо. За той час, поки я бачу вас — бачу фантастичних особистостей: розумних, впертих і неординарних. Тому в майбутньому нашої держави я не сумніваюся.

А щодо сьогоднішнього, то, мабуть, матиму до вас маленьке прохання. Навчайтеся невпинно. Ви самі бачите, до чого може призвести ціла країна неосвічених ідіотів. Тому насолоджуйтеся музикою, читайте про культуру та літературу, знаходьте класні кінострічки та розвивайтеся. Невпинно. Ви ж самі пам'ятаєте, скільки всього можна знайти в одній картині, якщо тільки вміти думати.

І бути освіченим — це не про гарні оцінки. Це навіть не привілей, а більше випробування. Проте не бійтеся, бо всі ви із цим обов'язково впораєтеся. За вашими спинами батьки, вчителі — і всі ми хочемо зробити так, щоб ви жили в кращому світі. І він у вас обов'язково буде. А щодо наших уроків, то ми все надолужимо. Головне зараз — не забувайте бути класними. Стоїмо. Слава Україні!

Ще в січні я би вважав, що таке відео — це «победа»! Проте «победа» — то машина на фронт, а відеозвернення — це те, що я мав би сказати своїм дорослим випускникам у травні, а натомість сказав наляканим дітям у березні.

Через службу я не маю можливості вчителювати, навіть дистанційно, тому часом просто викладаю в соцмережі короткі відео, де кажу, що зі мною все добре, або пости про мистецтво та культуру.

Моя історія освіти воєнного часу — це історія наслідків моєї активності до воєнного часу. Я знаю, що все, що робив у класі, так чи інакше впливало на моїх учнів. Саме тому зараз вони надсилають мені свої малюнки, власні меми про війну і радяться щодо книжок.

Ми так і не випустили виставу шкільного театру, яку ставили до вторгнення, але за першої ж зустрічі онлайн учні згадували наші приготування та стверджували, що якби ми встигли, то наша інсценізація «Мини Мазайла» була би пророчою.

Для мене найціннішими стали повідомлення «Ми переможемо!» від тих учнів, які раніше чинили найбільший спротив щоденним ранковим бесідам про АТО, Крим і російську агресію. Я вкотре переконався, що марно заохочував їх ставити підписи під копією Четвертого універсалу УЦР, підтримував їхнє одностайне рішення затвердити українську лайку «законною» у школі та давав завдання писати есе про національну ідею від імені постатей на українських гривнях. Це те, що допомагало формувати нове незалежне покоління, з яким я мав щастя працювати до повномасштабної війни.

«Моя історія освіти воєнного часу — це історія наслідків моєї активності до воєнного часу»

Ярослав Лисенко

(Київ)

Вчитель мистецтвознавства та нацгвардієць

Перед війною я полишив посаду куратора в ThinkGlobal та завершив консультувати дітей на дистанційній платформі Meridian. Усю кар'єру я прагнув бути для учнів прецедентом: учителем, який гідно заробляє своєю працею, не тримається посади, обстоює права своїх учнів навіть перед їхніми батьками та не боїться взяти зброю до рук, щоб захищати незалежність своєї держави.

Сподіваюся, мені це вдалося і моя історія заспокоїть тих, хто вважає, що зробив недостатньо, розгубився або впав у відчай. Я завдячую всім, хто продовжив навчати моїх і не тільки учнів, бо зараз ми в ЗСУ, НГУ та СОО б'ємося та охороняємо «сьогодні», а вчителі в тилу борються за світле та вільне «завтра».

Історію було написано
31 серпня 2022 року

Зв'язкова

У перший день великої війни я стояла на порозі військомату і запитувала кожного військового: «Агов, хочу бути корисною». Вступити до лав ЗСУ було моїм добровільним рішенням, адже педагогічні працівники, а тим паче жінки, звільнені від призову. Тоді мені здавалося, що абсолютно для кожного громадянина знайдеться робота у війську. Лише згодом зрозуміла, що помилялася.

Абсолютно без військового досвіду, з перших днів вторгнення я опинилася в центрі подій. Форма, зброя, бронезилет, багнет і берці... Весь мій скарб вміщувався в невеличкому наплічнику. А ще обов'язково зарядне для мобільного та вологі серветки. Ось і все. Матеріальні цінності на фронті нічого не варті і закони мирного часу тут не працюють. Це — війна!

Я відчула біль і гнів після першого авіаудару. Тоді за декілька хвилин я втратила людей, які лікували мої рани, допомагали нести важку амуніцію та роз'яснювали все, чого я не розуміла. За лічені тижні вони перетворилися для мене на нову родину, аж раптом їх не стало. Водночас я зрозуміла, що це — мій біль, мій вибір, і що це — правильний вибір. Тому зціпила зуби та продовжила працювати.

— Підеш у зв'язок? —
запитали мене військові.

— Піду.

— Щось умієш?

— Навчуся.

Навчилася. Опанувала нову військову спеціальність, навчилася збиратися в повну бойову готовність за лічені хвилини, ходити в наряди та чергування, стріляти з різних видів зброї та розбиратися в найрізноманітніших переговорних пристроях. Я стала «голосом» бригади в перший місяць війни. Часом так втомлювалася, що хотілося кричати: «Я не можу!», «Мені важко!», «Я не встигаю!», «Я філологиня, врешті-решт, а не військова!» Проте навіть після таких епізодів я збиралася духом і йшла вперед. Казала про себе: «Це війна. Зараз усім важко», а вночі тихо плакала, загорнувшись у спальник.

Любов Дзюбенко

(Харків)

Вчителька української мови та літератури в КЗ «Харківський ліцей № 183»

Нещодавно до мене зателефонував колишній випускник.

— Ви в місті? У нас річниця закінчення школи. Хочемо зустрітися.

— Я на фронті, в ЗСУ.

— Ми так і знали. Тепер і у війську почнуть говорити українською.

Якось так і сталося. Я справді вчителька для своїх побратимів. Буває, ненав'язливо цитую українських письменників та переказую класику. Часом правилами поясню правопис і правлю документи з рапортами.

Війна об'єднує всіх одним болем. Вона вчить шанувати досі не шановане. Коли стає емоційно непросто, я підтримую себе тим, що зараз перебуваю на фронті не заради минулого, а заради майбутнього. Заради тих учнів, яких уже навчила та виховала, і тих, яких ще зможу навчити та виховати.

Недалеко від моєї військової частини місцеві дідлахи обладнали «блокпост». Вони граються у війну. Нашу війну. Захисників України багато, а росіян обирають жеребкуванням. Кажуть, що ними бути «огидно», бо вони несуть біль, жах, ненависть і смерть. Такий патріотизм — це насамперед заслуга вчителів, які вчать своїх учнів любити та берегти Україну.

У романі «Маруся Чурай» Ліна Костенко написала: «Історії ж бо пишуть на столі. Ми ж пишем кров'ю на своїй землі»

Я на війні з першого дня та хочу разом із побратимами зустріти Перемогу. Сподіваюся, скоро зможу пройтися руїнами будівель, що ховали нас від авіаударів і обстрілів, і згадати тих, хто був поряд у важку хвилину. Ви б тільки знали, скільки ще в мене незавершених проєктів, недосягнутих цілей і нездійснених мрій... Щоб усе зробити, головне — вистояти в боротьбі з ворогом.

*Історію було написано
6 серпня 2022 року*

Позивний «Тічер»

Коли я повернувся з фронту у 2015 році, було складно звикнути, що можна ходити вулицями, не остерігаючись обстрілів. Найбільше дивували звичайні люди, які чомусь завжди були набурмосені. От із військовими поспілкуєшся — вони тобі і жарт розкажуть, і усміхнуться, а як приїхав додому — всі такі сумні, що аж хотілося вигукнути: «Радійте життю! Ви ж живі, здорові, маєте трохи грошей і дах над головою. Чого ще хотіти?»

«Розумієте, війна не така романтична, як показують в американських бойовиках»

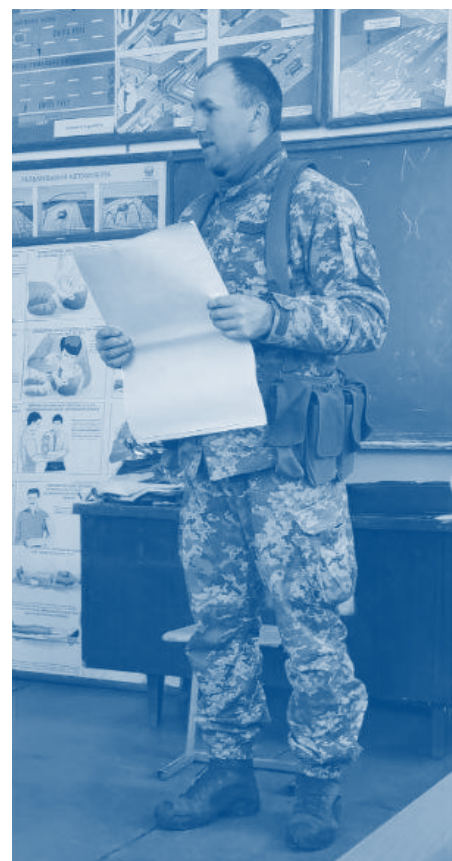
Василь Отземко, позивний «Тічер»

(Корсунь-Шевченківський, Черкаська область)

Вчитель всесвітньої історії, громадянської освіти, історії України та «Захисту України» у Квітчанському ліцеї

Я знав, що повномасштабна війна зрештою розпочнеться, тому почав готувати себе та учнів до неї заздалегідь. Разом ми їздили на вишколи, опановували військову науку та вивчали основи медицини. Коли 24 лютого Росія почала наступ, було невесело. Я згадав усю службу у війську і трохи засмутився. Розумієте, війна не така романтична, як показують в американських бойовиках. Точніше, зовсім не романтична. Можливо, пощастить раз або двічі «влупити» російського військового, але 99% часу доводиться просто рити окопи під звуки вибухів. Така робота піхотинця.

Отож, уранці 24 лютого я зібрав речі та пішов до центру комплектування. Готовий був їхати, куди відправлять — на Донеччину, Луганщину... Аж тут кажуть: «Бачимо, маєш досвід у сфері освіти... Значить, будеш інструктором. Навчатимеш особовий склад». Так мене призначили головним сержантом роти, що в перекладі на цивільну мову майже те саме, що заступник директора з виховної роботи. У моєму підпорядкуванні опинилося близько 120 людей від 25 до 60 років, у яких фактично не було військового досвіду. Я мав навчити їх поводитися зі зброєю, надавати першу медичну допомогу, орієнтуватися на місцевості та розуміти взаємодію у складі відділень, взводів і рот. З нашого підрозділу вже понад 60% хлопців виконують бойові завдання. Коли виходжу з ними на зв'язок, приємно чути, що їм знадобилося те, що ми вивчали.

Хтось дякує за уроки з тактичної медицини, бо зміг на полі бою допомогти побратиму, коли той отримав осколкове поранення. Комусь стали в пригоді практичні заняття про поводження з гранатами або топографію. Для мене головне, що «учні» справді дослухаються, бо інформація, яку я розповідаю, може врятувати життя.

Я вірю, що кожна людина, яка потрапляє на фронт, має знати військову науку. Що у 2014, що у 2022 виникала проблема, коли цивільні — різних професій і

посад — приходили на службу та не могли знайти спільної мови з командирами або побратимами. Багато з них просто не звикли виконувати чужі накази, бо все життя кимось керували. Це призводило до непорозумінь і великих втрат. У 2014 мене самого відправили в зону АТО майже без підготовки. Не найкраща ситуація, правда?

Тому моя місія як інструктора — передати військовим знання про те, як вижити на полі бою та здоровим повернутися додому.

*Історію було написано
4 грудня 2022 року*

Смерть не «просто так»

— *Йду воювати*, — сказав Руслан після того, як у Краматорську пролунали перші вибухи.
— *Я з тобою.*

Так ми з чоловіком разом потрапили до ЗСУ у 2022 році.

«Після перемоги ми з побратимами мріємо поїхати на військовий парад до Києва з прапором нашого батальйону»

Ми з Русланом — не професійні військові. Позналилися в батальйоні «Правого сектора» у 2015 році, куди я прийшла на два тижні раніше за нього. Тоді я одразу сказала: «Хлопці, я тут не для того, щоб чоловіка шукати, а щоб вчитися захищати себе та свою

країну». Тому до мене ніхто й не намагався залицятися. Проте в серпні я покинула батальйон і повернулася працювати до школи, бо закінчилася відпустка. Після того Руслан почав мені телефонувати — і так у нас все почалося.

Олена Зінченко

(Краматорськ,
Донецька область)

Вчителька англійської мови

23 лютого у Руслана був день народження. У той день у нього був поганий настрій, тому ми просто посиділи в кав'ярні та пішли додому. Наступного ранку ми прокинулися від вибухів. Я схопила телефон і почала читати новини. Кажу: «Руслане, а ти знаєш, що Путін розпочав війну?»

Перші три дні вторгнення ми провели дорогою до Львівської області. Обидвоє моїх батьків — паралізовані,

тому ми вирішили евакуювати їх із Краматорська до селища Славське. Вони пробули там п'ять днів, а потім попросилися додому, бо в будиночку, де вони зупинилися, було важко пересуватися без допомоги. Ми з Русланом відвезли їх назад до Краматорська, а самі одразу поїхали до батальйону «Донбас». Мене призначили діловодкою, а чоловіка — одразу командиром відділення снайперів. У кожного були свої обов'язки, тому ми перетиналися не так часто.

Щоб зрозуміти, що таке війна, треба взяти в ній участь. Я хоч і виконувала бойові розпорядження на фронті, але ніколи не сиділа в окопах, а в окопах — найскладніше. Там брудно, холодно та страшно. Хлопці, які в них перебувають, знають, як болить втрачати побратимів, і вже звикли бачити довкола себе багато крові. Не кожен може витримати такі умови. Тому я завжди кажу: «Знаєте, боятися загинути — це природно». Кожен з нас намагається вижити, як може. Однак не всім вдається, бо ворог у нас непростий.

Найбільше хлопцям не вистачає їхніх сімей, особливо дітей. Багато хто мріє про те, щоб хоч на кілька годин зустрітися з дружиною. Я ж постійно згадую про своїх учнів. Коли дивлюся на фото класу, то ніби повертаюся в мирне життя, де все було добре. Я любила бути вчителькою і мріяла про цю професію з дитинства. Здається, у батьків удома досі зберігається мій лист із першого класу, де я про це писала.

Діти допомагають мені не здаватися.

Я знаю, що маю захистити їх і зробити все, щоб у них було майбутнє — а без країни майбутнього не існує.

Руслан загинув шостого квітня під Попасною на Луганщині. Після його смерті я стала більш жорстокою. Навіть не так. Не жорстокою, а сталевую. Раніше чоловік казав: «Немає хороших росіян», а я відповідала: «Та не перебільшуй, має бути хоч хтось адекватний». Зараз розумію, що помилялася. Нікого там немає. Тому я стала непримиримою.

Я хочу, щоб загибелі наших військових були не «просто так». Якщо вони вже пожертвували життям заради України, наше завдання — зробити все, щоб Україна вистояла та стала неймовірною державою.

Після перемоги ми з побратимами мріємо поїхати на військовий парад до Києва з прапором нашого батальйону, а потім — довго святкувати, бо шлях до перемоги вже зараз важкий і болісний. На жаль, не з усіма, хто був з нами, зможемо зустрітися, але будемо згадувати їх веселими.

Я уявляю майбутню Україну незалежною та гідною. Сподіваюся, після війни вона швидко відновиться від руйнувань і стане справді європейською державою. Неймовірно прикро, коли люди кажуть: «Не хочу жити

«Хіба те, яка в нас буде держава, не залежить від нас самих?»

в Україні, краще назавжди залишуся в Європі». Натомість завжди відповідаю: «Хто ж буде відбудовувати країну, якщо всі розумні люди втечуть за кордон? Хіба те, яка в нас буде держава, не залежить від нас самих?»

Історію було написано
21 грудня 2022 року

«Дяк» — це той, хто дякує

Андрій Бербих, позивний «Дяк»

(Хирів, Львівська область)

Вчитель музичного мистецтва
в ліцеї імені Владики Івана Хоми

У 2014 році я трохи побув добровольцем у «Правому секторі», а потім пішов назад вчителювати. Коли розпочалася велика війна у 2022, то вже 25 лютого записався до воєнного підрозділу, де перебуваю дотепер. Я завжди знав, що колись Росія розпочне великий напад, просто не здогадувався, коли саме. Отож, 24 лютого я пішов до церкви на причастя, а вже наступного дня був готовий захищати Україну.

На війні мені допомагають пісня та багато молитви. Коли маю вільний час, то проводжу молебні, акафісти та освячую машини в різних підрозділах. Це допомагає відволіктися та розвіятися. Недарма мій позивний — «Дяк». Це означає «той, хто дякує» або «той, хто у всіх на слуху».

Найважче на полі бою було 12 квітня, коли одного з моїх побратимів смертельно поранили під великими обстрілами, а я стояв поруч і дивився, як він лежав під осколками та робив останні подихи.

Не вірю, що війна принесла щось позитивне. Більшість хлопців, із якими я воюю поруч, із заходу України. У всіх них — сильний молитовний дух. Якби люди в тилу молилися так, як військові на фронті, то, можливо, випросили би в Бога багато ласки.

Для людей, які втомилися та хочуть опустити руки, раджу бути ближчими до Бога. Для мене віра — це порятунок від поганих думок, які спонукають до ще гірших справ. Тому раджу всім українцям молитися, не розчаровуватися в Бозі та любити Україну.

«Коли переможемо, будемо так плакати, що весь світ буде чути та бачити наші сльози радості»

Коли ми переможемо, то будемо плакати так, що весь світ почує і побачить наші сльози радості. Наша місія — важка та небезпечна, але вона священна. Хлопці, які перебувають на нулі, — герої. Коли вони прийдуть додому, їх потрібно буде просто боготворити, бо вони щодня здійснюють справжні дива. ЗСУ — це справді світле Господнє військо.

Відколи почалося вторгнення, в Україні вже все змінилося. Не треба, щоб щось змінювалося ще більше. Думаю, люди, які бачили війну — чули вибухи та переживали знущання від окупантів — вже зрозуміли, де зло, а де добро. Це і є наша головна перемога.

Історію було написано
20 грудня 2022 року

Під дубом Залізняка

Моя історія воєнного часу почалася задовго до нинішнього вторгнення. За першою освітою я — військовий. Ще в 1991 році зрозумів, що Росія не полишить спроб загарбати Україну, тому вирішив, що буду для своєї держави захисником і опорою.

Я виріс у містечку Кам'янка на Черкащині, що за 25 кілометрів від столиці колишньої Холодноярської Республіки. У дитинстві я гуляв поміж старих

козацьких могил, відпочивав під тисячолітнім дубом Максима Залізняка та бував на спаленому нацистами в 1943 році хуторі Буда. Завдяки своєму вчителю Федору Людному я зарубав на носі, що народ, який не знає свого минулого, не заслуговує на майбутнє. Так я почав досліджувати історію України, про яку не писали в радянських підручниках. Це вплинуло на решту мого життя.

«Щоб держава вистояла, недостатньо мати потужне військо»

У 1991 я вступив до Київського вищого військово-інженерного училища зв'язу, а офіцерську кар'єру розпочав у 1996 в Черкаській бригаді зв'язу. Тоді мені був 21 рік. Коли приймав присягу, то розумів, що зрештою доведеться взяти участь у бойових діях. Так я поїхав в одну з тогочасних гарячих точок у світі, де отримав контузію. Лікарі сказали, що в мене інвалідність, і визнали непридатним для служби. Проте я пройшов тривалу реабілітацію та, зрештою, здійснив свою мрію: перевівся до Севастополя начальником штабу батальйону зв'язу.

Вже тоді, у нульових, у Криму було неспокійно. Російська та українська влади всіма правдами та неправдами змагалися за поділ Чорноморського флоту після розпаду СРСР, а Росія проводила зухвалі навчання в Чорному морі. Кримські татари, які припускали, що буде війна, одразу казали, що Меджліс буде на боці Києва. Вони добре пам'ятали 1944 рік, коли радянська влада депортувала близько 200 тисяч корінних жителів півострова, тому не хотіли повертатися під «імперське крило».

У 2007 році мене звільнили в запас за станом здоров'я, тому я переїхав до Черкас, щоб працювати викладачем у Східноєвропейському університеті. Проте у 2014 почалася війна. Я одразу порвався на фронт. Спершу медична комісія була проти, але вже в червні 2015 року я

був мобілізований на посаду начальника зв'язу десятої окремої гірсько-штурмової бригади, яка згодом брала участь у боях на Донеччині та Луганщині. У 2022 році я знову пішов на фронт, бо не можу бути осторонь, коли бачу несправедливість.

Російська війна проти України не почалася кілька місяців тому. Вона триває століттями та може завершитися лише у два способи: або Україна із союзниками руйнують Росію як політичний утвір, або Росія знищує Україну фізично. Щоб держава вистояла, недостатньо мати потужне військо. Потрібні також сильна економіка, талановиті вчителі та висококваліфіковані лікарі. Якщо ми (та наші діти) будемо фінансово захищеними, розумними та здоровими, ворог нас ніколи не зламає.

Віктор Шульга

(Черкаси)

Вчитель економіки, фізичної культури та «Захисту України» в Черкаському фізико-математичному ліцеї (ФІМЛІ)

Про що брешуть у бойовиках?

Вже о восьмій ранку 24 лютого я був на збірному пункті призовників. Перший тиждень повномасштабної війни був незвичним і складним. Дружина з доньками переїхала в безпечне місце, а я з хлопцями став готуватися до оборони найбільш вразливих ділянок Чернігова. Засобів надання невідкладної допомоги майже не було, тому я поїхав до себе в гараж, щоб забрати матеріали з проєкту «Школа домедичної допомоги», який проводив із товаришем. Знайшлося трохи турнікетів, джгутів і бандажів, які я встиг передати тим, хто був поруч. Після цього ми з хлопцями швидко сформували групу добровольців для оперативного виконання завдань від керівництва. Поки дозволяли умови, нам допомагали цивільні, які привозили їжу, ліхтарики та інші речі. Потім почалися бої за місто та працювали російські ДРГ, тому координувати співпрацю з волонтерами стало складніше, хоч ми з ними й продовжували стабільно допомагати одне одному.

Під час облоги життя в Чернігові було схоже на сон. Усе відбувалося, наче в сповільненому режимі. На околицях ішли бої, а решта міста потерпала від постійних обстрілів. Ніхто не знав, чи вдасться росіянам зайти, тому всі сподівалися на краще, але готувалися до найгіршого.

26 лютого я вперше побачив піхоту супротивника в нас у тилу, біля дев'ятиповерхівки, коли стояв на стоянці «Епіцентру» (який згодом згорів). Сили були нерівні. Нас було лише троє, тому ми вирішили не вступати в бій і відступити (у нас ще й була вантажівка з мішками, лопатами та іншими матеріалами для створення захисних споруд і блокпостів). Пізніше виявилось, що це було правильним рішенням, бо за піхотою туди зайшла ще й техніка, тому в нас не було би шансів оборонятися.

Ігор Білецький

(Чернігів)

Вчитель технологій та «Захисту України»

«Війна змусила мене повністю переоцінити пріоритети в житті»

Війна змусила мене повністю переоцінити пріоритети в житті. Наприклад, на другий тиждень повномасштабного вторгнення я заліз у кишеню та знайшов там залишки вчительської зарплати. Раніше я би зрадів такій «удачі», а тут дістав банкноти й подумав: «Це ж просто папірці, обгортки від цукерок». Що довше триває бійня, то більше я ціную свою сім'ю і час, який проводив з нею. Все інше стало дургорядним.

За учнями також сумую, але розумію, що спершу треба перемогти у війні, а вже потім повертатися до школи.

На службі перетинався зі своїми випускниками.

Багато з них вступили до ЗСУ з романтизованим баченням війни. Думали, що буде, як у книжках Ремарка або фільмах Спілберга, а натомість доводиться рити окопи. Проте така реальність — і від неї нікуди не дінешся.

Загалом досвід учителя допомагає у війську. Зараз працюю командиром відділення, а таке враження, ніби класним керівником. Усе так само, як у школі. Тільки найстаршому учню вже під 60, а наймолодшому — десь 25. Зі мною в команді водій фури, менеджер, директор фірми, айтивець, слюсар СТО і навіть ще один учитель. У кожного свої «таргани в голові», але ми вживаємося, бо маємо бути командою. Через війну ми стали родиною. Звісно, у нас є проблеми, але ми дбаємо одне про одного. Буває, хтось зловить особливо заклопотаного побратима за рукав на п'ять хвилин і змусить щось поїсти, щоб той не був голодним. Дасть тарілку супу в руки та скаже: «Поки не з'їси, не пущу працювати». Так ми й дбаємо

про своїх.

Періодично до мене пишуть колеги зі школи, учні та їхні батьки. На щастя, зараз можу без проблем підтримувати з ними контакт завдяки терміналам Starlink і генераторам, коли немає світла, бо в березні було важкувато. Тоді зв'язок можна було зловити, лише коли росіяни починали авіаційні нальоти та вимикали свої системи радіоелектронної боротьби та радіоелектронної розвідки. Спершу на п'ять хвилин з'являлася можливість зателефонувати рідним і поспілкуватися, а потім у місті лунали вибухи. Така собі була ложка меду в бочці дьогтю. Добре, що зараз уже краще.

Після перемоги я мрію нарешті побачити своїх дівчат. Неймовірно сильно за ними скучив. Хотілося б відвезти їх на море. Бажано в український Крим. Я там давно не був, а моя наймолодша донька ще ніколи не була на морі.

З БТРа на екзамен

Епізод перший

Я — у військовій формі. Заходжу в школу. У руках квіти, на вході — чергові.

— Вітаю! — кажу я, широко всміхаючись.

— Добрий день. Ви до кого? — ввічливо, але з пересторогою запитують чергові.

— До вас, на свято. От квіти є, настрій є...

— Може, день сьогодні й гарний, але свята ніякого немає. Ми не можемо вас пропустити у заклад. У нас проходять заходи для вчителів. Ми вимушені попросити вас залишитися у вестибюлі. Вам хтось конкретний потрібен? Може, якась допомога?

— Так, я знаю, що у вас проходить третій етап сертифікаційної програми для вчителів. Тому й кажу, що прийшов на свято — на екзамен! Діти колись приходили на іспити до школи з квітами, тож і я вирішив сьогодні підбадьорити нас усіх. Я — учасник сертифікаційної програми. Ось мої документи.

Після цього погляд у чергових потеплішав. Вони перевірили необхідні папери, провели мене до класу та поставили квіти у вазу. Отак з БТГр я знову пересів за шкільну парту, а потім — назад у підрозділ до своєї військової частини (за попередніми даними, тестування я пройшов).

Володимир Сокол

(Харків)

Вчитель початкових класів

«Отак з БТГр я знову пересів за шкільну парту...»

Епізод другий

— Діти, сьогодні Міжнародний день краси. Хочу сказати, що ви всі красиві своїм розумом, характерами та вчинками. Скажіть, які у вас побажання одне до одного, щоб зберегти красу своєї душі? — запитую учнів на дистанційному уроці.

— Ми бажаємо одне одному перемоги. Перемоги! — майже хором наперебій відповідають діти.

— Перемоги? — перепитую я.

— Так, перемоги, — відповідає одна учениця. — Ми зможемо повернутися до школи та з усіма обійнятися. Це так красиво!

Епізод третій

Нижче — лист, який мені надіслала мама однієї з учениць, яка евакуювалась із Харкова (подано мовою оригіналу).

Уважаемый Владимир Викторович!

Хочу вам сказать слова благодарности за ваш труд, за то, как вы можете учить детей. Я искренне надеюсь, что Маша вновь с вами будет учиться. Сегодня на радио играла песня, английская, и Маша начала подпевать и танцевать, как вы учили. Честно, я не смогла сдержать слез. Вы на неё влияли так, что у неё есть самостоятельное желание учиться. Нет слов, чтобы описать, как я вами восхищаюсь. Спасибо, что были в её учебной жизни. Вы очень душевный, талантливый и толерантный человек. Берегите себя, я вас очень прошу.

До скорой встречи. Победы нам.

Історію було написано 17 вересня 2022 року

Панда

Мій позивний — «Панда», бо я головне ледащо відділення. Жартую. Він з'явився у 2012 році. У скаутингу є поняття «тотема», чули? Це те саме, що «скаутська тварина».

Свого часу діти обрали для мене в тотем панду.

Спершу вони запитали: «Пане Олександрє, з ким ви себе асоціюєте?» Я сказав, що з ведмедем, бо був великим, клишоногим і трохи незграбним. На що малі розсміялися і відповіли: «Та який ви ведмідь! Ми не бачимо у вас гризлі. Знаєте, на кого ви схожі? На панду!» Так це прізвисько й причепилося до мене.

13 жовтня 2021 року, напередодні свят, я підписав контракт із ЗСУ на пів року. Майже одразу мене відправили в зону ООС на Луганщину. Це був мій другий досвід на полі бою. До того, у 2015 році, я вже був частиною 14-ої окремої механізованої бригади у складі Сухопутних військ і воював у зоні АТО.

Ми з побратимами впевнилися, що буде повномасштабна війна, ще 18 лютого, коли окупанти почали регулярно «вітати» нашу відносно спокійну позицію зі 120-го міномета. Вже 24 лютого біля п'ятої ранку вони почали «обдаровувати» нас градами. Це тривало десь хвилин 40. Відтоді бути на фронті стало складніше.

Ми з іншими розвідниками перебуваємо майже на «нулі», звідки передаємо командирів штабу інформацію про всю ворожу техніку або піхоту, що потрапляє в поле зору. Далі командир вирішує, чи накривати супротивника артилерією або іншим видом озброєння. Головне досягнення нашого відділення в тому, що ми не злякалися. Від початку лютого ми з побратимами брали участь у звільненні низки міст і сіл на Донеччині, зокрема Озерного, Діброви, Ямполь та Лиману. Нашим завданням було коригувати вогонь. Ця робота не була «героїчною», такою, за яку потрапляють на перші шпальти «Української правди» або The New York Times, але вона була важливою.

Улітку колишній учень, який зараз навчається в США, написав мені у Facebook: «Добрий день! Хочу допомогти ЗСУ. Що вам потрібно?» Я здивувався, бо у старших класах цей хлопець був справжнім розбишакою. Пригадую, як колись казав йому: «Артеме, чи дочекаюся я від тебе колись домашніх робіт?» Відповідаю: «Зможеш дістати дрон?» Уже в середині літа в нас був новенький Mavic 3, який згодом добре прислужився.

На День Миколая діти зі школи № 57 надіслали нам із побратимами солодоші, каву, шарпетки — усе, що змогли зібрати власноруч. Попри те, що вже понад рік не бачив учнів і школи, я постійно на зв'язку з колегами. Деякі вчительки досі часом звертаються, щоб отримати допомогу з комп'ютерами. Буває, хтось у робочому чаті напише: «Блін, знову немає світла та інтернету». То я відповідаю:

«Дорогі колеги, запрошую всіх охочих до свого «готелю»! Гарантую, що не буде сигналу повітряної тривоги, бо в нас немає сирен. Якщо води собі принесете, то вода буде. Якщо ще й пічку розтопите та будете підкидати в неї дрова, то будете мати у своєму «готельному номері» ще й тепло».

Це все жартівливо, звісно. У колег покращується настрій, а я відволікаюся та даю всім знати, що живий і в доброму гуморі. Так і живемо. Поки записував цю розповідь, троє моїх побратимів тягнули важку металеву полицю. Я на кілька секунд підняв голову та сказав: «Хлопці, я подумки з вами», на що вони відправили мене за російським кораблем. Усі посміялися — і пішли далі займатися своїми справами. На фронті буває всяке, але ми залишаємося на позитиві, бо який сенс сумувати та себе жаліти?

Олександр Кривошеев, позивний «Панда»

(Київ)

Вчитель інформатики
в Київській школі № 57

«На фронті буває всяке, але ми залишаємося на позитиві»

Доцент

Я народився і виріс у Жовтих Водах, місті козацької слави, де 16 травня 1648 року військо Богдана Хмельницького здобуло перемогу над військом Речі Посполитої. Моя мама викладала історію у школі. Уже в три роки я вмів добре читати, а в п'ять відвідував міську бібліотеку. Вже у восьмому класі я зрозумів, що після випуску вступлю на історичний факультет, бо відчував у цьому своє призначення. Так, у 1998 році я закінчив Кіровоградський педагогічний університет за спеціальністю «Історія та народознавство», а вже в 1999 почав читати факультатив в Інституті підприємництва «Стратегія». У 2005 році я захистив дисертацію за темою «Рефлексія метафізики держави Іммануїла Канта» й у 2014 отримав звання доцента. Тому й позивний у мене «Доцент» — не з відомого радянського фільму «Джентльмени удачі». Зрештою, коли мене запитують про освіту, то завжди жартую, що маю дві вищі та одну верхню.

У 2017 році я почав активно співпрацювати з окремим загonom спеціального призначення «Азов». У свій час у Києві я познайомився з кандидатом історичних наук Миколою Кравченком. Його позивний — «Крук». Він був одним з тих людей, які заснували батальйон «Азов», а до того — ще й партизанський загін «Чорний корпус», який у 2014 році брав участь у боротьбі із сепаратистами та російськими агентами на Харківщині та в областях Приазов'я. Спершу ми з ним спілкувалися на історичні теми, а потім плавно перейшли до політичних і світоглядних. Вислухавши мене, він сказав: «Слухай, ти нам підходиш. Попрацюймо разом?» У той час «Азов» гримів на всю Україну, тому я одразу погодився. Так я став викладати азовцям військову історію.

Коли я відчитав першу серію лекцій для освітнього проекту «Школа націократії», ми з Миколою та ще двома

науковцями запропонували командуванню полку провести курси з роботи з особовим складом для заступників командирів, або «хорунжих», якщо за козацьким звичаєм («Азов» — це ж спадкоємці славного Азовського козацького війська, яке проіснувало з 1828 по 1864 рік). Зрештою, ми розгорнули серйозну програму «Хорунжа школа імені підполковника Миколи Сціборського» (одного з фундаторів ОУН і теоретика українського націоналізму), яка тривала 45 днів. На той час в «Азову» вже була своя повноцінна військова школа для підготовки сержантів, названа на честь засновника ОУН Євгена Коновальця. У нашої ж школи був трохи інший напрям роботи — гуманітарний. Викладачі з різних університетів України (абсолютно не пов'язані спільними націоналістичними поглядами) викладали військову педагогіку, військову психологію та військову історію України і світу.

Владислав Дутчак

(Жовті Води,
Дніпропетровська область)

**Сержант бригади НГУ «Азов»,
інструктор з гуманітарної
роботи з особовим складом
(«Хорунжа служба»).** До 2017
року — завідувач кафедри
гуманітарних дисциплін,
проректор з наукової роботи
в Обласному комунальному
вищому навчальному закладі
«Інститут підприємства
«Стратегія» міста Жовті Води
Дніпропетровської області

У 2020 році, після чергової «Хорунжої школи», мені стали наполегливо пропонувати підписати контракт з «Азовом». Єдине, що мене зупиняло, — це проблеми зі здоров'ям. У мене ж поганий зір і травмована нога після подій так званої російської весни. Проте командири мене заспокоїли та сказали, що потребують не військового, а лектора. У грудні 2020 я прибув у полк із речами, а в січні 2021 підписав контракт на три роки. Планував перевезти сім'ю до Маріуполя. Так почалася моя офіційна робота в «Азові». Коли мене питали: «Яке ваше звання?», я, бувало, відповідав: «Кандидат філософських наук». Усі сміялися, бо у військовому квитку було написано, що я — солдат. Насправді військової спеціальності в мене немає.

Я передчував, що буде війна, ще з відомих подій на острові Тузла у 2003 році. Єдине, що здивувало мене у 2022, — це масштаб наступу. Я гадав, що росіяни завдаватимуть ударів ракетами, спробують розбити нашу ППО та воюватимуть під прапорами квазіреспублік. Проте не очікував, що в таку авантюру влізе весь путінський режим. Здоровий глузд — це явно не про росіян.

Коли Україна переможе, планую знову повернутися до викладання в університеті та продовжити наукову роботу над докторською дисертацією. Ще коли я був у полоні, окупанти постійно запитували: «Ти такий дорослий, у тебе дві вищі освіти за плечима, науковий ступінь».

Як ти можеш бути не офіцером?» У відповідь я спокійно пояснював: «Не бачу себе військовим. Я вступив в «Азов», щоб три роки відпрацювати за контрактом і підготувати нове покоління здібних лекторів, які продовжать мою справу».

Ще напередодні повномасштабного вторгнення ми з колегами планували відкрити на базі хату «Азову» на Донеччині дискусійний клуб для особового складу. Я думав, що побуду там півтора року, а потім передам кермо новоспеченим лекторам, демобілізуюся та повернуся до університету. Про яке офіцерське звання могло йтися?

«Коли Україна переможе, планую знову повернутися до викладання в університеті»

За останні 18 років я майже не змінював свого підходу до викладання, бо він показав свою ефективність. Спершу я зацікавлюю студентів матеріалом, а потім заохочую їх формувати групи однодумців і долучатися до позакласних занять — гуртків, клубів, секцій.

Коли я працював у Жовтих Водах, мене завжди тішило, що багато учнів підтримують зі мною зв'язок ще довго після випуску. Вийшовши з полону 21 вересня 2022 року, я потрапив до військового шпиталю. Мої випускники одразу мене навідали, привезли ноутбук для роботи та подарували телефон. Увімкнувши ноутбук, я побачив десь три десятки відео, які спеціально для мене записали колишні студенти, які зараз на передовій або на військових навчаннях.

**Тоді я справді
розчулився та
зрозумів, що не
марно їх навчав.**

Мабуть, для своїх учнів я — як старший товариш. Ми дружимо, але між нами все одно залишається субординація, зумовлена взаємною повагою. У полоні окупанти, бувало, допитували мене: «Як вважаєте, скільки ваших студентів зараз взяли зброю до рук?» Я чесно відповідав: «Сподіваюся, що багато». Як добре, що вони не знали, що в їхньому полоні я перебував в одному бараці зі своїм колишнім студентом, тепер лейтенантом «Азову».

Також пригадую випадок, коли ще до початку великої війни, у 2017 році, відкривав пам'ятник «Воїнам, що віддали свої життя за Україну» у Жовтих Водах. Неочікувано на подію прийшов мій випускник — весь у військових орденах. Він привів із собою дев'ятирічного сина, який, як мені розповіли згодом, займався козацьким бойовим мистецтвом. Ця зустріч мене сильно розчулила, адже я побачив, як те, що я вкладав у своїх учнів, проросло вже в їхніх дітях. Я ж насамперед навчав їх аналізувати варіанти розв'язання кожної проблеми крізь призму відомого вислову Миколи Сціборського: «Все те добре, що добре для блага, сили й розвитку моєї нації; все те зле, що цю силу й розвиток послаблює».

**Як би дивно
це не звучало,
але я вірю в те,
що з початком
повномасштабної
війни українці
повернулися
у свій природний
стан.**

Усю історію ми були прикордонним народом, який, часто сам того не усвідомлюючи, виступав щитом для Європи. Ми — нація воїнів, козацький народ фронтиру. Наш хлібороб ішов за плугом, але біля себе завжди мав шаблю та мушкет, щоб оборонитися

від неочікуваного нападу кочівників. Українська жінка споконвіку була самодостатня та могла дати відсіч найлютішому ворогу. Наприклад, коли нападали татари, українки, які жили на хуторах і чиї чоловіки були на Січі, брали в руки мушкети та відбивалися. Навіть наші князівни вели між собою феодальні війни. У цьому сенсі досвід українського жіноцтва — унікальний для всієї Європи.

Для того щоб вибудувати свій єдиний гуманітарний простір, нація має визначитися зі своїми фундаментальними цінностями, які мають стати основою для освіти та політики. Україна, нація, сім'я — цінності? Для мене — безумовно. Свобода — це наша релігія. Нам, українцям, не можна нічого нав'язати силою. Ми — народ вільних. Професіоналізм, дисципліна, працьовитість — ось цінності, які мають стати інструментами для побудови сучасної України. Разом з тим, маючи такого божевільного сусіда — а він, на жаль, нікуди не дінеться — нашими цінностями мають стати вірність, обов'язок і честь захищати Батьківщину.

Потрібно пристосовуватися до нових обставин і повертатися до своїх витоків. Саме тому я щиро вірю, що середньостатистична українська дитина має вивчати не лише загальноосвітні, а й профільні предмети з раннього віку. Державі необхідні фахівці. Тому я підтримую ідею, щоб уже із шостого класу учні починали здобувати спеціалізацію. Крім того, вони обов'язково мають вивчати основи медичних знань. Зараз українці живуть у таких умовах, коли конче треба знати, що робити, якщо людина поранилася, пошкодила хребет або в неї стався епілептичний напад. Додатково всі школярі мають вміти користуватися зброєю та знати, як поводитися з вибухонебезпечними предметами. На жаль, ми не Британія, що розташована на острові, і не Франція, оточена цивілізованими сусідами. Ми — поруч із Росією, тому маємо бути готовими до всього.

Всі карти — в руки вчителям, які працюють з учнями та виховують нове покоління. Величезна проблема лише в тому, що Україні буде важко повернути дітей, які разом з мамами виїхали за кордон. Нашим політикам доведеться добряче помізкувати, щоб зрештою повернути молодь додому. Це — питання реального виживання українців як нації. Головне наше завдання після перемоги — розбудувати успішну державу, яка в майбутньому стане лідеркою Східної Європи, але не втратить свою унікальну ідентичність. Сьогодні ми вже почали рухатися до цієї мети.

«Моє звання — кандидат філософських наук»

Платформа пам'яті Меморіал розпочала свою роботу ще в березні 2022 року. Це неурядова, некомерційна ініціатива, яка належить агенції медійного росту «Або». Команда платформи ставить перед собою дві основні цілі:

- зберегти пам'ять про кожну загиблу у війні людину, олюднити цифри статистики;
- допомагати формувати міцний інститут національної пам'яті як одну з умов безпеки в майбутньому.

«Станом на березень 2023 року ми розповіли історії 2 500 людей, яких вбили російські війська. Підготували понад 200 текстів для регіональних, всеукраїнських та іноземних ЗМІ. Відзняли 18 документальних фільмів. Долучилися до виставок у понад 20 країнах світу».

Серед загиблих, історії про яких вдалося зібрати команді, є й освітяни. Це і ті вчителі, які покинули свою місію навчати дітей і вступили до лав ЗСУ, і ті, хто став цивільними жертвами війни. Загалом це понад 70 загиблих освітян. Серед них є як зовсім молоді люди, так і колишні вчителі, які на момент загибелі вже були на заслуженому пенсійному відпочинку. Це представники різних областей України, однак більшість цивільних загиблих освітян — зі сходу України.

Освіта — це право, а права інколи треба захищати зі зброєю в руках. Ці вчителі загинули на фронті за те, щоб українська освіта продовжувалася. Пам'ятайте їхні імена.

За інформацією Офісу Президента за грудень 2022 року, від початку повномасштабного російського вторгнення обороняючи Україну загинуло до 13 тисяч військовослужбовців.

Військові освітяни, що загинули

Сергій Кулик,
вчитель фізкультури
з Львівщини

Євгеній Василюк,
вчитель фізкультури
на Дніпропетровщині

Павло Наконечний,
вчитель історії на
Черкащині

Сергій Васюта,
вчитель «Захисту
України» в м. Дніпро

Олександр Шаповал,
вчитель дуетно-
класичного танцю

Костянтин Лиховид,
вчитель історії з
Луганщини

Юрій Логвиненко,
вчитель фізкультури
на Київщині

Віктор Шулік,
вчитель історії
в м. Попасна

Сергій Ломакін,
вчитель трудового
навчання на Луганщині

Микола Романцев,
вчитель географії,
директор на Рівненщині

Микола Літвінов,
вчитель фізкультури
з Луганщини

Олександр Коберник,
вчитель української
мови та літератури
в м. Джанкой

В'ячеслав Ганніч,
вчитель фізкультури
в м. Запоріжжя

Ігор Дяченко,
вчитель фізкультури
в м. Херсон

Василь Філософ,
вчитель фізкультури на
Донецьчині

Володимир Гніденко,
вчитель фізкультури
в м. Ворошиловград

Любомир Бордун,
вчитель в м. Київ

Денис Антіпов,
вчитель корейської
мови в м. Київ

Юрій Блоха,
вчитель фізкультури
в м. Дніпро

Тарас Березіук,
вчитель історії та
соціології в м. Львів

Віктор Валєєв,
вчитель, розбудовник
сучасної ІТ-спільноти

Олег Яцишин,
військовий викладач
кафедри тактики
в м. Львів

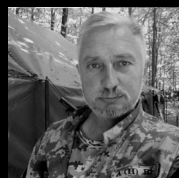
Андрій Трошчий,
вчитель на Луганщині

Сергій Місевич,
вчитель теорії права,
юридичної логіки та
критичного мислення
в м. Чернівці

Андрій Жидков,
викладач, проректор
в м. Северодонецьк

Володимир Макогон,
викладач з Полтавщини

Андрій Загоруйко,
вчитель на Донецьчині

Сергій Кохан,
викладач наземної
артилерії на Львівщині

Ігор Чечинів,
тренер у дитячо-
юнацькій спортивній
школі на Донецьчині

Інформацію про загиблих освітян надала команда платформи пам'яті Меморіал, яка збирає дані про цивільних жертв та військові втрати у війні, яку Росія веде проти України. Дізнайтеся, як розповісти історію людини, яка загинула від війни, за посиланням.

Дізнайтеся більше про кожного із загиблих освітян

Село Рокитне, Рокитнівська селищна громада
Сарненського району Рівненської області,
22 березня 2022 року

Фотографка: Катерина Лащикова

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ВИКЛАДАЛИ АБО ВИКЛАДАЮТЬ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Окупувати можна не лише територію, а й розум. Саме тому перше, що роблять росіяни в багатьох захоплених містах і селах, — це вилучають українські книжки зі шкіл і бібліотек. Вони знають, що знання — це зброя, яка часом потужніша за «Іскандери» та «МіГи». Якщо кожен обстріл робить українців більш лютими на росіян, то кожна прочитана книга про історію України нагадує, задля чого варто боротися та чинити опір. Цей розділ — про вчителів, які дбають про українську освіту в підпіллі, часто ризикуючи своїм життям. У ньому — про стійкість духу, несприйняття несправедливості та прив'язаність до дому.

«Показати вам?»

Балаклію було звільнено ЗСУ
8 вересня 2022 року.

24 червня о 10-й ранку мій чоловік Сергій уже вкотре вирушив на нашому авто до блокпоста біля заводу «Хенкель», щоб забрати велику партію ліків для наших одномістян. На жаль, через обстріли так і не пропустили волонтерів, які мали їх привезти, тому він попрямував назад. Проте додому так і не повернувся.

У цей час ми з донькою Вікою пакували речі. Наступного понеділка ми мали виїхати до Харкова через Печенізьку дамбу. Та раптом до будинку зайшло п'ятеро російських автоматників у балаклавах. Старший — схоже, бурят — запитав:

— Щербак?

— Так, — відповіла я.

— Документи та телефони.

Спершу я подумала заховати свій мобільний, але згадала, що вже встигла почистити перед виїздом увесь кеш, тому можна було не хвилюватися. Та й військові вже встигли побачити, що в нас є телефони. Вони відразу їх конфіскували, а після того вивели нас із донькою напіводягненими надвір. Було холодно та дощило. Бурят сів за наш стіл і почав розглядати паспорти, а четверо росіян з автоматами вишикувалися поблизу та «стерegli» подвір'я.

— Чому ви пишете, що живете в окупованому місті? — запитав Бурят, прогортавши мій вайбер.

— А де ще? — здивувалась я.

— Та ми ж вас звільняємо!

— А хто вас просив?

Вікторія Щербак

(Балаклія, Харківська область)

Вчителька

Після цього він поліз у Telegram і, побачивши там українські канали, знову почав:

— Чому ви читаєте ці групи, а не російські?

— Я живу в Харківській області. Які ж мені ще читати? Хіба вони заборонені?

— Ось тут нас називають «орками» та «свинособаками».

— Так я вас так не називаю, — у мене для них було міцніше слівце, з міркувань пристойності не розкажуватиму, яке.

— Хто така Віка Захарова?

— Моя прийомна донька.

— Погано виховуєте дівчину. Що ж вона надсилає...

— Не заглядаю в телефони дітей.

— Чому кеш почищений?

— Телефон підвисає, щоб не глючив.

Далі бурят став дивитися телефон Віки. На жаль, там було багато антиросійського контенту. Я не боялася, бо була впевнена, що нічого не порушувала. Нам наказали збиратися. Ми з донькою кинули декілька речей до рюкзака та перевдяглися в спортивні костюми. Це нагадувало якийсь страшний фільм. Я не могла повірити, що мене — вчительку з інвалідністю третьої групи — та шістнадцятирічну дівчинку арештовують п'ятеро російських військових з автоматами.

У нас забрали телефони, ключі, документи на машину та паспорти й відвезли в типографію, де окупанти облаштували військову комендатуру. Коли приїхали, нам на голову вдягли мішки та відвели до підвалу. Там були вузькі клітки для людей, де можна було лише сидіти та стояти. Людей ми чули, але не бачили, бо заважала стіна з ящиків. У нашому полі зору був лише чоловік середнього віку, який сидів у наручниках із роз'юшеним носом.

Десь за дві години нас, знову з мішками на голові, перевели до поліцейського відділку. Я була впевнена, що нас відпустять. Проте цього не сталося. Дорогою до камери я чула, як навіть «ДНРівці» дивувалися, що до в'язниці саджають підлітка.

У «клітці», окрім мене, доньки та сусідки Людмили, яку привезли разом з нами, сиділа ще й жінка зі Чкаловська, Світлана. На той час вона була за ґратами вже 12 днів. Її з чоловіком пов'язали прямісінько на базарі за те, що син служив у теробороні. На чотирьох у нас із Вікою, Людмилою та Світланою було двоє дерев'яних нар. Наступного дня до нас запроторили ще мою колишню ученицю двадцятирічну Настю. Їй довелося спати на підлозі.

Найстрашнішою була невідомість.

Як довго нас триматимуть, за що? Вперше нам дали воду та миску каші аж за добу після арешту. Після цього годували лише раз на день. Одна тарілка на двох. Води та світла не було. Дві пляшки води на чотирьох. Сморід від туалету був жахливий. Витяжка, звісно, не працювала. За нами постійно наглядали. П'яні солдати дивилися на Віку, а я боялася за неї.

«Дорогою до камери я чула, як навіть «ДНРівці» дивувалися, що до в'язниці саджають підлітка»

На третій день Віку повели на допит. Першу, без мене. Старший наглядач, «Борода», дав нам декілька хвилин поспілкуватися. Я прошепотіла доньці: «Не називай імен. Намагайся більше мовчати та плакати». Після допиту вона розповіла, що з нею були троє росіян у балаклавах і розповідали про принади СРСР та розпитували, що вона знає про Росію і чому боїться росіян. На всі запитання вона відповідала: «Не знаю», «Забула» або «Не думала про це». На щастя, Віка прийшла неушкоджена та попередила, що будуть знімати.

Далі моя черга. У кімнаті для допитів знову було троє. Перший запитав: «Хто ви?», «Ким працюєте?», «Що збираєтеся робити далі?» Хотів дізнатися про моє ставлення до російської мови, до того, що на Харківщині «буде Росія». Було складно відповідати так, щоб нічого не сказати проти України та водночас не показати всю свою ненависть до окупантів.

Фотограф: Сергій Михальчук

Я сказала, що російською мовою в місті розмовляють багато людей і за це ніхто не карає, що не залишила Балаклію, бо люблю свою рідну землю, що хочу жити в Україні та вчити українських дітей і що головне для мене — щоб українська нація збереглася.

Після цього камеру вимкнули. Почав говорити другий росіянин. Перед тим він, наче психолог, просто спостерігав за кожним моїм рухом і робив позначки в таблиці.

— Ви не боїтеся, а у ваших очах — презирство. Впевнений, що якби вас били, а вашу доньку гвалтували у вас на очах, ви би поводитися інакше. Показати вам?

Я втратила свідомість, хоч мене ще ніхто й не бив. Спочатку росіяни відливали мене водою та сунули під носа нашатир, а потім викликали швидку. Фельдшери сповістили, що в мене передінфарктний стан, і забрали до поліклініки. Віку привели пішки під руки два чеченці та наказали залишатися в лікарні. Далі вони щодня приходили з в'язниці, щоб дізнатися, як я почуваюся і чи ще раптом не втекла.

Після приступу я була такою слабкою, що лише через декілька днів наважилася підійти до воріт в'язниці, щоб забрати телефони, паспорти та ключі й дізнатися якусь інформацію про чоловіка. Як не дивно, речі не віддали, а про чоловіка нічого не розповіли. Без ключів нам із донькою довелося на свій страх видавити вдома шибку, залізити у вікно та відчинити двері зсередини.

За 16 днів чоловіка жодного разу не викликали на допит і не побили. Проте били його сусідів — палками та електрошокерами. Усі вони жили в сирому підвалі, де стінами стікала вода та можна було спати лише на підлозі. У день на камеру видавали лише два літри води. Коли чоловіка нарешті відпустили, його було не впізнати — так він схуд і змарнів.

Після цього ми з донькою із закордонними паспортами виїхали через Печенізьку дамбу до Харкова, а звідти — до Варшави. Чоловік залишився вдома, бо чоловіків не випускали на підконтрольну Україні територію. Паспорт, документи на машину й телефон йому так і не повернули.

Легендарне село Липці

Українські військові визволили село Липці від окупантів 12 вересня 2022 року.

Моє село Липці, що за п'ять кілометрів від кордону з Росією, окупували майже одразу. Не минуло й двох годин із початку вторгнення, як до нього зайшли російські військові зі зброєю та технікою. Вони залишили громаду без світла, газу та зв'язку, а згодом зайняли всі адміністративні будівлі, позривали державні прапори та розвішали триколори. Скоро в громаді ще й з'явилося декілька катівень, куди окупанти за доносами місцевих звозили людей із проукраїнською позицією, зокрема чоловіків, що воювали в зоні АТО, та їхніх родичів.

Тоді я працювала директоркою Липецького ліцею, який у народі називали «червоною школою». Коли росіяни почали розпитувати сусідів і знайомих,

де я живу, стало зрозуміло, що треба евакуюватися. Гауляйтери, які знали про мою патріотичну позицію, донесли на мене окупантам, тому залишатися було небезпечно. Так ми з родиною вирішили евакуюватися спершу в Естонію, а звідти — в Німеччину. Довелося їхати через Росію, бо на дорогах у бік Харкова велися бої. Важко згадувати все, що ми пережили в тій дорозі. Приниження, допити на митницях, двадцятиградусний мороз, десь 24 години живої черги з наших людей на виїзді з РФ...

Дякуючи долі, нам вдалося вибратися неушкодженими та знайти прихисток у Німеччині. Я залишилася там зі стареньким батьком, а син одразу повернувся в Україну та вступив до Збройних Сил.

Світлана Дубініна

(с. Липці, Харківська область)

Директорка
КЗ «Липецький ліцей»

«Чого лише вартує переспівана Андрієм Хливнюком «Червона калина» або розфарбований керамічний півник на шафці в зруйнованому будинку в Бородянці!»

Липецьку школу, що була перлиною нашого села, у 1907 році збудував видатний український архітектор Віктор Величко. Вона пережила багато історичних зламів. Серед них — більшовицьку революцію, громадянську війну та Другу світову. Щоразу, коли я була в шкільних стінах, відчувала, що історія — зовсім поруч. По периметру будівлі архітектор виклав із цеглин знаки трипільської культури, які мали слугувати оберегами. Понад сто років вони добре виконували свою роботу, а коли Росія почала повномасштабне вторгнення, не витримали варварства.

Липецьку школу впізнавали за фасадом у стилі козацького бароко та чепурними алеями чорнобривців під вікнами. Поціновувачі мистецтва та дослідники писали про неї в книжках і журналах. У ній завжди було багато сонця та дитячого гомону.

Зараз легендарна «червона школа» частково зруйнована.

Колись вона була, як лялечка, а зараз — розграбована та розстріляна з російських танків. Сподіваюся, громада обов'язково її відбудує. Головне, щоб сьогодні, дивлячись на її рани, кожен учень і кожна учениця запам'ятали справжнє обличчя «руського мира» і ніколи більше не дивилися в його бік. Тим часом я не сумніваюся, що школа буде жити та давати світло знань ще не одну сотню років.

Війна триває вже майже рік. Більшість із нас знайшли в ній своє місце. Хтось воює на передовій, хтось забезпечує тил, а хтось волонтерить. Митці також не сидять склавши руки. Вони ловлять «нерв» суспільства та відтворюють його через музику, живопис і навіть гумор.

У Німеччині я познайомилася з Володимиром і Олександром Муравйовими, художниками родом із Харкова. Разом із ними ми запустили проєкт «Hilfe für die Ukraine», або «Допомога для України». Для німців сучасна українська культура, переосмислена крізь досвід війни, — самобутня, яскрава та жива. Чого лише вартує переспівана Андрієм Хливнюком «Червона калина» або розфарбований керамічний

півник на шафці у зруйнованому будинку в Бородянці.

Отже, щоб звернути увагу пересічного німця на війну в Україні, ми з художниками вирішили малювати шаржі на міських і приватних святах в обмін на донати для ЗСУ. Місцевим сподобалися наші кумедні замальовки. Вони купували їх собі на згадку або знайомим на подарунок. Завдяки цьому проєкту ми зібрали достатньо грошей, щоб купити берці та одяг для хлопців із підрозділу, який зараз служить у деокупованих селах Харківщини і в якому воює мій син. Так добродушне мистецтво створення шаржу допомагає ЗСУ!

*Історію було написано
27 вересня 2022 року*

Кодове слово — «персик»

Юлія Шахман

(Херсон)

**Вчителька англійської мови
в Херсонській гімназії № 1**

*

Цю історію опублікували в «Освіторія.Медіа» 6 вересня 2022 року. Її записала Олена Юрченко.

Херсон визволили 11 листопада 2022 року.

Херсон у тимчасовій окупації вже понад 5 місяців. А здається, що вічність. Пригадую перший день повномасштабного вторгнення: всі вчителі Херсонської гімназії № 1 отримали повідомлення, що сьогодні залишаємось удома — лунають вибухи. З усіма учнями я взаємодію в групах Viber, тож одразу запитала, як вони. Щоб діти не так сильно

лякались обстрілів і швидко ховались, я придумала слово-пароль «Reach» — «персик». Ми домовились: якщо надсилаю його в чат, це означає: «Швидше ховайтеся, лунають вибухи». Вже третього березня ворог був у місті. Проте ми продовжили навчання попри окупацію, хоча до уроків приєднувалися не всі діти. Щодня я просила учнів

вмикати камери. І як би мені не хотілося плакати — усміхалась, щоб вселяти в них упевненість, що все скоро мине. Уроки насичувала презентаціями, іграми, використовувала всі можливі онлайн-ресурси.

Були дні, коли окупанти повністю вимикали і зв'язок, і інтернет. Домашні завдання почала задавати частково: розуміла, що дітям більше потрібна моя підтримка. Ми з ними багато говорили про те, як захистити себе та свою родину під час війни, зберегти ментальне здоров'я. Відправляла учням казки, які потім ми перекладали англійською мовою. А щоб діти не почувались ізольованими, організувала зустріч з учнями з Варшави, і ми обговорювали спільні інтереси, хобі та захоплення.

У кінці квітня через тиск окупантів ми були змушені закінчити навчальний рік. Але я знала, що учні потребують спілкування, тож продовжила навчання класу на платформі Zoom у формі розмовного клубу. Ми організували зустрічі з учнями зі Словаччини, Польщі, вчителем із Греції. І разом долали мовний бар'єр, розповідали про себе, обговорювали мистецтво, їжу, комп'ютерні ігри та музику. Багато учнів досі залишались у Херсоні. І саме на ці 40 хвилин усі ми забували про війну й жахи, які нас оточують. Це був просто наш час. Двічі на тиждень вранці о десятій годині діти бачили мою незмінну усмішку й усміхались у відповідь. А я просто думала про те, що Фредді мав рацію: «Show must go on» — шоу мусить тривати.

«На ці 40 хвилин усі ми забували про війну й жахи, які нас оточують»

*Історію було написано
9 серпня 2022 року*

Фотограф: Сергій Михальчук

Уроки під «музику» обстрілів

Цю історію опублікували в «Освіторія.Медіа» 6 вересня 2022 року.
Її записала Олена Юрченко.

Херсон визволили 11 листопада 2022 року.

Майже 30 років я вчителью в Херсоні, тут же зустріла війну та окупацію таврійського краю. День 24 лютого розпочався для мене жахливими вибухами на Чорнобаївському аеродромі — він, мов на долоні, видніється з мого балкона. Далі — сюрреалістичні картини безкінечних черг по хліб, питну воду, до банкоматів, а люди — розгублені, мовчазні, у темному одязі... Крамниці зачинені, транспорт не курсує взагалі... Автоматичні дії — для виживання. Згодом — повне захоплення міста й фізична присутність «визволителів»...

Попри всі негаразди, я працювала день за днем аж до 30 квітня, коли й завершився навчальний рік у Херсоні. Навчала дистанційно тільки у квартирі — укриттів поблизу немає. Онлайн-навчання в нас чітко налагоджене ще з часів карантину, тому технічно все було гаразд. Тільки ось спати вночі вдавалося хіба що дві-три години через нескінченні вибухи за вікном. А вже з дев'ятої ранку — п'ять повноцінних уроків. Більшість — під гучну «музику» обстрілів.

Наталія Бабич

(Херсон)

Вчителька української мови та літератури в Херсонській гімназії № 20

«Місія вчителя — адаптувати навчання до умов, якими б вони не були»

Ситуація в місті ставала щораз критичнішою, а я — винахідливішою. Адже місія вчителя — адаптувати навчання до умов, якими б вони не були. Взяла собі за правило приходити до дітей із позитивними емоціями — справжніми, не

вдаваними. Бо дитячі душі вміють відчувати фальш навіть через камеру чи тембр голосу. Рятувало й почуття гумору. Як виявилось, у критичних ситуаціях воно досягає апогею, а значить — генетичний код українця не знищити нічим!

Дитячий сміх, дотепні зауваження, глузування з ворога гострим словом — так охарактеризую свої уроки. Надзвичайно затребуваними стали оті «відшліфовані щоденним ужитком смачнющі перли» — лайка українців від діда-прадіда. Діти надихалися ними й уже соромилися вживати такі раніше звичні для їхнього середовища слова. А як там відреагує вчителька мови? Як філологиня аплодувала: українська з вуст молоді, та ще й з таким присмаком! І справді — з гумором і без матюків.

Під час війни змінилась і тематика текстів, на основі яких ми вивчали мову. Частини мови шліфували за допомогою реальних постів про тварин на фронті, в окопах, поранених та врятованих під обстрілами козаками ЗСУ. Зрештою, я й

сама взяла на виховання півторамісячне кошеня з початку війни й везла його через лінію фронту, 30 ворожих блок-постів із бурятами, чеченцями...

Останній день навчання став надто емоційним для всіх: теплими словами вдячності обмінювалися діти, які географічно перебували і в Херсоні, і в різних областях України, і по всій Європі. Ми сподіваємося на зустріч за партами в новому навчальному році. А зараз, як ніколи, відчуваю: я — потрібна, я — вчила й чогось навчила, я — стала опорою в скрутні хвилини. Діти усвідомлюють, що війна може піднести нам ще чимало «сюрпризів», що інші міста України чи Європа гостинні, але домівка — одна, гімназія — одна, рідні вчителі та однокласники — найкращі.

*Історію було написано
27 липня 2022 року*

«Влаштовуйтесь в російську школу або сина не побачите»

Цю історію опублікували в «Освіторія.Медіа» 23 серпня 2022 року. Її записала Олена Юрченко.

Станом на кінець лютого 2023 року Чулаківка досі окупована російськими військами.

Село Чулаківка, де я проживаю разом із родиною, розташоване в Херсонській області на самому півдні України. Від Чулаківки до Криму — 100–120 кілометрів. Коли почалося повномасштабне вторгнення 24 лютого, дружина була в Херсоні на курсах. Моя перша дія — завести машину та забрати

її додому. Але акумулятор був розряджений, машина не завелась. Гадаю, це був знак, якесь благословення від янгола-охоронця, адже до 15:00 танки вже були під Херсоном, а приватні автомобілі окупанти розстрілювали й нищили без розбору.

27 лютого рашисти проскочили повз нашу Чулаківку на «тиграх» — розвідували територію. А вже 14 березня ворог заїхав на БТРах та УРАЛах до сільської ради. Поставили свої умови: «Будете на нас працювати, тут уже Росія». І призначили свого гауляйтера — житель нашого села, колишній міліціант, погодився. З того часу мешканці Чулаківки відчували невпинний, гнітючий тиск.

Повна відсутність ліків і продуктів — те, з чим ми стикнулися. Добре, що після зими ще залишалися запаси круп, овочів. А ще ми запустили млин, олійницю. Із середини березня наші люди змогли потроху виїжджати із села.

На постійній основі в нашому селі рашисти не проживали аж до липня — базувались у сусідніх селах. А до нас приїздили час від часу — «перевиховувати» мешканців, на яких звів наклеп гауляйтер. Страшнішими від їхніх появ були, напевно, пуски ракет. Окупанти запускали їх з установок, розміщених за чотири кілометри від нашого села.

Ми знали, що ці 8–12 ракет летять на Миколаїв. І прокидались від жахливого гуркоту запусків щонаочі о першій годині, потім о третій, а часто ще й о п'ятій ранку. Чому це так страшно? Половина із цих ракет падали неподалік від наших домівок. Іноді на відстані 400–500 метрів. Але через місяць включились у роботу українські партизани і «ракетних салютів» поменшало.

Перші 15 днів сиділи у своїх домівках, а потім почали потроху налагоджувати життя. Із середини березня рашисти рідше до нас заїжджали, стало менше обстрілів. Вчителі Чулаківки згодилися, що варто продовжити дистанційне навчання для наших дітей. Більшість викладачів залишились у селі, тож ми зібрались наживо в школі та обговорили план роботи.

Включно до 30 травня я навчав дітей 5–11-х класів інформатики й математики за дистанційною програмою. Під час пандемії вже «потренувався», тож і в окупації продовжував викладання в дистанційній школі «Меридіан». Моя донька-школярка, як я жартую, стала «піддослідним кроликом» цієї програми. Для навчання використовував різноманітні сервіси. Часто ми працювали в системі Classcraft, де учень сам обирає темп опанування матеріалу. Хочеш — прохось одразу кілька тем. Хочеш — рухайся повільніше. А раз на тиждень зустрічались із дітьми на «живу» Zoom-лекцію. Із різних питань консультував учнів у Telegram і Viber чи просто телефоном. А часом і в школі бачились, коли учні забігали поміняти зошити.

Та вже з початку червня нам повністю вимкнули інтернет і мобільний зв'язок, нав'язували всім свої картки.

Добре, що ми встигли закінчити навчання! У нас вже не працювали ні Facebook, ні Instagram, ні Viber, ні YouTube. Потім вимкнули і сервіси Google. Звісно, ми працювали через різні VPN-сервіси, але рашисти їх розсекречували та вимикали один за одним.

Іван Верещака

(с. Чулаківка,
Херсонська область)

*Вчитель астрономії та фізики
в Чулаківському ліцеї та
дистанційному ліцеї «Вега»*

Окупанти влаштовували рейди в селі, вишукуючи «партизанів і ворогів»: «Почему с нами воюете? Где ваши партизаны?»

Тортури — їхній звичний метод.

Людині могли приставити два дроти до голови й пускати струм. А могли побити так, що людина ставала ніби тінню себе, ні з ким тижнями не розмовляла. А дехто взагалі не повертається з допитів.

Влітку нас почали сильно пресувати за те, що не погоджуємось співпрацювати з окупантським режимом. На ганебну колаборацію згодилось від сили 5% селян. У нашій школі із 40 вчителів п'ятеро погодились працювати з росіянами.

Вчитель англійської мріяв стати директором, але й окупанти йому вказали на «недостатню кваліфікованість».

Зовсім нещодавно о 9-й ранку мій син Данило виїхав у село на велосипеді за молоком і дуже довго не повертався. Я був змушений звернутися до «ДНРівців», і ті сказали, що нічого не знають. Але повідомили, що приїздила росгвардія — мовляв, можливо, це вони «прихопили вашого сина». Зрештою, через дільничого, запит дійшов до нашого гауляйтера. І вже той розповів, що сина дійсно затримали: «Чекайте, вони до вас додому приїдуть». І поки я шукав, бігав і дзвонив — росіяни вже були у нас вдома.

— Вони до нас заїхали у двір, наче це — база «Азову». 15 озброєних чоловіків почали виламувати двері погребу, хліва, — розповідає донька Івана Верещакі. — Брата вони тим часом залишили на вулиці.

Потім ми з мамою почули гупання в двері. Не відчинити було не можна. Мамі рашисти почали розповідати: «Ваш син — диверсант, терорист! Ви повинні його правильно виховувати. Чому ви не робите цього?» Поки одні говорили з мамою, до мене в кімнату припхався командир окупантів, двометровий чоловік-шафа.

«Викрали сина, залякували дружину, в обличчя доньці наставили автомат»

Він зайшов, націлюючи дуло автомата прямісінько на мене. І прикрив двері, за якими стояли ще троє вояків. Я одразу впала в ступор. Від шоку не знала, що робити. А той чоловік почав обшук моєї кімнати. «Відкривай свій ноутбук! Буду перевіряти», — наказав мені. Руки тремтіли, поки вводила пароль. Нічого підозрілого там не знайшов і почав запитувати: «Хочеш до нас у школу піти? Росія тобі подобається чи ні? Ти що, боїшся нас? Дарма. Ми не погані». Я мовчала і не сказала ні слова. А він продовжував цілити автоматом.

— Тим часом інший рашист причепився до моєї дружини, — продовжує пан Іван. — «Ви ж вчителі? То чому це ви не в школі? Щоб завтра прийшли й написали заяву в школу. Інакше сина свого не побачите». Ми нічого не відповідали. Сина зрештою залишили вдома. А нам сказали: «Мы ещё вернёмся». Син розповідав, що його намагалися звинуватити у шпигунстві — мовляв, відправляє дані про росіян «своїм» через Telegram. Потім кинули телефон на землю та «розстріляли» гаджет з автомата.

Фотографка: Олена Тіта

Яким би сильним не було наше бажання залишатись у рідному домі, після цього випадку ми зібрали речі й поїхали на свій страх і ризик із села в невідомість. Шлях екстреної евакуації зайняв дві доби, ми пройшли повз 26 російських блокпостів.

Коли приїхали в Запоріжжя з окупації й вийшли в місто, хотілося падати на коліна від вдячності: тут є люди, які усміхаються! Тут людям не тицяють в обличчя автоматами! Тут — свобода! Зараз я разом із родиною у Києві. Восени планую відновити дистанційне навчання учнів у школі «Меридіан». Життя триває. Але ми чекаємо щодня, щогодини і щосекунди, коли українська армія звільнить наш дім. Бо віримо, що обов'язково туди повернемось.

Історію було написано 24 серпня 2022 року

Буча обов'язково відновиться

Таїсія Коневська

(Буча, Київська область)

Вчителька початкових класів
у Бучанському ліцеї № 9

Цю історію опублікували в «Освіторія.Медіа» 6 вересня 2022 року. Її записала Олена Юрченко.

Бучу звільнили 31 березня 2022 року.

Я працюю в найкращому навчальному закладі мальовничого містечка — Бучанському ліцеї № 9. І вважаю свій колектив найдушевнішим, а учнів свого 2-го класу найрозумнішими. До 24 лютого ми жили і насолоджувалися життям у щасливій Бучі. А о п'ятій ранку, як і більшість українців, прокинулися від звуку ракет.

Відразу написала повідомлення в групу батькам: «До школи ніхто не йде!» Через деякий час попросила всіх лайкнути повідомлення: «Хочу переконатись, що ви живі й у безпеці». Як же складно далось мені очікування тих дорогих 33 лайків. Дочекалася! Усі живі, і це головне. Та ми не знали,

що попереду найстрашніше — 33 дні бучанської окупації. Уже 27 лютого російські військові на важкій техніці заїхали до нашого міста. Що відбувалось далі — закарбувалось у пам'яті кожного українця.

Разом із сім'єю ми виїхали з Бучі 25 лютого. Виїжджали під обстрілами. І навіть не знали куди, завдання було — врятуватися. На Тернопільщині вже на початку березня мені вдалося розпочати дистанційне навчання. Третина класу залишилася в Бучі в окупації. Та в нас було залізне правило: щодня бодай на хвилину вийти на зв'язок. Це й тримало на плаву. За можливості діти виконували завдання, які я дублювала у Viber.

Батьки теж постійно зі мною спілкувалися через месенджери, розповідали про малечу. Якщо хтось довго не виходив на зв'язок, я телефонувала особисто. Тоді я ще раз переконалась, який сильний дух навіть у найменших українців.

Усі мої учні та їхні батьки пережили окупацію. Але сирени й жахи ніколи не забудуться дітьми. Під час зустрічей з учнями у Zoom ми не згадували про війну — хотілося зберегти спокій та подарувати позитивні емоції під час уроків. Ми записували одне одному відео, вивчали вірші, декламували їх у форматі відеоповідомлень. А ще обговорювали враження про місця, в яких учні перебувають на цей момент. Хтось про курочок та півників розповідав, хтось — про море, хтось — про нових друзів. Ми обговорювали

«Тримало на плаву залізне правило: щодня виходити з учнями на зв'язок»

свої подорожі Україною та за її межами. Не промовляли, що тікаємо, ми подорожували.

Під час літніх канікул ми продовжували зустрічатись із малечю в онлайні. Просто так. Вони обговорювали цікавинки, ділилися новинами, розповідали історії.

Вже зараз я повернулася до Бучі й готуюся до виходу на роботу. Мрію зустріти своїх супергероїв — це мотивує. І це те, що я можу і хочу робити для України. А мої учні — це її велике, сповнене Свободи, майбутнє.

*Історію було написано
26 липня 2022 року*

Не забувайте про Мелітополь

Цю історію опублікували в «Освіторія.Медіа» 26 березня 2022 року. Її записала Олена Юрченко. Зараз пані Ганна тимчасово проживає на Рівненщині, куди евакуювалася після 72 днів життя в окупації. У серпні 2022 року вона стала лауреаткою премії «Національна легенда України» та отримала нагороду від Президента Володимира Зеленського.

Станом на кінець лютого 2023 року Мелітополь досі окупований російськими військами.

Ганна Бут

(Мелітополь,
Запорізька область)

Вчителька біології,
громадянської освіти, німецької
мови та художньої культури

О 5:28 24 лютого я не спала — сортувала фото учнів для проекту. Почула сильне гахкання в стороні мелітопольського аеродрому. Та не надала цьому значення, ну мирний час же! Інтернет із новинами теж не відкривала. О сьомій ранку прийшла на роботу в ліцей і вже витирала дошку, щоб написати дату. Почула лемент на вулиці. Виходжу — діти вибігають із сумками з гуртожитку, кричать: «Війна». Одразу подзвонила доньці Крістині в Запоріжжя. Вона примчала додому, і об 11-й ранку окупанти вже повністю закрили місто на в'їзд і виїзд.

У місто ворог пробрався вночі — цілі колони техніки, танки. Мелітополь — дуже «вигідне» місто для швидкої окупації. Якщо ви подивитеся на мапу, ми є таким собі коридорчиком по дорозі до Криму.

Мій хороший знайомий, старший лейтенант з АТО, якого я запрошувала на свої відкриті уроки, розповів, що в тероборони були суттєві проблеми з озброєнням. Добровольців — захисників міста було багато, а от не було чого видати їм на руки. Чому місто було настільки незахищене, ніхто не

знає. Адже маємо і національну гвардію, і авіамістечко, і поліцію. Але 26 лютого всі наші захисники, на жаль, відступили з міста. Бої були, але все закінчилося швидко.

28 лютого разом з невеликою групою людей ми зібралися біля пам'ятника Шевченку. Це ще не був мітинг у класичному розумінні, а зустріч на міжконфесійну молитву. Але ми всі розуміли: треба чинити моральний спротив загарбникам. Тож написали у Facebook заклик до містян виходити на вулиці, не мовчати. З кожним днем наші голоси множились. Маленькі зібрання перетворились на великі мітинги. Наш із донькою синьо-жовтий стяг був найбільший, і нас завжди просили стати попереду колони. На Масляну, 12 березня, на площу прийшла рекордна кількість людей — понад 5000. Замість «масляничного опудала» ми палили опудало Путіна.

Шкода, що це тільки опудало. Рашисти стоять по всі чотири кутки нашої площі біля Будинку культури. Повісили там свій триколон, знявши український прапор, пошарпаний кулями. Машину для зняття й заміни прапора надав колаборант. Народ божеволів від цього, вирувала лють і зневага до зрадників.

Ми ходили з району в район і всі разом заявляли всьому світу: «Мелітополь — це Україна», «Чекаємо на ЗСУ», кричали «Героям слава» і «Мелітополь, вставай!» Повз нас проїжджали ворожі машини, іноді колоною. Ми волали щодуху: «Окупанти!», дехто вигукував нецензурщину про Путіна. Спершу рашисти ігнорували все це.

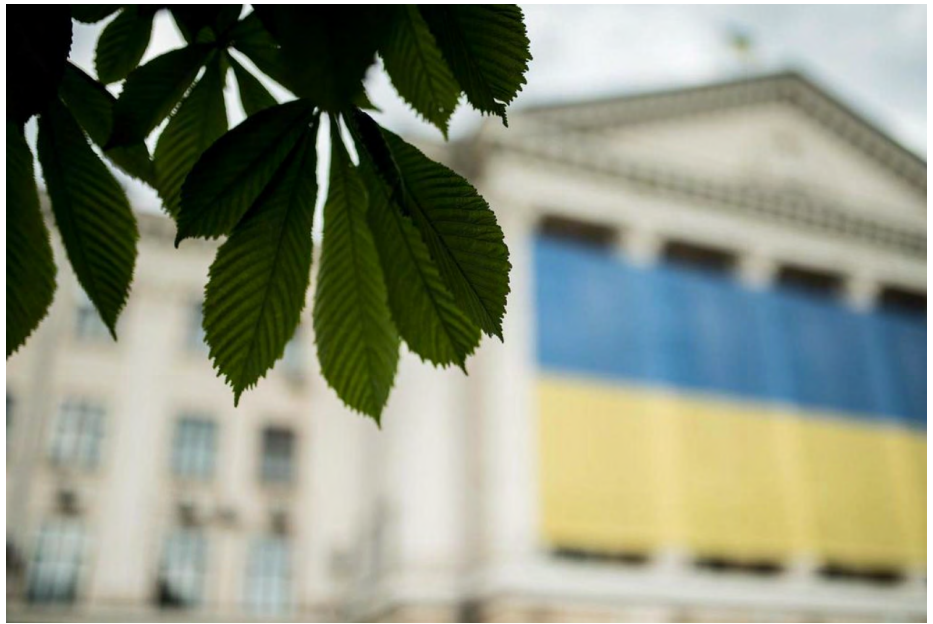
Фотографка: Олена Тіта

Але під час одного з наших виходів почали стріляти. Це було на відстані метрів десяти від мене. Стріляли спершу в повітря, а потім просто в натовп. Одного чоловіка поранили в ногу. Це через те, що люди підійшли надто близько.

Зустрічала багатьох своїх студентів і випускників, просила кожного: «Хлопці, обережно». Казала, щоб згортали прапор після закінчення мітингу, коли повертаються самі додому.

Для загарбників ці наші два кольори — згірш червоної ганчірки для бика.

Після викрадення мера Мелітополя Івана Федорова народне збурення зростало. Дійшло до того, що жінки безстрашно наближались до озброєних росіян і намагались їх злегка відштовхнути назад. Казали так: «Вы зачем пришли нас освободить? Идите отсюда. Нам не надо освободителей. Мы свободная страна и живем нормально». Як тільки хтось з окупантів починав знімати автомат, всі розбігались. Тих, хто аж надто ризикував собою в усних перепалках з ворогом, мелітопольці намагались швиденько відтягти назад. І саме того дня нас розігнали вперше. Чисельність окупантів сягнула за тисячу — ох і багато їх навезли... Вони стали навпроти нас з автоматами і сказали, що дороги вперед немає. І примовляли, що це вони наш порятунок і в нас нарешті почнеться нормальне життя: «Цены будут отличные». Казали ще, що корупція та олігархи більше не повернуться.

15 березня на площі вже не можна було збиратись. Орків було стільки, що не злічити. Говорили з акцентом: «Ану обходите». За національністю ці «освободители» точно не росіяни. Нас було п'ятеро жінок. Ми обійшли. Від побаченого закликали на мить. Площа всипана загарбниками, наче маком. Форма в них різна — темно-зелена, чорна. Багато бойовиків з Донецька і Луганська. Вони нам самі про це розповіли. І сказали, що прийшли сюди, щоб «помститися за Донецьк і Луганськ». Поперед рашистів, які вишикувались у два ряди, до нас вийшли якісь жіночки — підставні акторки і завели свою пісню: «Вы — нацисты. Вы убивали донецких детей. Вы бомбили наши дома, а теперь мы ваши будем бомбить».

Я підійшла ближче до окупантів, хотіла подивитись їм в очі. І знаєте, вони їх ховають, опускають. Більшість — юні, віку моїх третьокursників. Деякі навіть, як здалося, ніяковіють від слів наших жінок: «Ми ж тут мирно жили, навчались. У нас тут робота, сім'ї. Ми хочемо, щоб Мелітополь залишався в Україні». Відповідають вони одне й те саме, ніби завчене по методичці: «Вы восемь лет уничтожали детей луганских и донецких». До речі, Мелітополь вони полюбляють називати «мухосранськом». Я й кажу: «Ну якщо це для вас таке погане місто — їдьте назад в Росію». Вони: «Так, это вы вот все прекращайте!» Часто погрожують жінкам: «Вы мне сильно надоели. Это последнее предупреждение».

«Ми чекаємо на ЗСУ. Віримо, що прийдуть нас визволяти»

Недалеко від площі є братське кладовище. Вирушили туди. Виявилось, рашистів і там багато — сотні, сотні! Одна з жінок, яка була з нами, вступила в перепалку з військовими. Вони її обзивають фашисткою, вона їм випалює у відповідь. Я вмовляла її, як могла: «Жіночко, спокійніше, ви ж бачите, вони озброєні до зубів». Не допомогло. Група рашистів нас оточила, хапонула за руки ту мініатюрну пані. Її волочили по асфальту. Нас відкинули вбік. Мені потрапили прикладом автомата по руці — розпухла моментально. Кинули її в автозак. У цей час моя донька почала задихатися — має проблеми із серцем. Дійшли до якоїсь стінки, стали там: «Дихай, дихай глибше, Крістіно. Ми з тобою разом нічого не могли вдіяти». — «Але ж я її тримала, мамо! Я не втримала її». — «Її не вб'ють. Ти маєш заспокоїтись заради себе».

Ледь заспокоїлись і пішли додому через парк. Але там був жах — окупанти кидали людям прямо під ноги світлошумові гранати. Декого силоміць запихали в автозак. Як я дізналась пізніше — цих людей відвозили за 30 км від міста і просто висаджували з машини. Ці звуки вибухів гранат дуже лячні, коли ти в епіцентрі. Я ніколи не пила стільки корвалолу за один день. Одна із жінок підбирала з асфальту телефон, з якого рашист забрав сім-карту.

У моїй навчальній групі 25 хлопців і одна дівчина. 23 хлопці зараз у Мелітополі, і про кожного знаю — як він і чим живе. Тримаємо зв'язок через месенджери. Пишу всім. Щоранку надсилаю посилення на всеукраїнську хвилину мовчання, щоб ніхто не забував полеглих за нашу свободу. Де ми читаємо новини? Тільки через VPN в інтернеті — радіо і телебачення в нас — російська пропаганда.

Щойно з'являється нова інфографіка про розставлення сил з офіційних джерел — одразу надсилаю вихованцям. А ще розробки уроків на теми, що будуть цікаві для них зараз. У нас немає інтернету по 2-3 дні поспіль, і якщо хтось чогось не подивився — не проблема.

А ще в місті дуже часто лунають сирени повітряної тривоги, про повноцінне навчання поки не йдеться.

Бачила своїх учнів на мітингах. Просила бути обережними: «Любі мої діти! Патріотизм перед ворогом ви можете показувати, коли є чим захищатись». Наша розмова завершується завжди однаково: «Все буде Україна».

Фотографка: Олена Тіта

Два слова про мій клас. Кожен його сантиметр — про патріотизм і любов до України. Там багато грамот від «Азову», «Айдару», від 128-ої Закарпатської бригади. Я нічого не збираюсь знищувати, хоча місцева депутатка дзвонила із закликом: «Все треба спалити». Бо можуть «вийти на вас і допитувати». І рекомендувала мені «закрити» Facebook-сторінку. Чи я боюсь? Ні. Роблю свою справу, допомагаю своїй країні, в якій кожний куточок вважаю святим.

За місяць війни ні грама борошна, ні ліків — ніхто нічого не може нам сюди передати. Продукти закінчуються. Ми в повній окупації. У магазинах все розібрали миттєво — купити нічого не встигли. 25 лютого жоден банкомат вже не працював. Якби не моя інтернатівська звичка до запасливості — не знаю, чи було б що їсти сьогодні.

Гроші, які мені пропонують пересилати на картку добрі знайомі, я не можу використати — зняти їх неможливо. Ціни

завищені чи не вдвічі порівняно з відносно спокійними регіонами. Гречка — від 140 грн за кілограм, як і цукор. Але якщо ми й далі будемо в окупації і до нас нічого не завозитимуть, боюся, почнеться голод і гуманітарна катастрофа.

Ситуація з мітингами зайшла в глухий кут.

Окупанти всюди, розганяють у момент. Нам залишився тільки збір на молитву. Та й те, якщо на тобі буде щось з української символіки (синьо-жовта сумка, стрічка), тебе запросто запхнуть до автозака, бо ти — «фашист». Тож просто ходимо на міжконфесійну молитву на площу, до українського розірваного прапора. Нас 20–30 осіб. Продовжую там черпати силу. Мелітопольців-патріотів — багато тисяч. Ми чекаємо на ЗСУ. Ми віримо, що наші воїни прийдуть нас визволяти.

*Історію було написано
10 серпня 2022 року*

Мій дім — пекло

Українські сили звільнили село Руські Тишки 10 травня 2022 року.

Моє село Руські Тишки — за 25 кілометрів від кордону з Росією. З початку травня до середини вересня 2022 року воно перетворилося на пекло, а зараз — не менш зруйноване, ніж Соледар чи Волноваха. До початку повномасштабної війни я працювала вчителькою у двох прекрасних школах — Fina Ribba та Liberty School. У неділю 20 лютого я, за своєю звичкою, сиділа допізна та

готувалася до уроків наступного дня. Десь після першої побачила, як у бік кордону без світла поїхала військова техніка, та одразу запідозрила щось недобре. Уранці мене охопила тривога і я попросила своїх рідних зібрати найнеобхідніші речі та зарядити павербанки. У відповідь усі просто посміялися та порадили не панікувати.

Віра Науменко

(с. Руські Тишки,
Харківська область)

*Вчителька психології, географії
та історії України в школах
Liberty School та Fina Ribba*

**«Мені стало
страшно від
того, з ким я
жила поряд»**

У ніч із 23 на 24 лютого я довго не могла заснути — десь до третьої ранку. Ближче до четвертої я прокинулася від гучних звуків, що нагадували грім. Спочатку я подумала, що вітер колихає гілки винограду — і вони стукають об цеглу, а потім усвідомила, що з цегли вже п'ять років стоїть новенький будинок мого брата... Я вибігла в залу — і побачила у вікнах спалахи. Щось вибухало в небі — і одразу падало. Як з'ясувалося пізніше, це були обстріли з градів. Стало моторошно, в горлі пересохло. Так я зрозуміла, що почалася війна.

Далі був страшний сон. Дві мої сестрички з дітьми і зять почали збирати документи та вдягатися в теплі речі. Вони вирішили їхати до Харкова, бо вдома не було бомбосховищ. Я розуміла, що мала залишитися в селі, щоб доглядати за стареньким батьком і котями, які звикли скрізь гуляти.

Приблизно о шостій ранку Руські Тишки залишилися без світла та інтернету. Мобільний зв'язок з перебоями, але працював. Син сусідки зателефонував до неї з Білгорода й радісно сказав: «Вас їдуть звільняти! Десь о восьмій ранку будуть танки». Танки я побачила о сьомій. Поїхала перша колона з крутою технікою та броньованими легкоковиками без розпізнавальних знаків. Друга з'явилася за десять хвилин. У ній було понад 300 танків і

вантажівок зі знаками «Z» і «V». Вона їхала селом увесь день. Під вечір уся траса з Руських Тишків до Харкова була встелена російською технікою.

Село окупували цього ж дня, 24 лютого. Відбувалися справжні жахи. Вулицями їздила ворожа техніка, а над головою «звично» літали винищувачі та гелікоптери. Я відчувала, що опинилася в абсолютній невідомості. Серед моїх сусідів знайшлися такі, що почали «вітати» Росію та казати: «Може, хоч Путін порядок наведе», «Головне — щоб пенсію платили», «У них газ дешевший». Я намагалася їм пояснювати: «На нас напали», «Якби Україна була в НАТО, такого б не сталося», «Світ нам допоможе», на що мені відповідали: «Ти дурна та нічого не розумієш. Ще й дітей такого вчиш». Мені стало страшно від того, з ким я жила поряд. Було моторошно та брідко.

У нас із братом і татом було досить запасів їжі, щоб протягнути до травня. Моя паніка в лютому зрештою виправдала себе. Коли закінчилися запаси води, почали готувати на розтопленому снігу. Ще з першого дня я сказала своїм, що беру на себе відповідальність за харчування та побут. Ця відповідальність тривала всю окупацію. Я вставала о п'ятій або шостій ранку, коли ще не так стріляли, і готувала для всіх оладки або млинці.

На п'ятий чи шостий день чистий сніг закінчився, тому мені довелося піти по воду до колодязя, де завжди збиралися окупанти. Того разу там були «ЛДНРівці». Вони почали розпитувати, хто я та куди йду. Сказала: «Треба набрати води — нічого пити». Вони сказали дати на перевірку телефон. Я завбачливо взяла мобільник тата, а свій заховала, бо в мене був проукраїнський Facebook. Коли військові затребували паспорт, я відповіла: «Забула на роботі, коли возила дітей на екскурсію. Та й узагалі — у нас зазвичай із паперовими паспортами не ходять. Усі послуговуються «Дією». Тим паче, зараз неекологічно друкувати щось на папері. Хіба у вас немає цифрових документів?» У відповідь «ЛДНРівці» промовчали, але за виразом їхніх облич я побачила,

що вони далекі від того, що я їм говорила. Далі вони запитали, ким я працюю. Чесно сказала, що вчителькою в приватній школі, але приховала, що, окрім соціальних наук, викладаю ще й історію України (бо їм би це не сподобалося).

Далі окупанти сказали, що треба завжди мати при собі документи, бо вони шукають у селі нацистів. Я запитала: «Хлопці, чи схожа я вам на нацистку?» Вони сказали, що не схожа. Я відповіла: «Це з вашим приходом я стала, як опудало, бо не маю змоги попити чистої води, помитися, випрати речі». Чомусь мені було зовсім не страшно. Після цього я запитала: «У вас є діти?» Усі сказали, що є. Один навіть зізнався, що має внука. На це я відповіла: «У мене дітей немає, але є племінники, яких я люблю. Відколи ви до нас прийшли,

їм доводиться ховатися в підвалах Харкова від обстрілів і бомбардувань. Ви цього хотіли?» Вони поспівчували та сказали, що за тиждень все закінчиться і настане «нове життя». Мені стало так огидно, що я випалила: «Хлопці, їдьте додому. Тут стріляють — снаряди не впізнають, де свої, а де чужі. Ваші діти можуть залишитися без батьків, а внук — без дідуса». У відповідь почула: «Не можемо, хоч нам і самим війна набридла. У нас наказ вбити Турчинова, Яценюка, Авакова та Зеленського — нацистів, які у всьому винні». Мене просто розірвало зсередини. Вони навіть не розуміли, що про половину «нацистів», яких вони назвали, українці вже не згадували роками. Дорогою додому я відчувала настільки сильну огиду до всього, що в мене трусилися руки та ноги.

Фотограф: Павло Дорогой

Багато моїх односельчан відверто співпрацювали з окупантами. Один знайомий навіть водив їх дивитися на сусідську «Теслу». Спочатку було страшно жити в таких умовах, але згодом усі звикли і до обстрілів, і до вибухів. У нашому селі були переважно «ЛДНРівці». Вони відрізнялися від російських військових тим, що були вдягнені у форму радянських часів, взуті у валянки, кеди або гумові чоботи та мали при собі лише автомат і флягу. «ЛДНРівці» були цинічними та знущалися з усіх, хто їм не подобався. На моїх очах вони вдиралися в сусідські будинки та вигрібали все, що бачили. До мого брата приходили декілька разів, бо вважали його «коригувальником вогню». У його дружини «забрали на перевірку», а насправді вкрали новенький телефон.

«Про всяк випадок я закопала свої книжки про історію України в сміттєвих мішках, щоб їх не знищили окупанти»

З Руських Тишків окупанти обстрілювали Харків і прилеглі населені пункти з усього, з чого тільки могли. Здавалося, не було лише кораблів. Коли «ЛДНРівці» обкопалися, стало сумно, бо я зрозуміла, що вони готуються до тривалої оборони. Кожен постріл артилерійських батарей нагадував землетрус. Від ракет, що їх випускали окупанти, вночі ставало видніше, ніж удень. Було вже навіть не страшно, а просто огидно до нудоти. Весь день — одне й те саме: слухай прильоти, ховайся, падай на підлогу, лізь у сховище... Іноді я запитувала себе: «Чи зможу я колись поспати цілу ніч у ліжку?» Згодом «ЛДНРівці» почали ходити дворами та видивлятися будинки для розміщення. Весь час я молила Бога, щоб вони не прийшли селитися до нас. Про всяк випадок я закопала свої книжки про історію України в сміттєвих мішках, щоб їх не знищили окупанти.

Всі місяці до звільнення села ЗСУ мені додавало сил те, що я мала піклуватися про братів, батька та моїх котиків. Я вірила, що незабаром зможу знову побачити рідних і проводити уроки. Це гріло мені душу. Жодного разу в мене не виникало думки, що Україна має здатися. Чомусь я безсумнівно довіряла українським військовим і молилася за них щодня. Це роблю і досі. Коли «ЛДНРівці» знущалися з моїх сусідів, мене гризло сумління, бо в той час я сиділа на ганку і все чула.

Я молила Бога та мою матусю, яка вже давно на небі, щоб прийшла українська армія...

Ввечері шостого травня біля нас підірвали міст. Це був знак, що ЗСУ — поряд. Наступного дня брат із дружиною пішли до центру села і побачили наших військових. Наших! Вони дали брату цигарок і сказали евакуюватися із села, бо скоро мали початися бої. Часу на збори в нас зовсім не було. Йшли пішки, руками вели велосипеди, бо машину мого брата вкрали «ЛДНРівці» разом із колаборантами — людьми із села, з якими брат раніше вітався за руку та яких брав до себе на роботу. На щастя, вони не змогли нею скористатися, бо брат заблокував комп'ютер управління.

Дорогою ми зустріли наших хлопців, які звільняли Київщину. Один із них порадив поспішати і сказав мені: «Бережи вас Боже!» Ось такі різні воїни в наших Руських Тишках. Одні — загарбники, мародери та «гопники», а інші — наші ЗСУ.

Коли я покинула село, то вперше з 24 лютого почала думати: «Що далі?» Я планувала повернутися додому завтра...

Ми потрапили під три мінометні обстріли. Останній був такий сильний, що здавалося, міни падають, як груші з дерев. На щастя, ми натрапили на бетонну трубу, накриту плитою, де можна було пересидіти обстріл. Далі ми бігли пішки, а де можна було — їхали. Так за дві години ми подолали майже 15 кілометрів. Біля Харкова нас забрали та підвезли українські військові.

У травні я знову стала викладати географію у школі Fina Ribba та історію в Liberty School. Одного разу учениця Kira запитала мене: «Навіщо вивчати океани, коли йде війна?» Це мене зачепило. Коли я бачу, що дітям тяжко, то кажу: «Ми з вами воюємо на фронті освіти та маємо перемогти. Світло обов'язково переможе темряву». Що б не сталося, українська освіта має тривати.

Фотограф: Сергій Михальчук

«Доброго ранку, як у вас справи?»

Українські сили звільнили Ірпінь 28 березня 2022 року.

Яна Поліщук

(Ірпінь, Київська область)

Психологиня

Моя історія — точно не про щось героїчне чи революційне. Але точно про те, як не здатися та не впасти у прірву власних емоцій, як нести в собі світло та ділитися цим світлом з людьми довкола. Я — Яна, психологиня з міста Ірпінь. 22 лютого 2022 року я підписала договір про оренду приміщення, де вже в березні мала з'явитися студія психологічного розвитку. Проте, як ви могли здогадатися, цього не сталося. Ранок четверга мав бути звичним. Я до останнього сподівалася, що піду на роботу говорити з дітьми про відчуття безпеки, толерантність і віру в себе, тому замість тривожної валізи готувала навчальні матеріали.

Натомість наступні два тижні я провела в зусиллях врятувати своє життя та життя своїх близьких. Ночівлі в підвалах, тремтіння від вибухів, ракетні обстріли, шок і нерозуміння, що робити далі, евакуація на Житомирщину... Це були найдовші та найжахливіші два тижні в моєму житті. Свідомість наче мені не належала, а діяти доводилося хаотично.

У безпеці я зорієнтувалася, що можу надавати психологічну допомогу учням і батькам. У мене були із собою лише ноутбук і знання (які, на щастя, не займають багато місця в багажі). Так я почала організовувати віртуальні заняття для дітей, щоб допомогти їм розвантажити голову та стабілізувати емоційний стан. Ми працювали тричі на тиждень і згодом почали називати себе дитячим «Артвійськом». Майже одночасно я розпочала схожий проєкт із компанією VemaKIDS, яка до повномасштабного вторгнення виготовляла дитячі меблі та навчальне обладнання в Ірпені.

«Артвійсько» та групи з VemaKIDS були для мене джерелом натхнення, яке я потім віддавала світові — батькам, волонтерам і людям, які пережили втрату дому або близьких. Усі зустрічі з учнями були такими теплими, що давали мені віру в те, що все в Україні буде добре. Ми разом співали, ліпили, малювали, говорили, творили...

«Можливо, хтось прочитає мою історію і зрозуміє, що для того, щоб діяти, не обов'язково, щоб на небі якось по-особливому зійшлися зірки»

Паралельно я записувала аудіоказки, щоб допомогти дітям безпечно проживати травматичний досвід, вела групу з практичними психологічними порадами для батьків і колег зі школи в Telegram та проводила дистанційні психологічні тренінги на замовлення. Від початку великої війни я ні на день не втрачала зв'язку зі своїми підопічними з Ірпеня.

«Я вірю, що якщо кожен з нас змінить життя хоч однієї людини на краще, то це вже буде великою перемогою для світу»

Щодень починався з «Доброго ранку, як у вас справи?» Переважно діти відписували, що в них усе гаразд. Проте були й складні випадки. Наприклад, один з моїх вихованців жив у тому районі Ірпеня, який п'ятого березня потрапив в окупацію, і перестав виходити на зв'язок. Волонтери нічим не могли зарадити, бо всі підступи до району постійно прострілювали. Навіть коли місто звільнили, від батьків дитини не було жодних новин. Я за нього неймовірно переживала. Уявіть моє полегшення, коли п'ятого квітня отримала повідомлення: «Яно, ми 29 березня виїхали у Швейцарію. Із Дмитром усе добре». Це була новина, яка довела мені, що молитви працюють.

У травні я вирішила повернутися до Ірпеня та працювати вже звідти. Житло вистояло, орендоване приміщення — теж (щоправда його треба було рятувати від затоплення). Незабаром я відновила роботу з дітьми та дорослими офлайн у своїй студії Sunny Space, відкриття якої перервала війна, не залишаючи жоден з дистанційних проєктів. А влітку запустила в місті «емоТАБІР» для нормотипових дітей і дітей з особливими освітніми потребами. У дві зміни ми з ними працювали над покращенням їхнього емоційного стану та готувалися до навчання в школі. Далі були волонтерські подорожі до школярів, що жили на околицях Ірпеня, зустрічі з підлітками офлайн, співпраця із Червоним Хрестом України...

Я вірю, що якщо кожен з нас змінить життя хоч однієї людини на краще, то це вже буде великою перемогою для світу. Я — психологиня і зараз пишаюся цим як ніколи. Моє завдання — «програмувати» людей на краще майбутнє та вчити дітей радіти і вірити в найкраще. Попереду для мене та моїх колег будуть нелегкі часи. Саме нам доведеться «склеювати» народ до купи та реабілітовувати військових із ПТСР. Проте допоки українці єдині, мене нічого не лякає.

Можливо, хтось прочитає мою історію і зрозуміє, що для того, щоб діяти, не обов'язково, щоб на небі якось по-особливому зійшлися зірки. Потрібні лише віра в себе та бажання допомагати.

*Історію було написано
15 вересня 2022 року*

Фортеця «Чорнобаївка»

24 лютого я була на роботі, бо в школі перебувало багато дітей з різних районів Херсонської області. Половина дня минула в клопотах і розгубленості. Коли батьки забрали всіх учнів, я повернулася додому і почала адаптовуватися до «нової реальності».

Чорнобаївка від першого березня щодня здригалася від вибухів. У селі жили окупанти. Від кожного походу до магазину або дзвінка у хвіртку було неймовірно страшно. Російські військові постійно перевіряли телефони та сумки. Життя стало сірим і тривожним.

У перші тижні війни всі школи були на вимушених канікулах, але вже з 14 березня відновили роботу. Доводилося працювати дистанційно та під звуки вибухів. Я бігала з ноутбуком з будинку до укриття, з укриття до будинку. Здавалося, підвал став для мене другим домом.

Я провела туди Wi-Fi, тому доки була електроенергія (а вона здебільшого була) — доти були й уроки.

На щастя, я жодного разу так і не спілкувалася з окупантами. Мабуть тому, що я майже не виходила за межі свого двору. Тепер постійно думаю про те, як росіяни мене не вистежили. Бо весь час, поки я була в Чорнобаївці, активно поширювала патріотичний контент у Facebook. Тільки нещодавно зрозуміла, як це було небезпечно.

У рідному селі я пробула три місяці. Коли обстріли почастишали, ми із сім'єю евакуювалися в безпечне місце. Зараз я продовжую вчителювати дистанційно.

Безмежно люблю свою роботу та не уявляю себе поза школою.

Українські сили звільнили село Чорнобаївка 11 листопада 2022 року.

«Підвал став моїм другим домом»

Юлія Козлова

(с. Чорнобаївка,
Херсонська область)

Заступниця директора з виховної роботи в Чорнобаївській санаторній загальноосвітній школі-інтернаті

Просто неба

28 лютого моя родина постраждала, на очах у сусідів. Російські військові пострілами з танка поцілили в мій будинок у Бородянці та зруйнували його вщент. Коли ми виносили особисті речі з будинку, танк вистрілив ще раз на очах мого сина.

Він думав, що залишився без батьків.

Плакав. Мій син, студент четвертого курсу, це важко переніс. Щоб подбати про його здоров'я та зберегти життя всієї родини, ми вирішили евакуюватися на Рівненщину. Коли росіяни відступили із селища, ми з чоловіком одразу повернулися додому, але будинку не було, не було тих звичних умов проживання, до яких ми звикли. Ми втратили все. Тому облаштували підсобне приміщення для існування з підручних матеріалів.

Проїжджаючи повз школу, була вражена, на що російські військові її перетворили. Навколо вирили окопи, а всередині зчинили безлад. До війни в нас було два комп'ютерні класи та STEM-лабораторія. Майже кожен клас був оснащений сучасною технікою. Проте за місяць «господарювання» окупанти все понищили. Дошкою вони підперли вікно, щоб захиститися від обстрілів, проєктор намагалися зірвати зі стіни, але не змогли, а новеньку документ-камеру, що стояла на столі в моєму кабінеті, вкрали.

Українські сили звільнили селище Бородянка 1 квітня 2022 року.

Світлана Попова

(Бородянка, Київська область)

Вчителька математики

«Якщо любиш свою професію, то знайдеш спосіб нею займатися. Навіть якщо буде два мільйони причин, щоб цього не робити»

Першого вересня зіткнулася з іще однією проблемою. Школа пошкоджена, будинку немає, але ж уроки десь треба проводити. Тому я попросила волонтерів привезти дошку та крейду. Коли вони все доставили, чоловік почепив дошку на гараж... і так почалося навчання. Я будувала піраміду зі стола, стільця та ноутбука, а потім ставала навпроти і проводила уроки.

Треба було відштовхуватися від тих обставин, що були. От і все, нічого особливого. Впевнена, що багато вчителів сьогодні працюють у значно гірших умовах. Нехай Бородянка і зруйнована, але принаймні зараз тут тихо. Подумайте, наприклад, про Харків, Миколаїв і Херсон. Там учителям досі майже щодня доводиться проводити уроки під обстрілами. Тому те, що я роблю — не героїзм. Це звичайне вчителювання. Лише не в кабінеті, а просто неба.

Якщо любиш свою професію, то знайдеш спосіб нею займатися. Навіть якщо буде два мільйони причин, щоб цього не робити. Ну і моральна витримка теж важлива. Часом, особливо коли погана погода, хочеться взяти чаю та влягтися в тепле ліжечко, а не стояти на вулиці та проводити уроки. Мабуть, не кожен погодиться на таку авантюру.

Своїми діями я також намагаюся бути прикладом та підтримати учнів, у яких я класна керівниця. У восьми з них зруйновані квартири та будинки, є двоє дітей, чиї батьки загинули на війні в червні та в жовтні. Є двоє дітей, які були в окупації. Я розумію їхній біль і своїм прикладом намагаюся показати, що можна вийти з будь-якої ситуації. Головне, що ми — на рідній землі. Це вже дає енергію та надихає.

Найбільше боюся, що на Київщині почнуться повторні обстріли. Їх складно переживати. Мене, як і дітей, досі лякають гучні звуки. Вони наче переслідують. От їде потяг — а мені здається, що то танк. Ніяк не можу себе «перевчити», бо перші дні війни всякого наслухалася та набачилася. Здавалося б: XXI століття — яка війна? А в кінці лютого за десять метрів від мого будинку стояли та перемовлялися російські військові. Так що боюся нового наступу, але що поробиш. Вірю в ЗСУ.

Фотограф: Олексій Філіпов

У 2014 році війна не сприймалася так болісно. Поки не переживеш сам — не зрозумієш. Звісно, можна дивитися на вибухи по телевізору та десь здалеку співчувати, але це зовсім не те. Пригадую, як ми з ріднею покидали Бородянку. Будинки горів, ми намагалися винести з нього хоч якісь речі, у всіх обличчя та руки — чорні від сажі... Ми з пекла заскочили до машини та поїхали до Рівного, а в Рівному... Мама спокійно ходять із колясками та попивають каву, люди гуляють у парках... Дивлюся — ніби Україна, а ніби й інша планета.

**Вдома — пекло,
а тут — мирне
життя.**

Зараз, на щастя, і Бородянка оживає. Нещодавно наші молоді волонтери-спонсори Дар'я та Кирило поставили нам із чоловіком маленький модульний будиночок. Вони презентували його на День вчителя. Ми безмежно їм вдячні. Хоч повернули нас до нормальних умов проживання та праці. Я щодня молюся за них і бажаю їм у декілька разів більше здоров'я, грошей і можливостей.

Зрештою, я й собі почала допомагати волонтерити, бо розуміла потреби учнів та людей, що залишилися без домівок. Шукала в добрих людей гаджети, щоб діти могли навчатися. Так на моє прохання відгукнулися доброчинці, які подарували десятьом дітям планшети та допомогли багатодітній родині придбати буржуйку. Молоді волонтери Анна та Григорій допомогли жителям селища з кухонним приладдям і продуктами.

Я народилась і виросла в Бородянці, маю тут багато знайомих, які теж втратили житло, тому намагаюся бути для них опорою. Може комусь не встигла зарадити, але хіба тому, що не знаю особисто. А взагалі намагаюся допомагати всім: і малим, і великим. Хоча учні — завжди в пріоритеті.

**Я вірю, що на війні
в кожного свій
фронт.**

Тому ми, вчительські сили України, повинні навчати, виховувати та бути для дітей таким самим прикладом незламності, як ЗСУ.

*Історію було написано
23 грудня 2022 року*

Я — командир

Російські війська відступили з Демидова 1 квітня 2022 року. Зараз село майже повністю затоплене через підлив дамби 25 лютого 2022 року.

Андрій Сологуб

(с. Демидів, Київська область)

**Директор Литвинівського ліцею
Димерської селищної ради**

Ще з 2015 року я — волонтер та активіст, а з 24 лютого 2022 — командир загону швидкого реагування Червоного Хреста України. Коли росіяни окупували Київщину, я працював у Димерській та Іванківській територіальних громадах. У мене було обмаль часу навіть для того, щоб відвідати батьків. За короткими повідомленнями я розумів, що мою школу грабують.

Наш загін Червоного Хреста складався з приблизно 20 волонтерів, які постійно працювали на пункті, організованому в приміщенні Демидівської сільської ради, буквально «на нулі». Про евакуацію населення спочатку не йшлося. Ми просто

допомагали людям, які хотіли самостійно вибратися із села, перейти через підірваний міст. Це можна було відносно спокійно робити до 9 березня (хоча одного разу російські військові таки обстріляли мене). Натомість вже 10 березня бої біля села посилювалися і місцеві почали масово втікати. Так ми стали переводити їх партіями, у яких у найскладніший період могло бути до 400 людей. Самих партій могло бути п'ять або й шість на день. Домовленість була така: я підходив до «Байкала», командира десантників, що стояв на російському блокпості, пояснював, що перевозжу людей і що потім разом з іншими волонтерами повернуся назад.

Коли народу було особливо багато і потрібно було зачекати, щоб пройшла одна група перед тим, як пускати іншу, я починав жартувати. Наприклад, повертався до натовпу обличчям і гучно казав: «Стійте. Підніміть руки!» Після чого запитував: «Відчуваєте?» Люди дивувалися: «Що?» Я відповідав: «Як я вами команду!» Після цього всі починали усміхатися і ставало трохи легше.

**«Були
моменти, коли
я думав, що не
виживу»**

За весь час ми з волонтерами перевели близько 15 тисяч людей. Оскільки 25 лютого ЗСУ підірвали захисну дамбу Київського водосховища, щоб завадити росіянами дістатися до Києва, село згодом почало підтоплювати. Тому, щоб проводити евакуацію, ми змайстрували імprovізований міст, який щодня поновлювався та збільшувався в довжину. Під кінець березня він сягав уже 25 метрів у довжину та півтора метра в ширину. Третього квітня, після звільнення села, цей міст зруйнували, а замість нього поставили понтонну переправу для техніки ЗСУ.

Нижче — уривки зі щоденника, який я вів з 24 лютого по 3 квітня. Були моменти, коли я думав, що не виживу. Тому тоді я писав.

11.03

Тепер усіх на евакуацію звозять до пункту Товариства Червоного Хреста України. Пішов із хлопцями до переправи знову підбивати нові дошки та закріплювати балки. Води стає більше. Провів першу групу близько 10:30. Переводимо людей колонами, спілкуючись раціями з інтервалом в одну годину. Сьогодні переправили приблизно дві тисячі людей.

З Федором і священником приїхав у Козаровичі. Російські військові перевірили документи та записали всі мої дані. Медикаменти та продукти ми залишили біля церкви. Людей з Козаровичів не випускають.

Проводили евакуацію... Понад дві тисячі людей. Жінки, діти, котики, собачки та чоловіки. Всі кричать: «Слава Україні!», «Героям Слава!»

А де герої? Герої захищають Україну або допомагають людям на окупованих територіях

24.03

Потроху читаю книгу Френка Герберта «Дюна». Цікаво. Особливо про брак води. Її в нас справді мало. «Командир завжди повинен мати впевнений вигляд, — подумав він. — Віра всіх покладена на твої плечі, і навіть якщо ти в критичній ситуації, ніколи не виказуй цього» (цитата з книги).

Люди чекають переправи. Я чекаю, коли по мене приїдуть «специ», щоб затримати. Дружина хвилюється та плаче... Боїться мене покидати. Кохаю тебе безмежно! Моє сонечко!

На 11:00 підійшов до братських могил (другий блокпост)... Знову відмовили в коридорі.

Всіх розпустили. О 13:40 приїхав Сашко. Привіз жінку та двох чоловіків. У жінки з чоловіком 24 роки не було дітей. Зараз жінка на восьмому тижні вагітності та є загроза викидня... Пішов до росіянина з позивним «Байкал» просити пропустити жінку з чоловіком. Він відповів: «Ты меня уже (нецензурна лексика — ред.). Тебе же сказали, что переправы не будет».

На моє прохання він відправив зі мною солдата, щоб той пояснив жінці, що переправа неможлива. Я як міг заспокоював подружжя. Просив їх берегти себе та майбутню дитину. Молюсь і надіюсь на краще! Я повинен мати впевнений вигляд... Я командир!

залишені в окупації
загублені на війні речі
мають властивість повертатися
їх повертає любов
викуповуючи останніми там
де виробництво вже припинилося
тому безглуздо сумувати за дорогими
речами, лишеними в окупації

але що робити з дотиками загиблих
на твоєму тілі?
як жити з привітаннями та
звертаннями до тебе, полеглих і
залишених на полі бою?

що бачили заплющені очі залишених
у бою на окупованих землях?

Ярина Чорногуз

Марш до офісу ООН із закликами допомогти українським військовим і цивільним, які переховувалися від російських бомбардувань на металургійному комбінаті «Азовсталь» у Маріуполі. Торонто, 25 липня 2022 року

Фотограф: John Liu

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ДБАЮТЬ ПРО УКРАЇНСЬКУ ОСВІТУ ЗА КОРДОНОМ

За даними ООН, станом на лютий 2023 майже п'ять мільйонів українців попросили про тимчасовий захист у країнах Європи. Для багатьох із них рішення покинути дім було значно важчим, ніж рішення залишитися жити під обстрілами. Проте навіть далеко від України вони наближають перемогу. Цей розділ — про вчителів, які ризикнули почати нове життя за кордоном. У ньому — про відчуття провини, допомогу від незнайомих і незгасний вогник світового українства.

До Марса і назад

Фотограф: Dino Soldin

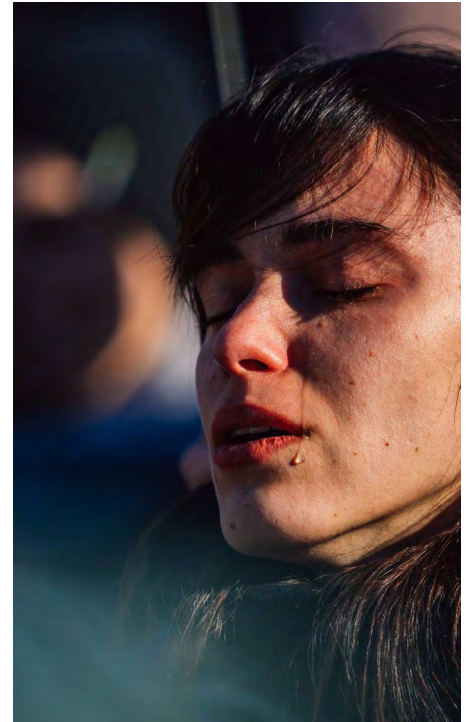
Ця історія — про мене як людину та вчительку, бо я не думаю, що ці дві ідентичності можна розмежувати. 20 лютого я поїхала до свого хлопця Карла в Швецію. На той час ми вже півтора року були в стосунках на відстані та постійно приїздили одне до одного в гості. Я збиралася пробути в нього тиждень, паралельно викладаючи онлайн.

Фото «P4 Jönköping»

23 лютого до нас приїхали зі шведського радіо. Тоді вже була вкрай напружена ситуація і журналіст запитав нас: «Який найстрашніший сценарій, на вашу думку, може бути?» Ми відповіли: «Мабуть, вимушений переїзд. Нам страшенно не хочеться, щоб наші рідні були змушені залишати домівки».

24 лютого ми прокинулися посеред ночі. Карл зрозумів усе швидше, ніж я. Десь о шостій ранку знову приїхало радіо взяти коментар. О дев'ятій моя директорка попросила провести дистанційний урок з усіма дітьми школи, щоб підтримати їх. Приєдналися всі, хто зміг. Ми говорили годину. О десятій мені зателефонувала мама, щоб сказати, що помер тато. Це сталося зранку. Так для мене минули перші години війни. Вони зруйнували мене та моє життя. Я думала, що від болю втрачу слух. Далі — темно.

Богдана Сердюкова

(Київ)

Вчителька природничих і соціальних наук та психологиня в школі ThinkGlobal

«Я думала,
що від болю
втрачу слух.
Далі — темно»

Школи не працювали ще декілька тижнів. Я лише проводила консультативні зустрічі з тими дітьми, які про це просили. Тоді публічні виступи замінили мені уроки. Ми з хлопцем брали участь у різних демонстраціях і зборах та розповідали шведам про війну. Щоразу я виходила перед незнайомими людьми і ділилася своєю історією. Іноді здавалося, що все відбувається не зі мною. Я стабільно плакала на зустрічах. Ті, хто слухали, теж плакали. Тоді я думала, що в усьому, що ми з Карлом робимо, немає сенсу. Зараз я так не думаю. Ми зібрали понад 70 тисяч гривень, дали безліч інтерв'ю та організували декілька демонстрацій у нашому містечку. Загалом ми робили те, що могли робити тоді. І зараз, озираячись на той час, я розумію, що то також був внесок у спільну боротьбу.

Коли відновилося навчання, я продовжила викладати онлайн. На уроках природознавства ми з дітьми, як і раніше, розбирали материки й океани. Натомість уроки психології я присвятила війні. Ми говорили про те, що таке фронт і тил, про людей, які наближають Україну до перемоги, і про те, як учні можуть бути корисними. Коли ми пройшли всі теми, я побачила, наскільки ця інформація була важливою для дітей (і навіть для батьків, які самі не могли підібрати потрібних слів, щоб говорити про те, що відбувалося).

Ті уроки дали дітям можливість прийняти їхній досвід війни та знайти способи, як вийти зі стану шоку. Разом з учнями ми грали у «2048» (гру, яка «ламала» сайти російських держустанов), говорили про емоції, які проживали зараз, писали листи українським військовим і просто вчилися (бо це найголовніше, що потрібно робити дітям зараз).

Паралельно я проводила психологічні консультації. Найважче було говорити з тими дітьми, у яких також помер тато.

Фотограф: Dino Soldin

Я досі вчителька і психологиня у своїй київській школі, хоч і живу у Швеції. Під час уроків я часто беру в руки ноутбук і показую дітям оленів, які живуть у лісі прями́сінько біля мого дому.

З літа я також працюю і розвиваю шведський проєкт, створений, щоб надавати психосоціальну підтримку дітям з України. Проєкт заснували завдяки великій кількості пожертв від людей та компаній,

які хочуть допомогти дітям з України. З вересня 2022 року ми з командою кожного тижня проводимо тренінги в усіх регіонах Швеції, на яких навчаємо, як проживати стрес та адаптовуватися до нових умов. А також даємо можливість дітям ділитися своїми історіями. Після цих зустрічей діти часто залишаються з нами на довше, щоб поділитися тим, через що вони пройшли. Коли я обирала професію психологині, то була

готова, що доведеться мати справу з важкими історіями. Проте я й уявити не могла, що колись буду слухати про бомби, що прилітають у школу, з дитячих уст.

Попри все я почуваюся щасливою, бо з 7:30 до обіду маю можливість викладати учням, які зараз в Україні, а після обіду — підтримувати тих дітей, які втратили дім і приїхали з України у Швецію за прихистком.

«Я вчу їх досліджувати світ так, як навчив мене тато»

Я згадую свого тата ледь не на кожному уроці, який проводжу. Коли розповідаю про дослідження космосу, згадую, як тато пояснював мені, що таке чорна діра. Коли говорю з учнями про будову Землі — бачу перед собою, як тато на кухні описує мені гаряче ядро всередині нашої планети. Я розповідаю дітям про компас словами тата. Я вчу їх досліджувати світ так, як навчив мене тато. Він зі мною на кожному кроці. Діти навіть не здогадуються, як їм пощастило. Бо мій тато теж був учителем. Найкращим у світі вчителем.

Моя історія про те, що всі ми — і дорослі, і малі — зараз переживаємо горе. Горе від втрати рідних або навіть незнайомців. Горе від втрати дому, улюблених речей і просто минулого життя. Як на мене, єдиний ключ до зцілення — проживати це горе в спільноті. Бути разом і рухатися до перемоги — крок за кроком. Хай навіть ваш крок — це просто добре розібратися з будовою Землі.

Історію було написано 1 лютого 2023 року

Асистентка вчителя

26 лютого син сказав мені: «Мамо, беріть моїх дружину та малого — і їдьте». Так ми спакували речі — і за три довгі доби вже були в гміні М'єнкіня, що біля Вроцлава. Я непогано знала польську, тому одразу зголосилася, що за потреби зможу допомагати українським дітям у місцевій школі. Спершу мене запросили працювати десь із десятком учнів. Проте вже за тиждень почали прибувати нові біженці — і кількість дітей з України у школі збільшилася до 50. Тоді мені запропонували бути асистенткою вчителя у класах, де вони навчалися.

Обов'язків було багато. Доводилося постійно комунікувати з батьками та колегами з Польщі. У перші тижні всі українці ще адаптовувалися. Діти з Харкова або Маріуполя лякалися кожного гучного звуку, особливо коли чули сирени швидкої допомоги або пожежної машини. Проте із часом і вони почали звикати до безпеки та отримувати кращі оцінки з англійської та математики. Найбільше тішило, що місцеві вчителі та учні були чуйними та уважними до потреб українців і робили все, щоб ті почувалися в чужому місті як вдома.

Наталія Нагірняк

(Чортків, Тернопільська область)

Вчителька початкових класів
у Чортківській гімназії № 3

Моя історія не зрівняється з розповідями колег, які проводили уроки під обстрілами або на окупованих територіях. Проте вона теж має право на існування, бо показує, наскільки різним буває досвід переживання війни. Сподіваюся, хтось побачить у цьому уривку з мого життя себе та з розумінням усміхнеться.

*Історію було написано
8 серпня 2022 року*

**«Місцеві вчителі та учні
були чуйними та уважними
до потреб українців і робили
все, щоб ті почувалися
в чужому місті як вдома»**

Штаб-квартира «Гросгансдорф»

Цю історію розповіла Наталія
Верховська, подруга пані Алли
з Донецчини.

У лютому пані Алла із сім'єю виїхала до Німеччини, бо селище Народичі, де вона проживала, одразу окупували з боку Білорусі. У квітні вона запросила нас із сином приєднатися до неї. Ми погодилися, адже тоді на Донеччині ставало особливо гаряче. Так ми опинилися в містечку Гросгансдорф неподалік від Гамбурга.

**«Цікаво,
як вона все
встигала?»**

У перші дні на новому місці Алла з колегою з Донбасу Алексом Шандером запросили мене долучитися до волонтерської команди. Я одразу погодилася — і стала пакувальницею гуманітарних вантажів і допомоги для військових. Щодня жителі Гросгансдорфа та околиць приносили до нашого «штабу» медикаменти, їжу, засоби гігієни, а ми, волонтери, сортували все за категоріями та завантажували до бусів.

Алла Дзезенко

(с. Народичі,
Житомирська область)

**Вчителька фізичної культури
в Народницькій гімназії**

Завдяки роботі пані Алли команда працювала так злагоджено, наче маленьке виробництво. Наша чудова менеджерка домовлялася з перевізниками, шукала фінансування для закупівлі пального, проходила через дев'ять кіл бюрократичного пекла, щоб отримати необхідні дозволи від представників місцевої влади, та супроводжувала всі відправлення до України. Якщо коротко, то вона робила все, щоб навіть найскромніший «подарунок» від жителів Гросгансдорфа безпечно доїхав до свого одержувача, а паралельно продовжувала дистанційно викладати фізкультуру для своїх учнів у Народичах. Цікаво, як вона все встигала?

Упродовж останніх восьми років пані Алла також співпрацює з німецькою благодійною організацією «Привіт — Допомога дітям Чорнобиля», яка щороку організовує тритижневий відпочинок для дітей з України. Навіть в умовах війни наша фея спромоглася виготовити документи та організувати трансфер за кордон і назад для 20 українських дітей із малозабезпечених сімей.

Для мене пані Алла — справжня патріотка. Вона не боїться брати на себе відповідальність і ризикувати, коли йдеться про чуже горе. Попри те, що в неї самої є сім'я та робота, вона завжди знаходить час, щоб допомагати тим, хто цього потребує, і бути корисною для України.

Історію було написано 21 вересня 2022 року

Життя поза відчуттям провини

Ольга Яковчук

(Луцьк)

Вчителька англійської та німецької мов у Луцькому ліцеї № 10

Цю історію розповіла Галина Тур, колежанка пані Ольги.

Коли Росія розпочала повномасштабну війну, пані Ольга виїхала до Польщі з маленьким сином. Як і багато інших українців, вона відчувала провину за те, що «втекла», та картала себе за бездіяльність. Вона звикла завжди бути сильною і брати

на себе відповідальність, а в містечку неподалік Вроцлава сама була змушена шукати прихистку в незнайомців. Трохи адаптувавшись до нових обставин, вона одразу почала проводити освітні заходи для українських дітей.

«Навіть перебуваючи далеко від дому, вона робить те, що вміє, і те, що потрібно людям»

Незабаром на запрошення хорошої родини вона переїхала до Німеччини в місто Франкенберг. Із дитиною на руках пані Ольга відвідувала благодійні ярмарки, працювала перекладачкою для місцевої влади та допомагала іншим біженцям з України оформити документи. У Франкенберзі вона майже одразу влаштувалася вчителькою в одну з місцевих шкіл. Завдяки своєму знанню мов вона стала для українських дітей, які там навчалися, справжньою кураторкою, наставницею та порадицею.

Разом вони ходили в кіно, робили вилазки на природу та спілкувалися про те, що боліло. Це допомогло учням швидше адаптуватися до нового середовища та знайти «своїх» людей.

Історія пані Ольги — це маленьке нагадування про те, що кожен, незалежно від місця перебування, може бути корисним для України. Потрібно лише багато працювати та наперекір обставинам наближати перемогу на своєму фронті.

*Історію було написано
3 серпня 2022 року*

Будинок — це трикутник і квадрат. Дім — це Україна

Ця історія була написана в кінці серпня 2022 року.

Перший тиждень

24 лютого. Маю проводити лабораторну роботу в 7-Б класі. На уроці сидять двоє учнів. Я пояснюю їм тему, ми разом виконуємо дослід і діти оформлюють письмову частину. Після цього в місті оголошують двотижневі канікули, а згодом — дистанційне навчання. Відтоді я не бачила дітей у стінах школи. Тих двох учнів, які, попри тривожні новини про війну, відповідально прийшли на заняття, я запам'ятаю на все життя.

Із перших днів починаю плести сітки та збирати гуманітарну допомогу для постраждалих із Харкова. Усі довкола — сумні та розгублені. Я теж переживаю за своїх трьох дітей. Мій старший син — одинадцятикласник і майбутній програміст, середульший — професійний футболіст у клубі «Дніпро», а наймолодша донька — чирлідерка в спортивній команді «Прометей».

Інна Данчук

(Кам'янське,
Дніпропетровська область)

Вчителька фізики, інформатики
та математики в Ізюмському
ліцеї № 6, педагогиня в
словацькій НДО «TENENET»

Постійно лунають повітряні тривоги. До повномасштабної війни я навіть не здогадувалася, що величезний люк, який мені щодня доводилося переступати дорогою до школи, — вентиляція бомбосховища. Тепер я знаю про те укриття майже все, бо разом із колегами розчищала його від зламаних парт і стільців.

«Хіба українські діти не заслуговують на нормальне дитинство: без танків, гармат і вибухів?»

Третій тиждень

Вручаю директору школи заяву про відпустку. Мені потрібно врятувати дітей. Дорога важка. Востаннє я бачила такі черги з машин у 2012, коли поверталася з Донецька додому після Чемпіонату Європи з футболу. Багато блокувань, сон на заправці, холод... Минуло три доби, а ми з дітьми досі їдемо.

У ніч на 8 березня нарешті перетинаємо кордон з Румунією. Волонтер у яскравій жилетці вітає нас із донькою зі святом і дарує гвоздику. Я ніколи не хотіла жити за межами України. Звісно, мріяла подивитися на світ, але не більше. Хочеться спати. Можливо, знайти хостел? Чоловік у яскравій жилетці говорить про якийсь будинок і пропонує підвезти.

Василій

До кордону з Румунією — 20 кілометрів. Ми з дітьми вже третій тиждень живемо в комуні Сепинца. Чому всі місцеві такі добрі? Чому нас годують? Чому кожен сусід ділиться одягом і продуктами?

Ми безплатно живемо в будинку румуна Василя. Він виділив для нас дві кімнати, хоча ми легко могли вміститися в одну. У нас є засоби гігієни та доступ до Wi-Fi. Ми з Василієм не розуміємо одне одного, тому послуговуємося перекладачем, а мій старший син з його донькою розмовляють англійською. На день народження дружина Василя спекла для мене торт. Як вона дізналася? Знову плачу від розчулення. Я не звикла отримувати стільки уваги.

Дистанційне навчання

Відновилося дистанційне навчання. Нарешті знову можу працювати зі своїми українськими учнями в Zoom. Це велике щастя.

Тим часом мої діти сумують за футболом та чирлідінгом, а старший син починає хвилюватися про вступ до університету. Румунська освіта для нас надто дорога, тому вирішуємо переїхати до Словаччини. Я вже сумую за родиною Василя. Вона назавжди в моєму серці.

Словаччина

Діти починають відвідувати словацьку школу. Вона відрізняється від української. Літні канікули тривають лише два місяці, а навчатися треба аж 13 років. Найбільше вражає, що всі учні хочуть іти до школи. Кожен урок — STEM. Часом мені здається, що практики в школі більше, ніж теоретичного навчання. Діти самі роблять висновки про певні закони або теми, а не зазубрюють їх із підручників. Батькам до школи заходити не можна. Багато виїзних уроків. Діти вчаться не лише в стінах школи, а й в інших закладах і навіть у горах. Попри те, що учні не бояться вчителів, на уроках ніколи немає проблем із поведінкою.

Українська школа

Продовжую працювати дистанційно. Помітила, що багато дітей хочуть навчатися! Пригадую, як у вересні 2021 року запитувала восьмикласників, які країни межують з Україною. Тоді далеко не всі дали правильну відповідь. Коли я поставила таке саме запитання у квітні 2022, помилки не зробив ніхто! Така вона — наука війни.

Українські діти за кордоном

Травень. Влаштовуюся в компанію TENENET, яка разом із ЮНІСЕФ підтримує українських дітей та їхніх матерів. Поєднувати дві роботи — в Україні та Словаччині — складно, але з трьома дітьми потрібно вміти виживати. Працюю у волонтерському центрі. Серед моїх обов'язків — дбати про дітей, поки їхні батьки оформлюють різні документи. Найцікавіше — з наймолодшими, бо підлітки просто сидять у телефонах поруч із «дитячим куточком». Усі дитячі малюнки — про війну. Хіба українські діти не заслуговують на нормальне дитинство: без танків, гармат і вибухів?

Починаю організовувати гуртки творчості. Хто б міг подумати, що вчителька фізики, математики та інформатики може навчитися так вправно малювати, вирізати та клеїти? У кожне заняття додаю дрібку точних наук. Коли з дітьми робимо картини з макаронних виробів, пояснюю: «Будинок — прямокутний або квадратний, бричка — це трапеція, а солом'яний дах — трикутник і пряма».

**«Я все одно
люблю цю
роботу, бо
вона щодня
відкриває для
мене щось
нове»**

Незабаром починаю їздити у відрядження в усі закутки Словаччини, де проживають українські діти. У кожному місті або селищі наша «мобільна команда» декілька годин розважає малечу. Психологи займаються з дітьми, які втратили батьків під час війни, лікарі оглядають хворих, а педагоги, до яких, природно, належу і я, проводять творчі уроки. На підготовку до кожної зустрічі потрібно витратити ледь не пів дня, але я все одно люблю цю роботу, бо вона щодня відкриває для мене щось нове.

Що довше працюю у волонтерському центрі, то більше знайомлюся з дітьми з інвалідністю. Їх у наших «дитячих куточках» справді багато. Найцікавіше, що до кожного та кожної треба знайти підхід, що нелегко. Наприклад, якомусь хлопчику у візку подобається гратися лише конструктором, а якась дівчинка із синдромом Дауна не може жити без своєї улюбленої дерев'яної залізниці. Доводиться бути творчою, але мені не звикати. Зрештою, у всіх волонтерів і працівників одна мета — викликати в дитини усмішку та захопити творчим заняттям.

Замість епілогу

Від початку повномасштабного вторгнення минуло вже пів року. Українські діти у волонтерському центрі дедалі рідше малюють війну і дедалі частіше — квіти. Вони створюють листівки для своїх матерів і бабусь, співають пісень і усміхаються. Радію, що для них нормальне життя хоч і не вдома, але продовжується.

**Я ж тихенько молюся за Україну та,
зціпивши зуби, продовжую працювати.**

Історію було написано 31 серпня 2022 року

З якими проблемами стикаються українські діти за кордоном?

У кінці червня аналітичний центр CEDOS провів дослідження про виклики, що постають перед українськими школярами за кордоном з початку повномасштабного вторгнення. Нижче — стислий переказ найважливішого.

Авторка дослідження CEDOS — Юлія Назаренко.

Згідно з даними ЮНІСЕФ, станом на кінець травня 2022 року **понад два мільйони українських дітей перебувають за кордоном як біженці**. Найбільше їх — у Польщі, Молдові, Словаччині, Угорщині та інших країнах ЄС. Попри те, що всі учні мають можливість безоплатно навчатися в місцевих школах, у них виникає багато супутніх проблем. Яких саме?

Мовний бар'єр

Українські діти переважно навчаються разом із місцевими учнями, адже далеко не всі держави ЄС можуть дозволити собі відкрити адаптивні україномовні класи. Для більшості навчання незнайомою іноземною мовою стає непереборною перешкодою для здобуття якісної освіти та негативно впливає на інтеграцію в нове середовище.

Подвійне навантаження

Багато українських дітей змушені поєднувати дистанційне навчання в рідних школах з офлайн-навчанням у країні перебування, щоб здобути атестат про середню освіту або щоб не поглибити академічну різницю. Це створює для них подвійне навантаження, з яким зможе впоратися не кожен дорослий.

Брак української складової

В іноземних програмах не вивчають українську мову та літературу, історію України та правознавство. Тому українським учням, які хочуть залишатися в рідному контексті, доводиться самостійно та асинхронно засвоювати найважливіші теми. Це призводить до меншої систематизованості знань та нижчої ефективності навчання.

Брак технічних засобів для навчання

Чимало українських дітей за кордоном не мають ноутбуків, планшетів або смартфонів, щоб навчатися в дистанційному або гібридному форматі. Відповідно, у них може бути обмежений доступ до освіти як вдома, так і за кордоном.

Академічна різниця

В Україні та країнах ЄС можуть бути кардинально різні навчальні програми навіть для схожих предметів. Якщо в Німеччині учні навчаються в школі 13 років, то в Україні поки лише 11. Це впливає на швидкість засвоєння матеріалу.

Брак кваліфікованих вчителів за кордоном

Далеко не всі іноземні вчителі знають, як працювати з іншомовними дітьми. Зокрема тими, які пережили війну. Тому в них можуть виникати труднощі з тим, щоб повноцінно інтегрувати українських учнів у нове навчальне середовище.

Залучення росіян

Декілька країн ЄС приймають як біженців не лише українців, а й росіян, створюючи для останніх стипендіальні та грантові можливості. Це має негативний вплив на психологічну та фізичну безпеку українських учнів.

ВЧИТЕЛІ, ЯКІ ТРИМАЮТЬ ТИЛ

24 лютого 2022 року мільйони звичайних українців започаткували рух опору, якого Європа не бачила з часів Другої світової війни. З перших годин учителі стали його невидимими воїнами. Вони перетворили свої школи на волонтерські хаби, організували навчальний процес для сотень тисяч учнів в Україні та за кордоном і через соцмережі відкрили десятки зборів на ЗСУ. Проте найголовніше, що вдень і вночі, під час обстрілів та повітряних тривог вони були опорою та підтримкою для українських дітей. Цей розділ — про нездоланний оптимізм, унікальні ідеї та сродну працю.

Банка шпротів

23 лютого я ліг спати з передчуттям, що наступного ранку «щось» трапиться. Ще за тиждень до того я спакував тривожний наплічник, підготував військову форму та навіть зробив запас сублімованої їжі. 24 лютого я прокинувся від того, що поруч було два «прильоти» у військову частину. Хотів поснідати, але щось не полізло. Тому вдягнувся, пішов у школу, провів уроки, а потім — поїхав до військкомату, щоб вступити до лав ЗСУ добровольцем, на що мені відповіли: «Не беремо. Іди звідси та не заважай». Так я вирішив, що буду займатися волонтерством і продовжувати вчителювати.

Новини про повномасштабну війну сильно травмували моїх учнів. Пригадую, як прийшов на урок інформатики до дев'ятикласників і сказав: «Продовжуймо працювати. Якщо всі будуть виконувати свої обов'язки, Україна переможе». У той час ходили розмови про те, що біля Черкас уже «вишикувалася» ворожа колона, тому багато дітей панікували. Одну дівчинку аж трусило від хвилювання. Я підійшов до неї і почав ставити запитання за темою уроку: «Ти зрозуміла, як працює цей код? Пам'ятаєш, як ми розбирали цей алгоритм раніше?» Зрештою, вона заспокоїлася та прийшла до тями. Так я й проводив усі свої заняття.

«Як це — взяти відпустку від війни? Треба працювати»

Борис Ховряк

(Черкаси)

Вчитель інформатики та технологій у Черкаській гімназії № 9

На уроках технологій діти часто запитували мене: «Навіщо воно нам треба?» Щоб зацікавити їх, я відповідав: «Візьмімо 3D-моделювання. Що зараз має важливе значення на фронті, безпосередньо на нулі?» Вони казали: «Ну, дрони». Я продовжував: «А ви знали, що деталі для цих дронів друкують на 3D-принтері за моделями, розробленими в програмі, яку ми зараз вивчаємо?» Після цього учні починали слухати уважніше. Я щиро вірю, що для того, щоб діти мали мотивацію навчатися, важливо, щоб їхня освіта була тісно пов'язана із сучасним контекстом.

Окрім вчителювання, я також працюю у швейному цеху, де волонтери з усього міста шиють амуніцію для військових ЗСУ. Усе почалося з перших днів великої війни, коли знайомий ветеран штурмової бригади «Азов» сказав мені: «Треба зробити турнікети. У тебе — 30 хвилин». Я знайшов модель і спробував видрукувати деталі на 3D-принтері. Ідея виявилася неробочою, тому почав шукати метал. Згадав, що батько однієї з учениць має цех. Зателефонував йому — і отримав відповідь: «Добре, принось модель — і будемо різати». Після цього я домовився зі знайомою кравчинею про пошиття. Спробували декілька зразків — вийшло супер.

Зателефонував вчительці трудового навчання з нашої школи, пані Валентині, і сказав: «Приходьте, будемо вдвох шити». Так все й понеслося. Згодом підтягнулося ще більше волонтерів і волонтерок. Дехто навіть приносив свої швейні машинки.

Під кінець березня активізм почав згасати. Тому ми запустили виробництво ще й за межами школи. За внески благодійників придбали професійні швейні машинки та замовили якісний фліс із Туреччини — і вже на комерційній основі почали створювати не лише турнікети, а й різну амуніцію для військових. Ми розуміли, що до продуктів українського виробництва велика недовіра, тому ретельно перевіряли якість кожної деталі. Пригадую, як одного разу, щоб пересвідчитися, що турнікет добре виконує свою роботу, я десь хвилин 30 просидів із ним на нозі, поки не витримав і не сказав: «Все, досить, знімайте». Зараз у школі ми здебільшого шиемо підсумки для саперних лопат і ноші, щоб евакуювати поранених, а на виробництві створюємо все — від флісових кофт до термобілизни.

Здебільшого працюємо з волонтерами. Була історія з 92-ою, 96-ою і 101-ою бригадами, а також з окремими військовими із Черкас та області.

Найскладніше — працювати в умовах невизначеності.

Був випадок, коли хлопці з Харківського напрямку написали: «У нас є РПГ, є заряди для РПГ, але ми їх носимо в мішках від цукру». Поки ми розробили для цих військових рюкзаки, їх перекинули під Миколаїв і вони просто перестали виходити на контакт. Через місяць нам зателефонував їхній зв'язковий і сказав: «У нас із 350 людей залишилося десь 50. Всі інші — двохсоті або трьохсоті. Нам уже не треба рюкзаки». Таких ситуацій було багато. Працюєш, працюєш, працюєш — і в один момент розумієш, що вже не треба.

Фотографка: Олена Тіта

«У мене немає права на слабкість»

Щоразу, коли мене накриває, я думаю про значок із написом «Їбаш невпинно», який носить на грудях мій колега Іван. Це те, що дає мені сили, бо інакше ніяк. Рутини завжди та сама. У мене немає права на слабкість. Як це — взяти відпустку від війни? Треба працювати. Відпочивати буду тоді, коли Україна здобуде перемогу. Російське вторгнення зробило з мене більшого реаліста. Воно навчило мене чітко організовувати всі сфери мого життя, бо управління виробництвом — цілодобова робота. Завжди треба контролювати якість роботи колективу та вирішувати щоденні конфлікти.

Раніше в нас із командою була традиція збиратися щоп'ятниці, щоб дивитися разом «Зоряні війни» та жувати піцу. Зараз ми не можемо собі цього дозволити через втому та брак часу. Я справді сумую за нашими «тімбілдингами», але поки робота для фронту кипить, не знаю, як скоро буде змога їх повернути.

Зате знаю, що зроблю в день, коли Україна переможе. У 2021 році ми з друзями ходили в гори. Раптом на одній з вершин почалася негода — і один хлопець із нашої групи впав і зламав ногу. Поки рятувальники забрали його, минуло три години. Ось уже всі, мокрі та холодні, сидять у палатках — і тут я кажу: «Знаєте, що я маю?» Друзі відповідають: «Не знаємо, що?» На цьому моменті я беру свого рюкзака і витягую звідти банку шпротів: «Будете?» Усі одразу повеселішали та перестали дратуватися.

У перший день повномасштабної війни я, згадавши про той похід, також купив собі банку шпротів. Подумав: «От буде перемога — тоді й відкрию». Так вона досі стоїть на полиці мого холодильника та чекає свого часу. Сподіваюся, вже скоро.

Історію було написано 14 грудня 2022 року

Волонтерський хаб «Комарове»

Цю історію розповіла Яна
Ляхович, землячка пані Надії.

Ще рік тому я ніколи б не подумала, що колись пишатимуся тим, що народилася в селі Комарове на Волині. Воно завжди здавалося мені тісним і забутим Богом. Проте після початку повномасштабної війни моє враження про нього радикально змінилося. Зараз поясню, чому.

24 лютого 2022 року я прокинулася від вибухів у Києві та відразу зрозуміла: час додому. Після важкої кількадечної дороги я нарешті дісталася до рідного Комарового. Очікувала побачити село, яке наче завмерло в часі ще відколи я була малою. Натомість мене зустріла справжня фортеця.

Надія Мосюк

(с. Комарове,
Волинська область)

Директорка Комарівського ліцею

«Хочу перемоги та щоб наші хлопчики повернулися додому живими та здоровими. Хочу дитячого галасу в школі. Хочу жити та працювати в мирній Україні»

Директорка місцевого ліцею Надія Мосюк перетворила крихітне Комарове на гуманітарний хаб, де для кожного була робота. З перших днів вторгнення вона збирала запити на допомогу від знайомих та залучала людей з усього села до волонтерства. Під добрим наставництвом пані Надії місцеві готували їжу для військових, формували аптечки, шили військову амуніцію та плели маскувальні сітки.

Ліцей також переформатувався у волонтерський штаб і місце для прихистку ВПО. Люди щодня приходили туди, щоб бути корисними та отримати підтримку одне від одного. А пані Надія завжди знаходила для них добре слово, хоча й сама переживала за двох своїх синів, які воювали на фронті. Немов мантру, вона повторювала: «Люди, ми все зможемо!»

Одного разу я запитала пані Надію: «Нащо ви все це робите?» Вона відповіла: «Хочу перемоги та щоб наші хлопчики повернулися додому живими та здоровими. Хочу дитячого галасу в школі. Хочу жити та працювати в мирній Україні».

Я теж з нетерпінням чекаю, коли завершиться війна і пані Надія зможе знову побачити своїх синів. Не сумніваюся, що Україна переможе. Бо коли навіть село на Волині, де проживає зaledве 900 людей, чинить такий відчайдушний опір, які шанси є у ворога?

*Історію було написано
30 листопада 2022 року*

Велопробіг «Перемога»

У перший день повномасштабної війни я вирішила для себе: «Не хочу нікуди втікати. Хтось же має допомагати в тилу». Так почалася моя волонтерська історія.

Спочатку я робила все й одразу. Бувало, плела маскувальні сітки. Бувало, в'язала шкарпетки для військових. У Запорізькому НВК № 67, де я працюю, в якийсь момент вирішили збирати

кошти на ЗСУ. То я й там почала щотижня робити закупівлі та передавати зібрані речі на блокпости. Проте мені все одно здавалося, що я роблю недостатньо. Тому я стала волонтеркою Єврейського центру «Мазаль Тов». Взявши свій улюблений велосипед, я почала розвозити їжу, ліки та памперси людям у місті, які того потребували.

Наталія Лисенко

(Запоріжжя)

*Вчителька англійської мови
в Запорізькому НВК № 67*

Згодом я долучилася ще й до акцій «Найдовша ковдра України» та «Збери рюкзак до школи» для дітей ВПО. Паралельно допомагала фасувати гуманітарну допомогу, вести соцмережі центру «Мазаль Тов» і прибирати парки Запоріжжя від сміття. Також якимось встигала проходити психологічні тренінги для вчителів і якісно викладати англійську своїм учням. Зараз, коли озираюся на той період, дивуюся, що робила стільки речей одразу і не вигорала. Моїм незмінним

джерелом сили та натхнення був спорт. Так, улітку я взяла участь у благодійному веломарафоні «Mariupol-Azov-Ukraine» на 200 кілометрів, а згодом ще проїхала «Львівську сотню» на підтримку ЗСУ.

«Бути українкою — це суперсила, тому я не втомлююся та продовжую працювати на перемогу»

Історію було написано 10 серпня 2022 року

Проміжний пункт «Липовець»

Цю історію розповіла
Світлана Потьомова,
колежанка пані Світлани.

Ще в перші дні великої війни директор Липовецького ліцею Василь Петрович вступив до лав ЗСУ, тому пані Світлана взялася виконувати його обов'язки. До 15 березня вона займалася лише волонтерством. Та коли відновився навчальний процес, до волонтерства додалися ще й проведення дистанційних уроків і мільйон адміністративних справ. Проте про все по черзі.

Через Липовець пролягає дорога з Києва на захід України. Тому містечко стало проміжним пунктом для багатьох людей, які тікали від війни. Пані Світлана одразу

заявила, що буде допомагати переселенцям, які шукатимуть нічліг у місті в комендантську годину. Колектив ліцею підхопив цю ідею, тому почався потужний волонтерський рух. Люди постійно телефонували пані Світлані на номер, який директор ліцею Василь Петрович залишив на АЗС, і просили про допомогу. Тим часом вчителі та волонтери швиденько зносили з дому постільну білизну та починали готувати їжу у шкільній їдальні. Так подорожні мали де зупинитися та чим перекусити перед тим, як знову вирушати в дорогу.

Гостей були сотні. Приїжджали сім'ї з маленькими дітьми, люди з інвалідністю, дорослі в самих піжамах... Усі були різного віку та статусу. Ліцей ще не бачив стільки домашніх улюбленців: котів, равликів, кроликів, папуг... Були навіть собака-чемпіон та семеро цуценят-басенджів!

Усім потрібно було догодити. Скільки історій пройшло крізь стіни нашої школи! Люди розповідали про смерть, розруху, страх, втрати... І для кожного треба було знайти добре слово. Прощаючись із нами, гості часто плакали від вдячності, а пані Світлану називали донькою.

Світлана Мельник

(Липовець, Вінницька область)

Вчителька англійської мови
в Липовецькому ліцеї № 1

А далі прийшла весна. Усі заметушилися: почали прибирати подвір'я, прикрашати будинки та саджати квіти. На ділянці біля ліцею вчителі насіяли городини для шкільної їдальні. Паралельно заклад продовжував працювати як волонтерський хаб. Деякі вчителі придбали сушарки та в перервах між уроками, городами та квітниками готували їжу для українських військових. Після довгих експериментів наш колектив «налагодив виробництво» та створив сталий асортимент страв. До вашої уваги...

Суп «Джавеліна»

Горохова каша «Байрактар»

Картопляне пюре «По-домашньому»

Батончик із горіхів і сухофруктів «Смаколик»

Домашня випічка «Солоденьке»

Сушарки «Фірмові липовецькі палянички»

Захисники на передовій кажуть, що смачно.

Тим часом у нашій школі постійно кипить робота. Нещодавно ми власними силами відбудували укриття, щоб діти могли навчатися офлайн. Пані Світлана генерує більшість ідей і майже весь свій час проводить у ліцеї, де вона пропрацювала вже 30

років. Попри власні турботи та втому, вона продовжує дбати про наш колектив і відчуває велику відповідальність за те, щоб підтримувати український тил. Колись Теодор Рузвельт сказав: «Робіть те, що можете, з тим, що маєте, і там, де ви є». Щоразу, коли бачу цю цитату, згадую про нашу пані Світлану та радію тому, що вона у нас така є.

«Люди розповідали про смерть, розруху, страх, втрати...»

Історію було написано
29 липня 2022 року

На своєму місці

Цю історію розповіла
Наталія Ребекевша,
колежанка пана Віталія.

Кредо пана Віталія — «Якщо не беруть у ЗСУ, то роби все для ЗСУ». Воно з'явилося в нього ще в перший день повномасштабної війни, коли військкомат не дозволив йому піти на фронт добровольцем. Тоді він одразу вступив до лав територіальної оборони і став активно волонтерити в Судилкові.

Вночі він стояв на посту, а вдень організовував волонтерську роботу в ліцеї, де без вихідних працювали люди з усього села. Педагоги, учні, випускники щодня збиралися в школі, щоб готувати для військових ЗСУ і тероборонівців їжу, в'язати шкарпетки, плести маскувальні сітки, шити прапори та робити окопні свічки (за весь час їх виготовили понад три тисячі).

«Якщо не беруть до ЗСУ, то роби все для ЗСУ»

**Віталій
Мушинський**

(с. Судилків,
Хмельницька область)

**Вчитель фізичної культури
в Судилківському ліцеї**

Неодноразово пан Віталій ініціював збори коштів для знайомих на фронті. За рік війни він придбав і передав захисникам 5 тепловізорів, 20 рацій, 100 глушників, 20 комплектів форми, 80 пар взуття, 50 пар рукавиць, 10 бронежилетів, 4 каски, 20 лопат, 30 палаток і карематів, 100 турнікетів і багато інших речей на понад мільйон гривень. Після цього йому часто телефонували рідні воїнів, щоб висловити свою вдячність.

Паралельно пан Віталій продовжує викладати та займатися проектами «Активні парки», «Здорова нація», «Грай за рівність» і «Поруч» від ЮНІСЕФ. Його мета — хоч на декілька годин відволікти дітей, особливо з областей, які перебувають під обстрілами, від війни.

Я знаю, що пан Віталій — на своєму місці.

Він дбає про свою громаду та допомагає ЗСУ, бо щиро вірить, що має бути корисним, де би він не був.

Історію було написано
2 вересня 2022 року

Безпечний простір

Цією історією поділилася Дарія Сало, подруга пані Анастасії.

Насті — 24. Вона вже другий рік викладає мистецтво в Гребінківському ліцеї на Київщині за програмою «Навчай для України». Повернувшись до рідного Тернополя з початком повномасштабної війни, вона створила «Безпечний простір» — місце, що стало рятівним колом для понад тисячі внутрішньо переміщених дітей і їхніх матерів.

Поки жінки оформлювали документи, купували ліки чи банально шукали годинку, щоб спокійно піти в душ, команда волонтерів навчала та розважала дітей у приміщенні IT STEP Academy. Настя запрошувала найкращих вчителів Тернополя проводити різнопланові заняття, а часом і цілі курси. Мистецтво перепліталось з друком на 3D-принтерах, англійська — з акторською майстерністю, йога — із цифровою фотографією, а співпраця із психологами — із жонглюванням. Настя повернула багатьом дітям втрачене дитинство та

поставила війну, принаймні для деяких із них, на паузу. Окрім того, заснувавши «Безпечний простір», вона створила дружнє україномовне середовище, навколо якого сформувалася спільнота свідомих людей, які зустрілися в неправильний час, але в правильному місці.

«Настя повернула багатьом дітям втрачене дитинство та поставила війну, принаймні для деяких із них, на паузу»

Зараз Настя повернулася до викладання мистецтва в Гребінках. Паралельно вона підтримує діяльність «Безпечного простору», який нещодавно, за сприяння випускниці «Навчай для України» Ірини Паламарчук та IT STEP Academy, став громадською організацією «Безпечний».

**Анастасія
Лужецька**

(Тернопіль)

**Вчителька мистецтва
в Гребінківському ліцеї (селище
Гребінки, Київська область)**

*Історію було написано
21 вересня 2022 року*

Писати, щоб жити

Станом на кінець лютого 2023 року Бердянськ окуповано російською армією.

Я добре пам'ятаю початок повномасштабної війни. У той день ракета впала неподалік від мого будинку.

У Бердянську нас заздалегідь готували до можливих бойових дій. Ще з кінця січня громадська спілка «Вільна громада» почала проводити курси з домедичної допомоги та цивільного захисту. Серед запрошених лекторів були професійні військові. Вони показували, як поводитися з різними боеприпасами та допомагати пораненим. Попри все, я до кінця сподівалася, що повторного російського наступу не буде.

24 лютого о 4:45 пролунав перший потужний вибух. Його неможливо із чимось порівняти. Я одразу зрозуміла — це війна. Десь за п'ять хвилин прилетіла друга ракета. Загалом я почула три вибухи. Згодом виявилось, що постраждала військова частина на сусідній вулиці. Мене паралізував стан шоку. Я мовчки дивилася у вікно та бачила, як з будинку навпроти вибігають люди з валізами, пакуються в машини та їдуть. Було страшно. 27 лютого Бердянськ окупували.

Віталіна Ганзина

(Бердянськ, Запорізька область)

Вчителька початкових класів
у Бердянській школі № 2

«Діти — це справді моя душа та моє серце»

Вимушений переїзд

Спочатку я евакуювалася до знайомих на Львівщину. Пробувши там місяць, зрозуміла, що не хочу жити в чужих людей на шії, тому переїхала до молодшого брата в Київ. Мене поселили в його студентський гуртожиток як ВПО.

У столиці я одразу почала шукати можливостей, щоб проводити курси з української мови для дорослих. На мій запит відгукнулася Тетяна Серебреннікова, завідувачка бібліотеки імені Василя Симоненка. Так я знову почала займатися улюбленою справою. Серед моїх учнів були російськомовна поетеса з Дніпра та член Національної спілки художників Дмитро Якутович.

Збірка

23 лютого луцьке видавництво «Терен» повідомило, що моя дитяча збірка «Срібна павутинка» надрукована та готова до відправлення. Наступного дня почалася війна, тому книжки до квітня лежали у видавництві на Волині без діла.

Коли я нарешті їх забрала, то разом із художницею Ольгою Гайдамакою організувала благодійний розпродаж. 50% прибутку ми перераховували видавництву, якому я мала доплатити, а решту віддавали на ЗСУ. Мені, відповідно, із цього був нуль. Таким був мій свідомий вибір. Ми просили за примірник 200 гривень, але люди надсилали і 500, і 1000. Якщо хтось міг дозволити собі заплатити лише 150, то теж отримував збірку, бо кожен внесок мав значення.

Зібрані кошти ми перерахували на закупівлю дрона і тактичних рюкзаків, які поїхали на запорізький напрям.

Попит на книжку є. Ми вже навіть видали два додаткові накладі. Велику партію замовила Федерація жінок за мир у всьому світі. Моя збірочка помандрувала до дітей, які евакуювалися з окупованих територій і зараз перебувають у різних містах і селах Європи.

Творити, щоб жити

У Бердянську я працювала вчителькою початкових класів і заступницею директора, тому діти — це справді моя душа та моє серце. Зараз я вже працюю директоркою цієї школи дистанційно. Я досі щиро сумую за своїми учнями та складно переживаю розлуку з ними.

Пишу я років з десяти. Пригадую, як малою ховала від мами свої оповідання, бо записувала їх у рожевому зошиті без дозволу. Це було в нульові, коли доводилося економити кожна копійку. Тому якщо мама вже купувала десять зошитів до школи, то всі вони мали піти саме на школу. Зрештою, вона знайшла той зошит, але так і не висварила мене.

У 2020 році в мене з'явилися серйозні проблеми зі здоров'ям, які змусили переосмислити все життя. Я зрозуміла, що мета кожної людини — залишити після себе щось цінне. Хтось фотографує, хтось знімає фільми, а я — пишу. Саме тоді я почала видаватися. Якогось вечора, вже під час війни, до мене прийшла пісня «Напиши». Я швидко занотувала слова і наспівала мелодію на диктофон. Згодом брат моєї подруги та професійний музикант Микола Токарчук зробив для неї аранжування.

Після багатьох невдалих спроб я нарешті змогла відправити запис батькам, які досі живуть в окупованому селі під Бердянськом. Пісня — про війну, втрату дому та журавлів. Батьки, звичайно, плакали.

**«Я зрозуміла,
що мета
кожної
людини —
залишити
після себе
щось цінне»**

(Не)вразливість

Російський снаряд влучив у квартиру під нашою 23 березня. Тоді у двох під'їздах зайнялася пожежа, яку ДСНС гасила чотири дні. Після цього ми з чоловіком переїхали у квартиру родичів, які з маленькою дитиною тимчасово евакуювалися з Харкова до безпечнішого міста.

Разом з домом ми втратили все життя. Найдорожчі спогади просто згоріли. Я ніколи не ненавиділа росіян так сильно, як у той момент.

«Руки тряслися, було страшно. Проте люди ж мали чимось харчуватися»

Ми з чоловіком волонтеримо від початку повномасштабної війни. Пригадую, як у перші дні березня на прохання директора привозила хліб в укриття школи. У той період Харків найбільше обстрілювали, тому доводилося буквально ризикувати життям, щоб «виконати замовлення». Усе відбувалося на автоматі. Руки тряслися, було страшно. Проте люди ж мали чимось харчуватися. Тому я працювала. Коли зараз думаю про той досвід, несвідомо починаю хвилюватися так само, як тоді.

Першого вересня у школі відновилося навчання, тому до обіду я навчаю дітей, а після — волонтерю із чоловіком. Разом ми фасуємо пакети з їжею та розвозимо їх у різні міста та села навколо Харкова, зокрема до Старого Салтова. Найбільше боїмося підірватися на розтяжках. Особливо боляче бачити в дорозі ряди поруйнованих будинків. Був випадок, коли ми знайшли в одному з них бабусю, яка сама сиділа в погребі.

Юлія Усатенко

(Харків)

Вчителька хімії в Харківській школі № 58

Я бачила людей, які благали на колінах, щоб їх вивезли. У сльозах. Бо в них не було іншого виходу. Запам'яталася ситуація, коли ми поїхали в Салтівський район на прохання райвно, щоб евакуювати людей. Поки ми їх везли, прямісінько над нашими головами пролітали ракети та снаряди. Це було жахливо. Часом хотілося би вмсти стирати собі пам'ять, щоб ніколи не згадувати про побачене. Ще до війни мені казали, що я — сталава, що можу спокійно перенести все. Як виявилось, не завжди.

Як створити фабрику кишенькових печей?

Я захоплювався риболовлю ще з дитинства. Один раз, у 2011 році, я навіть став чемпіоном області. Через те, що тоді в мене не було автомобіля, ми з родиною найчастіше їздили автобусом на річку Сейм, що була за 100 кілометрів від нас. На місцевості, де ми відпочивали і де добре ловилася риба, було мало дерев. Тому було складно знайти дрова, щоб розпалити вогнище та зварити смачну уху. Відтоді я почав думати про те, щоб зробити портативну пічку, яка би не залежала від навколишніх умов. Так я змайстрував пічку формату А4, на яку можна було ставити казанок на 6 літрів. За 30 хвилин, незалежно від погоди, вода вже кипіла, а юшка — варилася.

Після цього я став пропонувати свій «винахід» (прототип було розроблено за зразком, який показали друзі) туристам. Це був 2013 рік, а вже у 2014 почалася війна на сході України. Тому я навчив своїх восьмикласників, а потім ще й шестикласників робити пічки. У багатьох учнів тати або рідні були в зоні АТО, тому вони радо підхопили цю ідею. Разом за один навчальний рік ми виготовили 256 кишенькових пічок і відправили їх на фронт.

«Головне — діти знають, що та для кого роблять, а якщо щось і забувають, то я завжди поряд, щоб підказати»

Сергій Марущенко

(Суми)

**Вчитель трудового навчання
в Сумській школі № 15**

Коли почалося повномасштабне вторгнення, я продовжив працювати в школі. Різні класи приходять на уроки в різні тижні, адже на всіх учнів у нашому бомбосховищі не вистачає місця. Тому поки одні працюють у шкільній майстерні, інші розробляють креслення або виготовляють шаблони для деталей пічок удома. Зрештою, виходить майже конвеєр. Головне — діти знають, що та для кого роблять, а якщо щось і забувають, то я завжди поряд, щоб підказати. Я ж на те і вчитель.

Увесь готовий продукт передаю лише тим військовим, яких знаю особисто. Не їхнім командирам чи ще якимось посередникам. Для мене було би трагедією дізнатися, що хоч одна пічка, яку виробили мої учні, потрапила кудись на базар. Хлопці, які зараз воюють на Харківському та Миколаївському напрямках, хвалять наші з дітьми нагрівачі та замовляють ще. Я з ними завжди на зв'язку, щоб знати, чи все справно працює та чи потрібна ще якась допомога.

Війна очима Тарасика

У липні 2022 пані Олександра видала дитячу книжку «Війна очима Тарасика». Нижче — уривок з неї.

Історію «Війна очима Тарасика» написала я, вчителька початкових класів і мама, тісно співпрацюючи із психологинею Олександрєю Джезаїрліоглу та вивчаючи тему війни і дітей. Впевнена, що ця книжка знизить рівень тривожності в малечі і відповість на багато запитань, які зараз хвилюють їхні маленькі серця.

Проте хвилюватися надміру не варто, адже що козакам, що військовим ЗСУ завжди вдавалося здобувати перемогу, а потім — відбудовувати прекрасну країну.

Речі, які для нас, дорослих, рутинні, для дітей — надважливі. Не буває зайвого «Я тебе люблю». Психологи радять проговорювати ці слова знову і знову. Дитині зараз вкрай важливо мати тісний контакт із батьками та іншими близькими для неї людьми і розуміти, що вона не сама.

Діти, читаючи книгу, усвідомлюють, наскільки сильні не лише наші військові, а й тил — волонтери, лікарі, журналісти. Усі, хто робить неможливе, щоб наблизити перемогу. І тут виникає запитання: «Що роблю я?» Історія Тарасика дасть відповідь і на нього.

«Що козакам, що військовим ЗСУ завжди вдавалося здобувати перемогу, а потім — відбудовувати прекрасну країну»

Юний читач зрозуміє, що його батьківщина має багато переваг, що віками приваблювали ворогів. Саме тому ця війна — не перша.

Олександра Проніна

(Київ)

Вчителька математики в Київській приватній школі «Афіни»

Мій тато Олег теж став військовим. Як же пасує йому форма! Пишаюся ним. Він захищає не лише мене, а й діток, у яких немає тата, а ще — безпомічних дідусів і бабусь, домашніх улюбленців — усіх жителів. Також військові захищають одне одного. Я вірю в те, що побратими мого тата такі самі сміливі та сильні, що вони завжди будуть поруч. Швидше би вони вже перемогли всіх ворогів і повернулися! А тоді відбудуємо всі пошкоджені будинки, школи та лікарні і будемо жити в новій, але рідній країні.

Моя мама Олена віднедавна волонтерка. Волонтерка — це та, хто робить корисні справи, не очікуючи на винагороду. Вдень мама допомагає іншим, а коли повертається додому — їй допомагаю я. Ми проводимо багато часу разом. Я розповідаю мамі, що мене засмутило за день, що налякало чи, навпаки, розвеселило. Мама завжди знаходить влучні слова.

Мій брат — студент, майбутній журналіст. До війни він захоплювався фотографією. Зараз журналіст — це особливо відповідальна робота. Працівники ЗМІ (так називають засоби масової інформації — телеканали, газети, журнали, сайти тощо) дізнаються, що відбувається в гарячих точках, і інформують про це весь світ. Потрібно поважати їхню роботу та не засмічувати інфопростір неправдивою інформацією.

Не можу не познайомити вас зі ще одною важливою персоною в нашій родині — кішкою Сімою. Своїх не кидають у біді — тому вона поруч з нами. Домашні тварини — беззахисні, тому з ними ми, люди. Ми маємо дбати про них, бо вони завжди віддають нам свої тепло та любов.

Якщо чесно, не всім домашнім тваринкам так пощастило. Деяких із них рятують волонтери, бо, швидше за все, їхні господарі залишили їх, маючи надію невдовзі повернутися. Сусіди розповіли, що одного разу їхній песик так злякався вибухів, що ніяк не вилазив з-під ліжка, тому і залишився вдома. Добре, що небайдужі люди врятували його і стали йому справжніми друзями.

Історію було написано 23 липня 2022 року

Формула воєнної освіти

У перший день повномасштабної війни в мене був лише один вихід — чимшвидше опанувати себе та почати діяти. Я — не лише вчителька, а й психологиня. Тому вже з 25 лютого почала консультувати українців у Telegram і телефоном. Коли в Луцьку оголосили вимушені канікули, я зрозуміла, що маю всіляко підтримувати і дітей. Так у мене виникла ідея проводити для них дистанційні ресурсно-пізнавальні уроки.

Вже 4 березня відбулася перша зустріч для учнів від 5 до 11 років. Це була лінгвотерапія. Я побачила в себе на екрані 52 комірочки — і дуже зраділа. Усі, хто приєднався, були в різних умовах. Хтось сидів у підвалі, хтось закутався в плед у коридорі з товстими стінами, хтось вмикався з іншої країни... Проте всі хотіли бути разом і відчувати, що вони не одні.

Оксана Словік

(Луцьк)

Вчителька початкових класів у Безкоштовній Школі Онлайн для дітей із України, засновниця Приватної Школи Онлайн «Твоя Школа», психологиня-практик

«Всі хотіли бути разом і відчувати, що вони не одні»

Із перших хвилин я зрозуміла, що уроки були хорошою ідеєю. Мої маленькі учні тепло відгукувалися на казки та залюбки спілкувалися одне з одним. Тому я вирішила створити цілу команду вчителів для проведення зустрічей. Було складно, адже далеко не всі колеги вміли робити освітній процес психопедагогічним. Проте після багатьох спроб і помилок нам усе вдалося. З березня ми провели понад 150 віртуальних уроків для молодших школярів та створили Telegram-канал «Урок для дітей України», на якому вже понад 1800 підписників. Нам вдалося сформувати унікальну команду професіоналів, до якої ввійшли вчителі-практики, психологи, науковці та супервізори з усієї країни. Кожен урок, що ми проводили, мав наукове підґрунтя. Ми хотіли не «просто викладати», а справді допомагати дітям впоратися з травмами та стресом.

Паралельно ми видали збірник психопедагогічних рекомендацій для роботи з дітьми в умовах війни, провели серію вебінарів для батьків, започаткували три міжнародні дитячі марафони «Ми — разом! Ми — за мир!» і провели творчий конкурс «З Україною в серці». І навіть це — далеко не все, що ми встигли втілити за час повномасштабної війни.

Так, роботи багато, але як інакше? Лише в діяльності, без жодного вихідного дня, черпаючи ресурс вдячності від інших ми з командою можемо працювати заради майбутнього українських дітей.

*Історію було написано
22 вересня 2022 року*

Про музику та кікімори

Людмила Лучин

(Івано-Франківськ)

**Вчителька музичного мистецтва
в Католицькому ліцеї святого
Василія Великого**

28 лютого в мене виникла ідея плести маскувальні костюми, які в народі називають кікіморами. Багато людей у Facebook одразу зголосилися допомагати. Від того часу й дотепер працюємо з ними в команді, але часом долучаються й нові волонтери. Разом дбаємо про психічне здоров'я одне одного та робимо українських військових

«невидимими» для ворогів. Працюємо в різних форматах. За можливості люди беруть матеріали додому, роблять із них заготовки, а потім приносять їх до нас у центр. За такою схемою від кінця лютого ми вже виготовили понад 400 комплектів маскувальних костюмів.

Паралельно я без перерви продовжувала викладати музичне мистецтво. Навіть в умовах війни мої учні брали участь у різноманітних вокальних конкурсах і здобували призові місця. Музика — моя найкраща помічниця. Вона надихає і дарує відчуття блаженства та спокою. Тому мистецтво не можна знецінювати. Особливо коли окупанти роблять усе, щоб нас деморалізувати. Мистецтво треба розвивати та підтримувати.

*Історію було написано
25 липня 2022 року*

Зараз викладання музики нестандартне. Уроки радше нагадують терапію, а не звичайне навчання. Проте я зрозуміла, що головне завдання вчителя під час воєнного стану — берегти ментальне здоров'я дітей. Бо задля чого ще варто боротися?

«Музика — моя найкраща помічниця»

«Лікує не час, а люди»

**Галина
Топільницька**

(с. Стрілки,
Львівська область)

**Практична психологиня в ліцеї
села Стрілки**

Моя місія не лише як психологині, а й як звичайної людини — допомагати тим, хто опинився у складних життєвих обставинах. Психологічна допомога необхідна завжди, коли з'являється дискомфорт. Я даю своїм клієнтам зрозуміти, що лікує не час, а люди.

Відколи почалася повномасштабна війна, до Стрілків переїхало багато сімей з областей під обстрілами. Я одразу почала працювати з дітьми. Було нескладно.

Попри різний вік, вони швидко йшли на контакт і поважали одне одного. Я проводила заняття на різні теми, але найбільше зосереджувалася на патріотичному вихованні. Мої уроки мали терапевтичну дію. Вони не лише навчали, а й допомагали дітям зняти емоційну напругу та стрес. У кінці зустрічей я часто робила своїм наймолодшим учням символічні подарунки. Приємно було бачити, як загоряються їхні оченята від маленьких проявів уваги і турботи.

**«Приємно було бачити,
як загоряються дитячі оченята
від маленьких проявів уваги
і турботи»**

Найбільше боліли розповіді дітей про війну. Хтось жалівся на те, що втратив будинок, хтось сумував за домашніми улюбленцями, яких довелося залишити в сусідів... Часом учні запитували мене: «Пані Галино, коли закінчиться війна, коли ми зможемо повернутися додому?» У такі моменти я знічувалася та не знала, що відповісти. Як пояснити дітям, що дорослі деколи можуть бути не менш розгубленими, ніж школярі? Як допомогти? Попри все, я намагалася бути для них опорою та підтримкою, дарувати тепло та ласку.

Зрештою, ми ж усі — українці, а отже маємо бути згуртованими та дбати одне про одного. Навіть у найтемніший час.

*Історію було написано
28 грудня 2022 року*

Управліниця

Ось уже понад рік я очолюю відділ освіти, культури, туризму, молоді та спорту в Добротворі, але не полишаю вчителювання, щоб «тримати руку на пульсі» та розуміти, чим живуть учні, вчителі та батьки. Тому ця історія буде від мене і як вчительки, і як управліниці.

Олеся Браташ

*(селище Добротвір,
Львівська область)*

**Очільниця відділу освіти,
культури, туризму, молоді
та спорту Добровірської
селищної ради**

Добре пам'ятаю останній день «до».

23 лютого ми з працівниками відділу освіти об'їздили всі освітні заклади громади, щоб подати інформацію про стан приміщень, які на випадок війни можна було би використовувати як бомбосховища. З останньої школи ми виїжджали приблизно о шостій вечора. Пригадую, як тоді, сідаючи в машину, сказала: «Війни не може бути, бо ми не маємо де переховувати дітей від обстрілів».

Наступного ранку приблизно о п'ятій мене розбудив чоловік і повідомив, що Росія вторглася в Україну. Кілька хвилин я метушилася, не могла зібратися думками та не знала, за що взятися. Однак потім я опанувала себе, бо треба було повідомити водіїв «Школярників», щоб не виїжджали за маршрутами, а керівників закладів освіти — що навчання не буде. За годину я почула відлуння перших вибухів, які, як виявилось пізніше, були за кілька кілометрів від нас.

Думаю, для більшості українців перші години були схожими.

Вже наступного дня школи нашої громади приймали переселенців. Спочатку були юні спортсмени — приблизно 30 членів збірної України з веслярства з Київщини. Найбільшою проблемою, як виявилось, було знайти ввечері хліб — а дітей треба було чимось нагодувати. Я телефонувала своїм знайомим, щоб вони поділилися кількома шматками або половинкою буханця. Так вдалося назбирати достатньо, щоб зробити бутерброди на перекус, поки в їдальнях готували гарячу вечерю. Ніколи не забуду, як почула від одного з хлопців: «Перепрошую, чи можна взяти ще один бутерброд?»

За декілька днів у нашому маленькому селищі поселилося близько тисячі людей з різних областей України. Оскільки

тоді дитячі садки та школи ще не працювали, у мене виникла ідея організувати для дітей переселенців психологічно-розвантажувальний центр. Її одразу підтримали очільник громади Тарас Келеберда, молодіжна організація «Добровірська ініціативна молодь» і працівники селищної бібліотеки. Так у приїжджих дітей з'явилася можливість розважатися, вчитися та вдосконалювати українську мову.

Десь на початку березня до мене зателефонувала колега Маргарита Носкова, яка очолила волонтерський проєкт «Українська дистанційна школа», ініційований департаментом освіти Львівської ОДА. Вона шукала педагогів. Тоді ще не йшлося про відновлення освітнього процесу у звичайних школах, але було розуміння, що в умовах війни діти

повинні мати доступ до освіти. Тому я без вагань вирішила приєднатися до команди. Моя участь у проєкті «закіпіла» 9 березня. За декілька днів я опанувала платформу Moodle, де було організовано навчання, і почала допомагати учням, які залишилися без шкіл, були змушені покинути свої домівки або залишалися на окупованих територіях. Це були діти, яким було психологічно важко, до яких потрібно було знайти підхід і з якими важливо було з нуля налагодити атмосферу довіри та співпраці. На щастя, мені це вдалося. До кінця навчального року я навчала 475 шестикласників і шестикласниць. Майже всіх їх потрібно було не лише «освічувати», а й консулювати. Крім того, я мала перевіряти всі учнівські роботи та виставляти семестрові оцінки.

«Може, росіяни й відібрали їхні школи, але вони не відберуть у них ще й можливість здобувати освіту»

Під час останнього в навчальному році дистанційного уроку деякі з учнів запитали мене: «Олесю Іванівно, а ви будете нас вчити з першого вересня?» Мені було приємно, але водночас боляче та щемливо. Я відповіла, що вони повернуться у свої школи, до своїх учителів. На це одна дівчинка відповіла, що її школи немає, а інша — що вони з батьками не мають куди

повертатися. Після цього уроку я сказала собі: якщо з початку нового навчального року Українська дистанційна школа продовжить свою роботу, то я й надалі навчатиму цих дітей. Може, росіяни й відібрали їхні школи, але вони не відберуть у них ще й можливість здобувати освіту. Першого вересня 2022 року ця школа таки продовжила свою роботу, і зараз у «моєму» класі вже понад 70 учнів.

Свою волонтерську діяльність я поєднувала із вчителюванням у Добротвірській загальноосвітній школі, де із середини березня відновилося дистанційне навчання. Як і всі мої колеги, я проводила уроки між повітряними тривогами та готувала матеріали для дітей, які евакуювалися за кордон і не мали змоги приєднуватися до уроків онлайн.

Хтось запитував мене: «Олесю Іванівно, де ви знаходите на все час і сили?» Зізнаюся, у мене давно не було ані вихідних, ані відпустки. Не завжди був час навіть на сон або відпочинок. Проте я маю дім, роботу, сплю у своєму ліжку — про що ще можна просити сьогодні? Я не дозволяю собі втомлюватися та продовжую працювати з удячності українським захисникам і захисницям, які наближають перемогу в окопах і під обстрілами.

Історію було написано 27 вересня 2022 року

Фотограф: Сергій Михальчук

Жити мрією

Я знала, що буду вчителькою, коли вперше переступила поріг школи. Якщо коротко, то моє передчуття справдилося. Зараз я викладаю українську мову та літературу в Гребенівському ліцеї як учасниця програми «Навчай для України». Моя місія — допомогти місцевим дітям реалізувати свій потенціал і «прокачати» селищну громаду. Майже кожен день на роботі — це випробування на стійкість. Не пригадую, коли востаннє нормально спала. Бувають дні,

коли доводиться проводити сім уроків поспіль, а після того — ще й весь вечір перевіряти зошити та самостійні роботи. Зізнаюся, що часом не можу дочекатися суботи, щоб не йти до школи та побути наодинці, але щойно ця субота настає — починаю сумувати за своїми дітлахами та їхніми обіймами. Кажуть, щастя приходить тоді, коли твої плани та плани Бога щодо тебе збігаються. Якщо це справді так, то я щаслива, бо роблю те, що мріяла робити все життя.

Коли почалася повномасштабна війна, я злякалася, але одразу зрозуміла, що маю бути опорою для своїх ще більше зляканих учнів, які писали й телефонували мені з підвалів і бомбосховищ. Протягом перших тижнів я проводила неформальні дистанційні уроки, до яких доєднувалися всі охочі. Так я намагалася відволікти дітей від травматичних подій, що відбувалися в країні. Пізніше я долучилася до ініціативи «Освітній суп», яку організували «Навчай для України» та Світовий банк в Україні. Для групи семикласників із Харкова я була не просто вчителькою української мови, а ще й тьюторкою, тобто наставницею. Я рефлексувала з ними про навчання, піклувалася про їхній емоційний стан і готувала фідбек про успішність для їхніх батьків.

Серед моїх підопічних була дівчинка, яка лише останній рік жила у Харкові, а до цього — сім років в окупованому Криму. Вона погано розмовляла українською, а тому комплексувала, соромилася відповідати та ніколи не вмикала камеру на уроках. Я намагалася стати для неї опорою та підтримкою: не тиснула, хвалила за успіхи, приділяла увагу поза уроками... І це допомагало. Із часом вона стала розслабленішою і змогла краще концентруватися на навчанні. Не минуло й кількох тижнів, як вона стала однією з моїх найуспішніших учениць у всіх форматах роботи, які не потребували говоріння. Наприклад, у тестах.

«Кажуть, щастя приходить тоді, коли твої плани та плани Бога щодо тебе збігаються»

Важко не погодитися із психологами, які говорять, що від початку великої війни у дітей відбувся спад знань. Дистанційне навчання і так складне, а тут ще й додався стрес від повітряних тривог і обстрілів. Тому учні майже припинили засвоювати новий матеріал. Вони його просто не розуміли. Я поділилася цією проблемою зі своєю менторкою з «Навчай для України» — і вона порадила нікуди не поспішати та пояснювати одну й ту саму тему стільки часу, скільки потрібно учням. Мені було складно із цим змиритися, бо я — перфекціоністка. Люблю робити все швидко та за програмою. Проте коли діти побачили, що я не планую переходити до наступної теми, поки вони не зрозуміють попередню, то стали спокійнішими й уважнішими.

Наталія Філонова

(селище Гребінки,
Київська область)

Вчителька української
мови та літератури
в Гребінківському ліцеї

Мабуть, викладання в умовах війни справді вимагає насамперед вміння проявляти емпатію та підлаштовуватися під потреби учнів.

Відеоісторію
пана Юрія та пані
Людмили можна
переглянути
за QR-кодом

Вчитель іде в ЗСУ

(Київ)

Юрій Гайдученко

Вчитель української мови та літератури в Новопечерській школі

Людмила Булигіна

Вчителька інформатики в політехнічному ліцеї НТУУ «КПІ»

Пан Юрій:

Наш проєкт називається «Вчитель іде в ЗСУ». Ми допомагаємо педагогам, які вирішили, що не будуть сидіти склавши руки, і пішли захищати Україну зі зброєю в руках. Пані Людмила контролює фінанси, щоб можна було щось придбати. Ми разом комунікуємо зі стейкхолдерами.

Пані Людмила:

У нас з Юрієм велика спільнота. У нього — серед учителів української мови та літератури, а в мене — серед учителів інформатики. Так ми об'єднали «техніків» і «ліриків» з усієї України навколо спільної мети. За приблизними підрахунками, зараз ми допомагаємо 30 освітянам, які в ЗСУ. Це реальні люди, з якими ми зустрічалися на конференціях і конкурсах.

«Вчителі важливі, тому що зараз вони власним прикладом показують майбутньому поколінню України, як будується незалежність»

Пан Юрій:

Ми чітко знаємо, до кого потрапляє кожна річ, яку ми передаємо на фронт. Якщо купуємо рацію для філолога з Вінниччини, то робимо все, щоб вона дійшла саме до цього філолога з Вінниччини.

Пані Людмила:

Випускники нам потужно допомагають. Наприклад, мій перший олімпіадник, який переїхав у Фінляндію, відправив вкрай необхідні бронжилети та шоломи. Навколо нас справді велика спільнота — і вона надихає.

Пан Юрій:

Волонтерство — це зараз ресурс, що надважливий і для навчання, і для виховання. Найтяжче, мабуть, освітянам, які проживали на окупованих територіях і були змушені евакуюватися з однією валізою. Найбільша проблема для них — знайти пристрої для дистанційного викладання.

Пані Людмила:

Ми бачимо, наскільки окупанти ненавидять вчителів, наскільки швидко вони намагаються знищити все українське — насадити свої підручники, програму, своїх вчителів. Вони, мабуть, розуміють важливість освіти — і ми також маємо це розуміти.

Пан Юрій:

Вчителі важливі, тому що зараз вони власним прикладом показують майбутньому поколінню України, як будується незалежність. Вони доводять, що перемога — це спільний проєкт усього суспільства, а не тільки військових на фронті.

Фотограф: Сергій Михальчук

Історію було написано
3 жовтня 2022 року

Відеоісторію
пані Ірини можна
переглянути за
QR-кодом

Ірина Сокол

(Запоріжжя)

*Вчителька інформатики в
Запорізькій спеціалізованій
школі-інтернаті «Січковий
колегіум»*

Волонтерство, що зцілює

24 лютого я прокинулася у Львові від татового дзвінка: «Іринко, війна!» Не буду описувати страх і хаос першого дня. Його і так усі добре пам'ятають. Натомість другий день розпочався зі збору речей — не для тривожної валізи, а для військових і вимушених переселенців.

На сторінці волонтерського центру, за яким я давно стежила, опублікували список ліків, необхідних для одного госпіталю. Я одразу побігла із цим списком до аптеки. Не встигла я відкрити рота, щоб зробити замовлення, як фармацевтка відповіла: «Пані, ви вже двадцята». Ця ситуація мене звеселила. Від початку великої війни не минуло й кількох годин, а люди вже активізувалися та почали допомагати.

На третій день я прийшла до волонтерського центру плести сітки. Мене вразила кількість помічників — їх було безліч. Кожну хвилину приходив хтось новий — то маленька дитина, то вісімдесятирічна бабуса. Також дивувало, що волонтерський центр

організували звичайнісінькі студенти Львівської політехніки. Для всіх було заняття. Хтось різав тканину, хтось робив «бандерівські смузі», а хтось підтримував бойовий дух, співаючи українські пісні.

На початку березня мій напрям волонтерства змінився. Мене запросили викладати в «Українській дистанційній школі», яку створив Центр інноваційних освітніх технологій Львівської політехніки. Спочатку організатори планували залучати лише львівських учнів, але лише за перший тиждень роботи проекту на нього зареєструвалися сотні дітей з інших областей. За три місяці в школі вже навчалася понад три тисячі учнів.

«Для мене справжній релакс — це волонтерство»

Ми з 75 колегами з Львівської, Київської, Запорізької та Кіровоградської областей регулярно збиралися в командах за предметами викладання та разом планували й обговорювали майбутні уроки. Попри те, що більшість із нас не знали одне одного в реальності, усі все одно перебували на одній хвилі.

21 березня почалося дистанційне навчання з учнями п'ятого та шостого класів в асинхронному режимі. Колективом школи ми вирішили не проводити уроки наживо, адже багато учнів перебували на окупованих територіях і мали проблеми зі зв'язком. Тому вчителі просто розміщували завдання на платформі Moodle, ділилися відеопоясненнями та декілька разів на тиждень проводили консультативні зустрічі, щоб діти мали змогу обговорити свої проблеми та отримати додаткове пояснення. Одного разу на одну з таких зустрічей прийшов Михась, учень п'ятого класу. Я, як зазвичай, запитала: «Чим можу допомогти?» На що

він відповів: «Давайте просто поговоримо». Так ми цілісіньку годину «просто говорили» про ІТ і мови програмування.

Паралельно я писала пости у Facebook, у яких розвінчувала російські фейки та дезінформацію. Як і у 2014, сьогоднішня війна — також і гібридна, інформаційна. Тому важливо, щоб усі — і дорослі, і діти — були освічені та могли відрізнити брехню від правди. Зараз я вже зібрала цілу команду колеганок з різних частин України. Разом ми спростовуємо фейки, проводимо вебінари з медіаграмотності та розповідаємо, як не «зловитися» на російські ІПСО.

У червні я повернулася до рідного Запоріжжя. Ніби і школа пішла на канікули, і невизначеність стала меншою. Чому б не відпочити? Проте для мене справжній релакс — це волонтерство. Зараз, наприклад, маю на перетримці чорне кошеня. Шукаю для нього дім. Не хочете маленьке муркотіння?

*Історію було написано
13 лютого 2023 року*

Ми вберемо в себе ваш біль

Олена Анопрієнко

(Київ)

Завідувачка Центру медико-психологічної, соціально-реабілітаційної допомоги дітям в НДСЛ «Охматдит»

Я залишилася в лікарні, бо розуміла, що потрібна там. Доводилося спілкуватися не лише з дітьми та батьками, а й зі співробітниками. Вони також болісно переживали війну. Хтось хвилювався за рідних на окупованих територіях, хтось просто не знав, куди себе подіти. Одного разу до нас потрапив

чоловік з ампутованими кінцівками. Росіяни розстріляли його автомобіль. У нього на очах загинули дружина та діти. Коли він розповідав свою історію, то плакав, наче мала дитина. Весь персонал, що перебував разом з ним у той момент, теж проживав його травму.

Відеоісторію
пані Олени можна
переглянути
за QR-кодом

Психологи такі самі люди, як і всі.

Вони тривожаться за свої родини, страждають від новин про обстріли житлових будинків і беруть близько до серця кожну історію пацієнтів про біль і втрати. Попри це, вони мають «вмикатися» та допомагати іншим знайти ресурс, щоб пройти шлях від відчаю до зцілення.

Щодня ми з колегами гуртуємося та розвиваємося. Як допомагати дітям, у яких через стрес можуть виникати залежності? Як лікувати психотравми? У нашій лікарні діє «Школа Супергероїв», де вчителі та психологи працюють у команді, щоб школярі мали змогу навчатися навіть на стаціонарі. Внесок педагогів у процес одужання — надзвичайно великий. Без них результат був би значно гіршим. Проте вони також потребують психологічних знань, щоб зберігати внутрішню стійкість і мати в собі сили допомагати дітям, які пройшли крізь важкі випробування.

*Історію було написано
6 жовтня 2022 року*

**«Вчитель — це психолог,
він відчуває дитину під час
навчання, а психолог — це
вчитель»**

**«Той, хто не створює,
мусить руйнувати»**

Це найважчий і найболісніший текст, який я писала за дев'ять років педагогічної діяльності. Проте він має бути.

Ввечері 23 лютого я читала книгу Рея Бредбері «451 градус за Фаренгейтом». Пригадую, як олівцем підкреслила цитату: «Той, хто не створює, мусить руйнувати. Стара як світ істина...» Вже о 5:40 ранку 24 лютого я прокинулася від гуркоту літаків.

Любов Губенко

(с. Пирого, Полтавська область)
Директорка Пирогівського ліцею

«Тепер ти — не лише вчитель, а й психолог і мотиватор»

Багато хто запитує мене: «Вам вірилося, що почалася війна?» Аж ніяк. Перші три дні я просто цілодобово дивилася новини та сподівалася, що нікуди не доведеться тікати — я ж удома, у рідному селі. Куди мені тікати? Згодом я взяла себе в руки та змирилася з новою реальністю. Зрозуміла, що треба рухатися далі, спілкуватися, допомагати та молитися.

Так наш ліцей із перших днів став гуманітарним осередком.

Люди з усього села приносили неймовірну кількість продуктів, засобів гігієни, одягу. Я одразу зрозуміла, що наш народ справді не зламати та не перемогти. Волонтери, до яких долучилась і я, плели маскувальні сітки, в'язали шкарпетки та килимки для сидіння, ліпили вареники, пакували готові страви... Скільки нового я для себе відкрила! Виявляється, вареники

приїдуть до захисників за 300 кілометрів від села теплими, якщо їх запакувати в пластикову пляшку, попередньо обрізавши верх і замотавши його клейкою стрічкою, а дитячий малюнок має магічну силу, бо може вберегти волонтерський автомобіль від ворожих куль.

Уроки теж стали іншими. Тепер ти — не лише вчитель, а й психолог і мотиватор. Учні за перші місяці війни подорослішали років на три. Їхні погляди та думки кардинально змінилися. Діти готові ухвалювати серйозні рішення та сміливо брати на себе відповідальність. Додаток «Повітряна тривога» замінив на їхніх телефонах улюблений Instagram. Одного разу учень сказав мені: «Любо Володимирівно, коли ви наступного разу задасте написати твір про те, як я провів весняні канікули, розповім про те, як разом з вами беріг своє життя в укритті».

*Історію було написано
29 липня 2022 року*

Рух — це комунікація

Улітку я вимушено переїхав у Вінницю з Лимана, бо почалися сильні обстріли. У той час, окрім мене, у місті було багато ВПО. Я одразу захотів бути корисним, тому почав шукати волонтерські можливості. Декілька колег запросили мене ремонтувати

гуртожитки, де проживали ВПО з різних областей. Я радо погодився, але незабаром засумував за викладанням і спортом. Тому, коли не було повітряних тривог, почав проводити для переселенців у гуртожитках уроки фізкультури.

На жаль, більшість мого інвентарю залишилася на Донеччині. Зі мною була лише одненька коробка з найважливішими речами, яку передали через знайомих. Тому я самотужки змайстрував інвентар з підручних матеріалів. Так з паперу я «зліпив» сніжки, а зі шматків тканини — імпровізовану веселку. На уроки приходили діти від 3 до 13 років. Усі — відкриті та вкрай вразливі. Ми з ними любили збиратися на перехресті, де не їздили машини, та досхочу гратися інтерактивними парашутами. Найбільша моя група складалася з 50 маленьких учнів.

«Фізкультура зближує, бо вона — завжди про командну або парну взаємодію»

Олексій Качан

(Лиман, Донецька область)

Вчитель фізичної культури у
Вінницькому ліцеї № 26

Історію було написано
5 грудня 2022 року

У серпні я став тренером у проєкті психологічної підтримки «Поруч» від ЮНІСЕФ і разом із командою почав проводити цікаві уроки фізкультури для дітей ВПО вже з усієї Вінницької області.

Зараз я працюю у Вінницькому ліцеї № 26. У жовтні ми з колегами запустили проєкт Let's go on для дітей ВПО і дітей, чий батьки воюють або загинули на фронті. Я проводжу уроки фізкультури, щоб відволікти їх від війни. Помітив, що багато учнів, які пережили травматичний досвід, постійно сидять у телефонах і мало спілкуються з однолітками. Вони

замикаються і тримають усю негативну енергію в собі. Тому я хочу, щоб під час занять спортом зі мною вони «витрясали» із себе всі злі думки, знайомилися з ровесниками, які пережили схожий біль, і просто весело проводили час.

Я вірю, що фізкультура зближує, бо вона — завжди про командну або парну взаємодію. Через рух можна налагодити якісну комунікацію. Моє завдання як вчителя — дарувати учням радість через спорт і покращувати їхнє психологічне самопочуття за допомогою фізичних вправ.

Мазаль тов!

Білоцерківська єврейська громада завжди була сильною, знаною та дієвою. Декілька років тому ми, за підтримки громадських організацій в Україні та за кордоном, встановили в центрі міста

великий меморіал жертвам Голокосту та Праведникам народів світу. Нас постійно запрошували брати участь у культурних подіях, а наш досвід в освіті переймали навіть в Ізраїлі. Мабуть,

Нателла Андрющенко

(Біла Церква, Київська область)

Директорка Білоцерківського приватного ліцею «Міцва-613»

прозвучить зухвало, але до повномасштабного вторгнення я була абсолютно щасливою. Працювала над улюбленими проєктами, спілкувалася з міжнародними фондами та носила довгі гламурні сукні частіше, ніж джинси та худі.

24 лютого все змінилося. Попри загальні страх і паніку, навколо школи одразу згуртувалася команда небайдужих людей — і не лише з єврейської спільноти. Разом ми почали виготовляти кіпи — традиційні єврейські головні убори для чоловіків — з піксельної тканини із зображенням тризуба та шеврони із зіркою Давида. На наш подив, на них виявився шалений попит у військових ЗСУ. Щодня я отримувала

купу запитів: «Нам кіпи!», «Нам шеврони!» Одного разу я не втрималася і сказала: «У мене таке враження, що євреї розмножуються брунькуванням — так у нас багато замовлень». Був випадок, коли жінка відправила своєму чоловікові наш шеврон, а вже за тиждень знову написала: «Зможете зробити ще декілька? З'ясувалося, у підрозділі мого чоловіка аж шість євреїв!» У відповідь я випалила: «Де ж ви їх берете стільки!» Команда навіть не підозрювала, що наші вироби стануть таким «брендом». Проте їх досі розбирають, як гарячі пиріжки. Так, за останні декілька місяців ми відправили в різні області України понад півтори тисячі кіп і шевронів.

«Такий вже наш єврейський звичай. Якщо в когось одного біда, то всі без обговорень біжать допомагати»

— Моєму чоловікові потрібен шеврон. Скільки та куди донатити?

— Він служить?

— Так.

— Ніскільки. Напишіть, як його звати та куди відправляти.

— Святослав Ротшильд.

— Ну, якщо Ротшильди за нас, то Україна точно переможе!

Наша школа — у самісінькому центрі міста. Ще до великої війни ми обладнали в ній невеличку котельню та хороший сухий підвал. Завдяки цим пристосуванням наша «Міцва» стала справжньою фортецею і сховищем для багатьох місцевих і вимушених переселенців. Коли окупанти зайшли в Київську область, ми майже щодня приймали людей на ночівлю, роздавали їм теплий одяг і готували їжу. Зараз звернень уже набагато менше, але час від часу хтось усе одно зателефонує, щоб попросити про допомогу.

З багатьма «гостями» ми досі підтримуємо зв'язок. Наприклад, з однією сім'єю з Чернігова ми здружилися в середині березня, коли святкували єврейське свято Пурім. Одне з його головних правил — веселитися так, щоб Усевишній побачив, як людям весело, і дав ще більше приводів для радості в наступному році. Отож, ми запросили сім'ю із Чернігова долучитися до

святкування. Не минуло й трьох хвилин, як вони погодилися. Ми швиденько перевдягли дітей ухяскраві костюми та вгостили їх традиційними пончиками, а дорослим налили трохи спиртного. Усі одразу ожили і хоч на декілька годин забули про жахи, які відбувалися навколо.

Двоє інших чоловіків після перебування з нами заснували свою волонтерську організацію в Чернігові. У травні, напередодні Песаха, найбільшого юдейського свята, вони зателефонували нам і сказали: «Два місяці тому ви оголосили нас євреями, тому на Песах ми приїжджаємо до вас у гості». Ми, звісно ж, не заперечували. Чоловіки прибули не самі, а з цілою командою волонтерів. Як не дивно, разом ми чудово провели час і обмінялися досвідом. Маленьких історій, схожих на цю, було безліч. Усі вони — нагадування про те, що треба гуртуватися та допомагати одне одному.

— Гроші не треба. Військовим ЗСУ надсилаємо безоплатно.

— Не можу так. Кажіть номер картки, надішлю.

— Якийсь єврейський торг! Кажу ж: «Не треба», а ви нам: «Ні, ми надішлемо!»

У березні школа відновила дистанційне навчання, тому мені довелося поєднувати обов'язки директорки з волонтерством. Було складно, адже я — страшна боягузка. Якщо обирати між коротким шляхом через високу гору та довгим в обхід, я завжди без вагань оберу друге. Проте обставини змусили мене бути сильною. Зрештою, я керівниця, а тому люди очікують, що я знаю трохи більше за них. Насправді все зовсім не так, але, щоб підтримати моральний дух спільноти, треба робити загадкове обличчя і вдавати, що так. Це «вдавання» й робило мене хоробрішою. Завдяки йому я не дозволяла собі хандрити чи впадати в депресію.

Також мене рятувала підтримка наших партнерів з України та Ізраїлю. Вже на другий чи третій тиждень повномасштабного вторгнення наша команда отримала від одного міжнародного фонду машину швидкої допомоги, запаковану ліками і технікою.

Ми одразу почали перевозити нею поранених до військового шпиталю. Щодня отримували декілька запитів — і щодня дивом знаходили волонтерів, готових працювати водіями, та кошти на пальне. Завдяки цій «швидкій» ми вперше відчували себе справді корисними та сильними.

Зараз наша команда складається із шести дівчат і одного хлопця. Час від часу приєднуються інші місцеві. Ми багато допомагаємо саме родинам з окупованих територій і територій, які постійно обстрілюють. Останніми місяцями в місті зупинялося багато вимушених переселенців із Бердянська, Миколаєва, Маріуполя та Харкова. Був випадок, коли батько двох хлопчиків із Бердянська серйозно захворів. Дізнавшись, ми одразу зголосилися підвезти його «швидкою» до Києва на операцію. На щастя, приїхали вчасно, тому все обійшлося і чоловік одужав.

Такий вже наш звичай. Якщо в когось одного біда, то всі без обговорень біжать допомагати.

Щиро пишаюся тим, що я — українська єврейка.

Уявляєте, як було образливо та смішно, коли росіяни цинічно заявили, що в Україні всі — фашисти та нацисти? Якби «за поребриком» дізналася, як наша держава підтримує єврейську спільноту, то в них усіх би очі на лоба полізли. Ви ж знаєте, що останні десять років ЗНО не ставили в суботу, щоб наші діти не порушували шабат? Такі повага і турбота російським євреям навіть не снилися.

*Історію було написано
5 грудня 2022 року*

До зустрічі в «Буфеті»

Валерій Іллющенко

(Харків)

*Вчитель історії та правознавства
в Харківській гімназії № 83*

Я почав активно займатися волонтерством 26 лютого 2022 року, на третій день повномасштабної війни. Пригадую, як знайомі написали: «Якщо ти в місті, допоможи, будь ласка». Отож, зібравши команду молодих друзів, які теж мали свої автомобілі, я став їздити Харковом та закривати точкові запити.

Одного разу до нас звернулася жінка, яка виїхала з Північної Салтівки, та попросила евакуювати стареньку сусідку. Попри сильні ракетні обстріли,

ми під'їхали до п'ятиповерхівки, де вона жила. У будинку не було даху, а підвір'я, автомобілі та гаражі поблизу повністю знищили «прильоти». Ми знайшли сусідку на останньому поверсі. У неї не було ані води, ані їжі. Після довгих умовлянь вона погодилася тимчасово пожити у квартирі наших знайомих. Коли ми допомагали старенькій спуститися з п'ятого поверху, я боявся, що дім просто обвалиться. За декілька днів так і сталося, тому те, що бабуся зараз жива і здорова — це справжнє диво.

Інший небезпечний випадок трапився, коли ми розвозили безоплатний інсулін, який лікарі видавали нам на «чесному слові», різними районами Харкова. Було перше березня. У той день росіяни саме запустили в Харківську ОВА дві крилаті ракети. Одразу після «прильоту» ми їхали сусідньою вулицею — аж раптом там теж почали стріляти. Ми, немов навіжені, стали давити на газ. Проїжджаємо вулицею Шевченка, повз

станцію метро «Київська», що на підвищенні. Внизу великий ринок «Барабашово». Знову «прильоти». Все довкола з пластику. Ми їдемо трасою — а знизу підіймається чорний, як сажа, дим. Ракети летять, вибухи, повітряна тривога, куди не подивишся — розбиті машини... Потім, буквально за п'ять хвилин, усе місто потемніло. Здавалося, прийшов кінець світу. Насправді за нами загорівся ринок.

«Буквально за п'ять хвилин усе місто потемніло. Здавалося, прийшов кінець світу»

На початку великої війни загинув наш друг і захисник «Азовсталі» Ілля Гончаров. Дізнавшись цю новину, ми з командою на два дні «зупинилися». Намагалися переварити ситуацію, виплакати всю злість і знайти в собі сили, щоб далі займатися волонтерством. Нас «зібрало» лише повідомлення про те, що в один із районів Харкова потрібно привезти памперси та спеціальні дитячі суміші. Їх за шалені гроші можна було придбати лише на околиці міста, де вже стояли українські військові на блокпостах. Без довгих роздумів ми сіли в автомобілі та поїхали: «Let's go».

Нас пропустили за п'ять хвилин. Швидко все знайшовши, ми помчали в інший кінець Харкова, де на нас чекали мама з дитиною.

Відчуття цієї «потрібності» мотивувало.

Так ми з хлопцями вирішили, що в пам'ять про Іллю не дозволятимемо собі опускати руки та будемо до кінця боротися за те, щоб над Харковом завжди майорів український прапор.

Іллю поховали лише в березні, у Києві. Його смерть стала для нас першим болісним ударом. Вона показала, що війна забирає. Раніше здавалося, що все, може, обійдеться. Родичі в безпеці, хтось евакуювався... На жаль, не обійшлося.

Так, війна забирає. Тому нам, українцям, треба об'єднуватися, допомагати, жити тут і зараз. Реальність розділилася на «до» і «після» 24 лютого. Щойно пролунали перші вибухи, ми зрозуміли, що життя можна спакувати в одну валізу та почати заново. Всі ж пам'ятають кадри із залізничного вокзалу Харкова, на яких батьки у відчаї просили незнайомих евакуювати їхніх дітей на захід України? Це був жах.

Проте важливо не забувати, що зараз — також жах. Не можна звикати до людських страждань — у Бахмуті, Соледарі, Мелітополі. Війна — це не норма. Кажу як історик і правознавець.

Те, що таке насильство відбувається в наш час — це сором. На жаль, нам не пощастило із сусідами. Росіяни — варвари. На одного їхнього військового з пляшкою горілки — двоє наших хлопців із вищою освітою.

«Найбільше наше досягнення — це допомога військовим»

13 жовтня 2022 року ми з друзями створили свій благодійний фонд. Я став його засновником і директором. Найбільше наше досягнення — це допомога військовим. Мені досі не віриться, що ми — звичайні хлопці з Харкова — змогли купити та передати на фронт стільки рацій і зарядних пристроїв. Усе завдяки регулярним внескам і поширенню небайдужих сусідів, батьків учнів, знайомих і колег зі школи. Без їхньої підтримки ми би не впоралися.

Кожен донат, навіть найменший, має значення, повірте. Знайшли в кишені зимової куртки декілька гривень? Віддайте на тепловізори. Не встигли вранці купити каву в кафе? Подаруйте заощаджені гроші улюбленому благодійному фонду. Отримали премію на роботі? Підтримайте найближчий до вашого дому притулок для тварин. Я справді не перебільшую, коли кажу, що кожнісінька гривня — рятує.

Від початку війни я підтримую зв'язок з дітьми. Найбільше спілкуюся зі своїм десятим класом, де зараз 29 учнів. Багато з них уже не в Харкові. Хтось переїхав на захід України, хтось — за кордон. Попри все, ми постійно цікавимося одне одним в Telegram.

Я, наприклад, щоранку запитую: «Як у вас справи?» У будні, з восьмої ранку до третьої пообіди, проводжу дистанційні уроки для різних класів, а ввечері та на вихідних — волонтеру.

У багатьох дітей батьки — військові. На жаль, тато одного з моїх учнів, Сергій Пущенко, загинув у березні, обороняючи Київ. Він був художником. Його картини демонстрували у Верховній Раді та у Львові. Зараз його сім'я виїхала з Харкова. Наперекір усім труднощам, його дружина не пропускає жодного мого збору, жодного. Завжди надсилає якусь суму, навіть якщо мінімальну. Каже: «Це зараз важливо. Хто ще допоможе, як не ми?»

Діти ж чекають на зустріч у Харкові вживу. Після перемоги найбільше хочуть зустрітися в «Буфеті» — місцевому фастфуді — та наїстися піци.

Я пообіцяв, що так ми і зробимо.

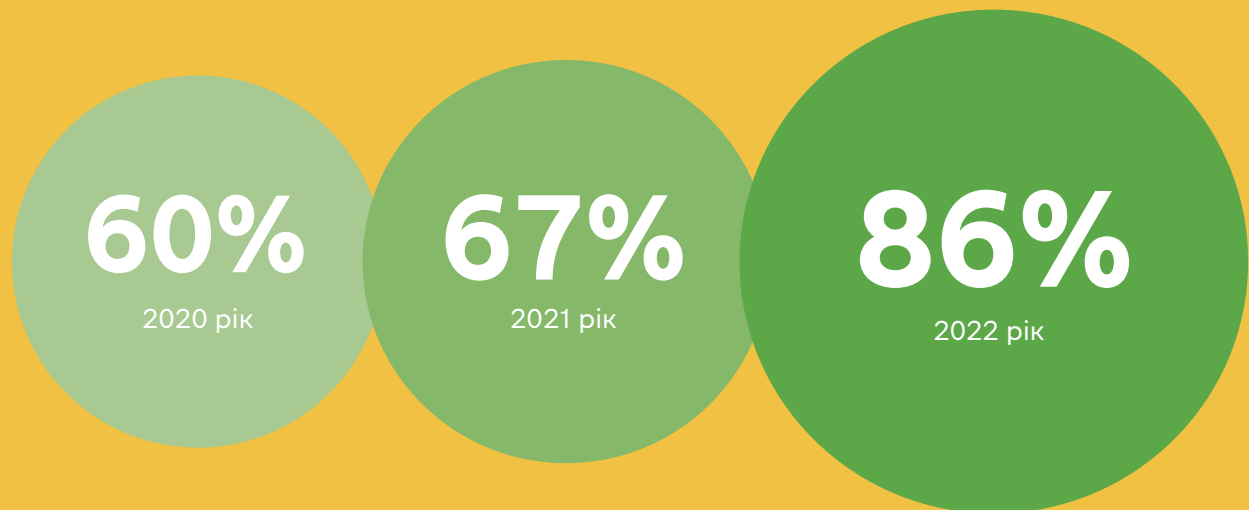
ЯК ЗМІНИЛАСЯ КАРТИНА УКРАЇНСЬКОЇ БЛАГОДІЙНОСТІ У 2022 РОЦІ?

У серпні 2022 року український родинний фонд Zagorіу Foundation опублікував дослідження про українську благодійність в умовах війни. Його результати довели, що секрет української стійкості — у єдності та небайдужості.

Після 24 лютого 2022 року в Україні відбувся благодійницький бум. Зростання масштабів благодійності зауважили 84% громадян. Уперше за останні чотири роки поширеність благодійності в Україні оцінено як «високу».

Як і до 2022 року, головні драйвери благодійності — співчуття та усвідомлення, що від біди ніхто не застрахований. Проте з'явилися й інші мотиви робити добрі справи. Наприклад, дедалі більше українців почали донатити через почуття патріотизму, прагнення долучитися до розв'язання важливих проблем і усвідомлення свого обов'язку перед суспільством.

Відсоток мешканців України, які стали благодійниками впродовж 2020, 2021 та 2022 років відповідно.

86% громадян стали благодійниками впродовж останнього року. Це на 19% більше, ніж у 2021 році, та на 26% більше, ніж у 2019. Зараз українці найбільше допомагають фінансово або їжею, одягом і ліками. Водночас десятки тисяч також долучилися до волонтерського руху та стали самотужки організовувати благодійні заходи та збори, щоб підтримати ЗСУ та ВПО.

Повний текст дослідження
читайте за посиланням.

TEACHERS OF UKRAINE

ГЕРОЇ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ФІЛЬМУ «ВЧИТЕЛІ УКРАЇНИ»

Українські вчителі неймовірно різні. Утім, є одна річ, яка їх об'єднує. Усі вони виховують нове покоління українців і українок — незалежних і свідомих. Улітку 2021 року «Освіторія» здійснила тур Україною, щоб зафільмувати їхні історії. 4500 кілометрів у дорозі, дев'ять педагогічних історій і понад десяток відвіданих міст і сіл. Усе, щоб іще раз довести — вчителі важливі. У цьому розділі — про те, як змінилося життя героїнь і героїв фільму від початку повномасштабної війни. На жаль, у ньому не буде історії Миколи Гузика, який помер 10 листопада 2021 року, та Геннадія Іванченка, який через сімейні обставини досі перебуває в окупованому росіянами Маріуполі.

Переглянути фільм «Вчителі України»

Ольга Петренко

(Чернігів)

Популяризаторка української
мови через гуртки ораторського
мистецтва

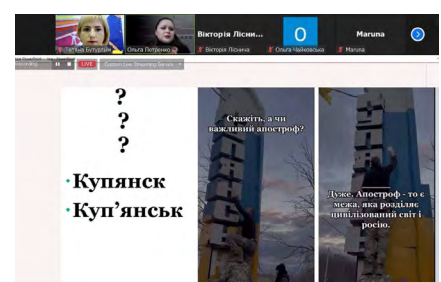
Навесні 2022 року пані Ольга провела місяць в обложеному Чернігові. Увесь час вона волонтерила — і продовжує це робити досі. Попри травматичний досвід, вона розуміє, що має продовжувати жити: «Нещодавно я закінчила курси тактичної медицини — і зараз думаю, куди рухатися далі. Знаю, що потрібна насамперед у школі, щоб навчати наших українських дітей, бо вони — майбутнє».

Мовну студію, яку пані Ольга показувала у фільмі, зруйнував ворожий обстріл. Тому зараз учителька працює у волонтерському проєкті «Єдині»: «Людям стало легше переходити на українську, бо їх як ніколи мотивує російська агресія. Це ще раз показує, що мова — на часі».

Одну з учениць пані Ольги росіяни розстріляли в колоні автомобілів. Вчителька важко пережила цей досвід, але не впала духом: «Для мене війна почалася ще в кінці 2013 року, тому глобально повномасштабне вторгнення нічого не змінило. Я продовжую навчати дітей виживати та бути українцями».

«Для мене війна почалася ще в кінці 2013 року, тому глобально повномасштабне вторгнення нічого не змінило»

Історію було написано
12 січня 2023 року

Ще в перший день повномасштабного вторгнення пані Христина вирішила, що залишається в Україні. Перші два тижні були для неї емоційно важкими, але вже на третій з'явився ресурс, щоб відновити дистанційне навчання: «Саме в цей час я чітко усвідомила важливість і цінність психологічної підтримки».

Із травня по червень вона проводила дистанційні мовні клуби з української мови для ВПО, а з кінця червня долучилася до проекту «Єдині», де спочатку навчала модераторів розмовних клубів, а потім сама стала модераторкою.

З липня по серпень пані Христина працювала над курсом «Українська мова: 7-й клас» для Всеукраїнської школи онлайн, а вже з вересня повернулася до викладання у своєму ужгородському ліцеї: «І як людина, і як учителька я транслювала, транслюю і буду транслювати своєму оточенню чіткі національні цінності».

Зараз вона продовжує вчителювати та підтримує ЗСУ постійними донатами: «Я вірю в перемогу України та дякую ЗСУ і колегам, які роблять в рази більше за мене».

Христина Ярема

(Ужгород)

Вчителька української мови та літератури у Всеукраїнській школі онлайн

«І як людина, і як учителька я транслювала, транслюю і буду транслювати своєму оточенню чіткі національні цінності»

Історію було написано 17 січня 2023 року

Анжеліка Улиганець

(селище Батьово,
Закарпатська область)

*Співзасновниця молодіжного
хабу «Здибанка» у селищі
Батьово, де школярі займаються
екоактивізмом і громадянською
освітою*

Відколи вийшов фільм, пані Анжеліку призначили виконувачкою обов'язків директорки місцевого ліцею. З початком повномасштабної війни вона з командою одразу організувала в ньому волонтерський рух: «У нас є ініціативна група. Ми з нею підготували класи для ВПО, створили 162 ліжкомісця — і вже в березні в нас проживали 106 людей з різних областей України. Загалом ліцей прийняв понад 300 вимушених переселенців».

У перший місяць вчительці було складно поєднувати волонтерство, викладання та роботу в молодіжному центрі: «Через щоденне навантаження мені часом доводилося ночувати в школі на карематах. Дистанційне навчання зовсім не зупинялося. Був період, коли ліцей навіть працював офлайн. На першому поверсі жили ВПО, а на другому учні сиділи на уроках».

Та незабаром вона знайшла в собі сили, щоб разом з командою відновити діяльність «Здибанки»: «Діти самі прийшли до школи та сказали, що хочуть щось робити. Спершу ми з ними просто сортували сміття, а потім почали організовувати для вимушених переселенців розважальні та навчальні заходи».

Найбільше пані Анжеліці запам'яталася подія «Ніч у ліцеї», коли учні повлягалися на карематах і дивилися на зоряне небо: «Наш Борис приніс підзорну трубу та розповідав про космос. Між місцевими дітьми та дітьми з інших областей України тоді утворився такий міцний зв'язок, що в мене аж сироти повиступали на шкірі».

Зараз учителька продовжує працювати в школі та молодіжному центрі: «Я — людина команди. Мене мотивують діти — учні, молодь. Вони завжди викладаються на 100% і заради них я не маю права опускати руки».

«Через щоденне навантаження мені часом доводилося ночувати в школі на карематах»

Іванна Хіміч

(с. Яноші,
Закарпатська область)

**Вчителька початкових класів
у Яношівській школі, де більшість
учнів і учениць — угорськомовні**

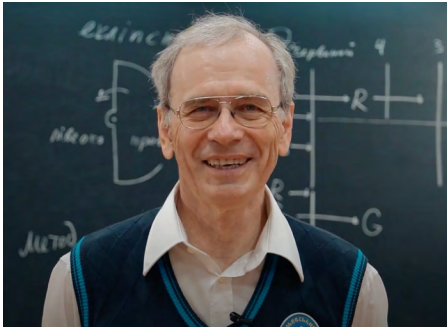
Із серпня 2021 року пані Іванна стала заступницею директорки в Бакошському ліцеї. Коли почалося повномасштабне вторгнення, вона продовжила викладати та займатися волонтерством: «Було складно, але ми сформували чудову команду однодумців, які прагнули бути корисними як на освітньому, так і на волонтерському фронтах».

Учителька каже, що заклопотаність ліцеєм відволікала від інших проблем: «У мене не було часу, щоб нудьгувати або думати про щось негативне. Хотілося лише діяти».

**«Я не можу дозволяти
собі розслабитися»**

З першого вересня, після коротких канікул, пані Іванна повернулася до роботи в школі офлайн: «Я не можу дозволяти собі розслабитися. Мій чоловік з 25 лютого на передовій бореться за нашу Батьківщину. Ми, вчителі, так само маємо боротися — за освіту наших дітей. Адже за ними — майбутнє».

Павло Віктор

(Одеса)

Вчитель фізики в Рішельєвському ліцеї та засновник YouTube-каналу з понад мільйоном підписників

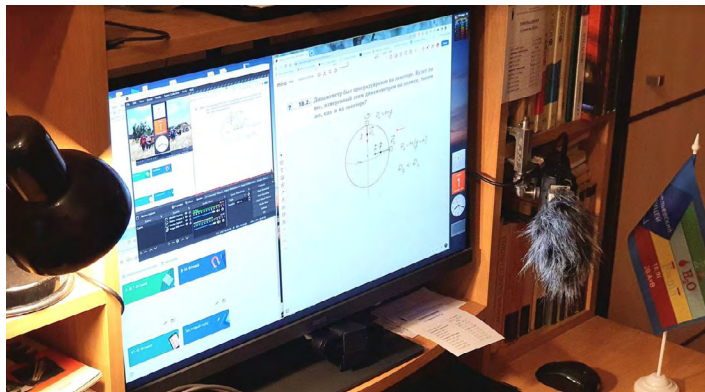
Пан Павло продовжує викладати в рідному Рішельєвському ліцеї. Найбільше сумує за уроками офлайн: «Щастя вчителя — бачити очі учнів безпосередньо. Тепер ми такої можливості не маємо, бо працюємо онлайн. Хоча наприкінці 2022 року було два тижні, коли уроки були наживо».

Вчитель розповідає, що через війну багато учнів вимушено виїхали за кордон: «Зараз вони паралельно навчаються у двох школах. Це надзвичайно важко. Тому в ліцеї ми намагаємося створювати для них доступні умови для асинхронного навчання. Коли вирішаться проблеми зі світлом, також плануємо проводити для них дистанційні уроки в реальному часі».

Водночас пан Павло розвиває свій канал на YouTube: «Уроки мають попит. Деякі діти в коментарях пишуть, що їхні вчителі просто вмикають мої відео на уроках і так пояснюють матеріал. Пригадую, хтось навіть хвалився, що завдяки моїм урокам вступив до університету».

«Пригадую, хтось навіть хвалився, що завдяки моїм урокам вступив до університету»

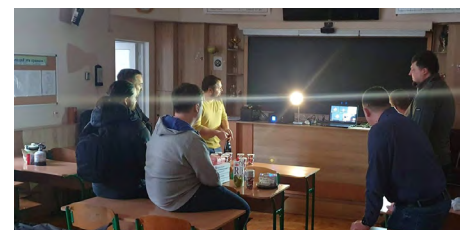

Війна змусила педагога переглянути свою систему цінностей: «Я вкотре усвідомив, що вчитель — це не той, хто дає уроки. Вчитель — це той, хто спілкується з дітьми та підтримує їх навіть у позаурочний час».

Пан Павло з теплотою згадує, як мандрував з учнями на велосипедах: «Це було гарним способом згуртуватися та подивитися на світ. Шкода, що таких подорожей ще довго не буде, бо Україна замінована».

Попри труднощі, вчитель і надалі планує працювати в ліцеї та підтримувати дітей: «Наш дистанційний навчальний процес не переривався від початку війни. Проте всі ми — що учні, що вчителі — мріємо нарешті зустрітися в стінах школи наживо».

Історію було написано 12 січня 2023 року

Дар'я Коденцева

(Костянтинівка,
Донецька область)

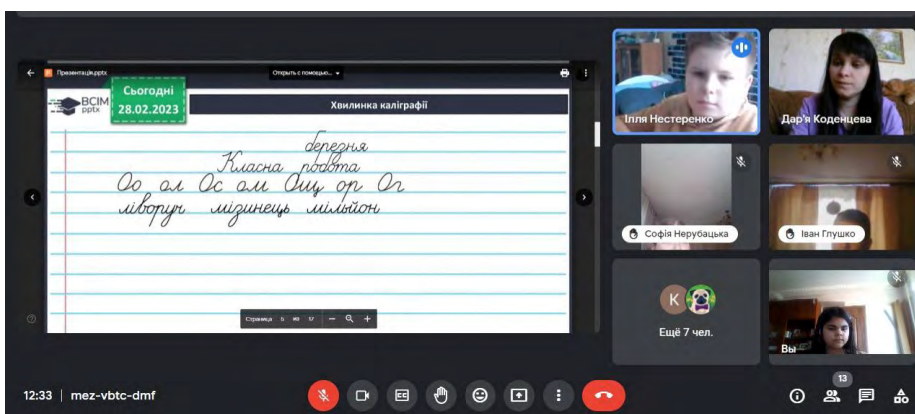
**Вчителька початкових
класів у НВК «Лицей із
загальноосвітньою школою I-III
ступенів»**

24 лютого 2022 року кардинально змінило викладацькі будні пані Дар'ї: «Спочатку були шок, паніка, страх, життя в постійному очікуванні. Потім — сирени, вибухи, а в перервах між цим жахом — дистанційне навчання. Родини почали масово виїжджати з міста».

З перших днів повномасштабної війни прифронтова Костянтинівка перебувала під постійними обстрілами: «Зруйновано багато будинків, садочків, об'єктів інфраструктури. На щастя, наша школа не сильно постраждала».

Працювати, навіть дистанційно, стало психологічно важко: «Боляче дивитися на перелякані очі дітей, які щодня змушені ховатися від повітряних тривог і сумувати за рідними домівками». Більшість часу на уроках треба приділяти не навчальному матеріалу, а емоційній підтримці: «Ми з учнями обговорюємо плани на майбутнє, виконуємо дихальні вправи, граємося. Моє головне завдання — створити для дітей безпечне середовище для розвитку в тих умовах, що склалися».

**«Біль, який ми переживаємо
зараз, допоможе нам
переосмислити свої цінності
в майбутньому»**

Після перемоги пані Дар'я бачить Україну вільною, незалежною та європейською: «Біль, який ми переживаємо зараз, допоможе нам переосмислити свої цінності в майбутньому. Це буде складно, але ми всього навчимося. Ще всьому світу покажемо, як правильно розбудовувати сучасну та стійку державу».

«За вісім років війни жителі Авдіївки звикли до всього»

Перший день великої війни не був для пані Юлії незвичайним: «За вісім років жителі Авдіївки звикли до всього. Наш досвід і витримка дозволили нам не панікувати, а діяти за раніше продуманим сценарієм. Я, наприклад, одразу знала, що залишуся в області та буду максимально допомагати місцевим і ЗСУ. Тому спокійно збрала необхідні речі та разом із дитиною виїхала».

Евакуація з прифронтового міста триває досі: «Адміністрація піклується про кожну людину. Місцевих постійно вмовляють виїхати, пропонують різні варіанти. Проте, на жаль, у місті, де вже давно немає світла, води та газу, ще багато людей. Навіть сімей з дітьми».

Попри постійні обстріли області, вчителька продовжує проводити уроки: «Зараз працюю з восьмикласниками та дев'ятикласниками. Це вже свідомі молоді люди. З ними справді цікаво. Вони надихають і дають крила. Що менше в мене вільного часу, то краще почуваюся, бо не маю змоги тривожитися про дурниці або сумувати».

Юлія Красік

(Авдіївка, Донецька область)

**Вчителька історії в КЗ
«Авдіївська опорна
загальноосвітня школа І-ІІІ
ступенів № 2»**

Паралельно пані Юлія допомагає місцевій ТрО: «Ще від лютого ми з колегою збирали кошти на найнеобхідніші речі та готували для хлопців смаколики».

З учнями спілкується в Telegram та хоче зустрітися з ними наживо в рідній школі: «Сумуємо одне за одним і віримо, що скоро побачимося. Домовилися, коли повернемося додому, то будемо довго разом обійматися».

У 2030 році вчителька очікує побачити Україну мирною, вільною та щасливою: «Упевнена, що колись Україна стане одним зі світових лідерів. Зараз моє завдання як учительки — бути для дітей прикладом для наслідування та надихати їх будувати кращу державу для себе вже сьогодні».

Подяка

Ця збірка не була би можливою без допомоги та підтримки десятків небайдужих людей і організацій.

Усією командою ми дякуємо вчителям, а також їхнім рідним, колегам і друзям, які люб'язно поділилися з нами історіями. Завдяки вам про стійкість української освітянської спільноти дізналися в усьому світі. Ми також вдячні партнерам, що дали нам свободу та можливість втілювати в життя найсміливіші ідеї. Якби не ви, наш задум ніколи не став би реальністю.

Окрім того, ми дякуємо волонтерам, які з ентузіазмом відгукувалися на кожен наш запит. Без вас нам було би значно складніше. Насамкінець ми вдячні нашим читачам. Де би ви не були — в університеті, школі чи посольстві, в Україні чи за кордоном, — знайте: ви нас надихаєте.

Сподіваємося, хтось у цій збірці впізнав себе і став почуватися менш самотньо, хтось щиро посміявся або й пустив сльозу, а хтось нагадав собі, заради чого та, головне, заради кого варто боротися далі.

*З безкомпромісною вірою в українську освіту,
команда ГС «Освіторія»*

КООРДИНАТОРИ / COORDINATORS

Анастасія Кривов'язько /
Anastasiia Kryvoviazko

Марія Байор /
Maria Bayor

РЕДАКТОРКА / EDITOR

Ангеліна Грицей /
Anhelina Hrytsei

РАДНИЦЯ З ТЕКСТІВ / TEXT CONSULTANT

Катерина Кисельова /
Kateryna Kyselyova

ЛІТЕРАТУРНА РЕДАКТОРКА / LITERARY EDITOR

Ольга Кушик /
Olha Kushyk

ПЕРЕКЛАДАЧІ / TRANSLATORS

Анастасія Панченко /
Anastasiia Panchenko

Анна Кушнієрова /
Anna Kushnierova

Валерія Писанко /
Valeriia Pysanko

Діана Ільницька /
Diana Ilnytska

Юлія Коцюбко /
Yuliya Kotsiubko

ДИЗАЙНЕРКА / DESIGNER

Єлизавета Гафич /
Yelyzaveta Hafych

ІНТЕРВ'ЮЕРИ / INTERVIEWERS

Анна Алабутова /
Anna Alabutova

Іванна Манелюк /
Ivanna Maneliyk

Олена Галушка /
Olena Halushka

ФОТОГРАФИ КОНТРИБ'ЮТОРИ / CONTRIBUTING PHOTOGRAPHERS

Джон Лю /
John Liu

Олексій Філіпов /
Oleksii Filipov

Олена Тіта /
Elena Tita

Катерина Лащикова /
Kateryna Lashchykova

Павло Дорогой /
Pavlo Dorohoi

Сергій Михальчук /
Serhii Mykhalchuk

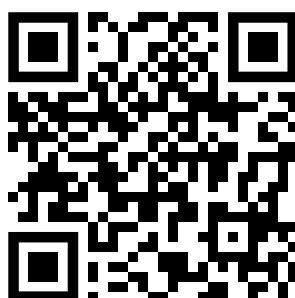

Фото надане ГО «Навчай для України»
і зроблене в пошкодженій школі —
партнері організації в Бородянці
29 червня 2022 року

Фотографка: Катерина Лащикова

ЧИТАТИ КНИГУ ОНЛАЙН / READ BOOK ONLINE

globalteacherprize.org.ua

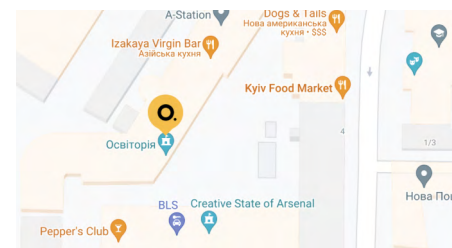

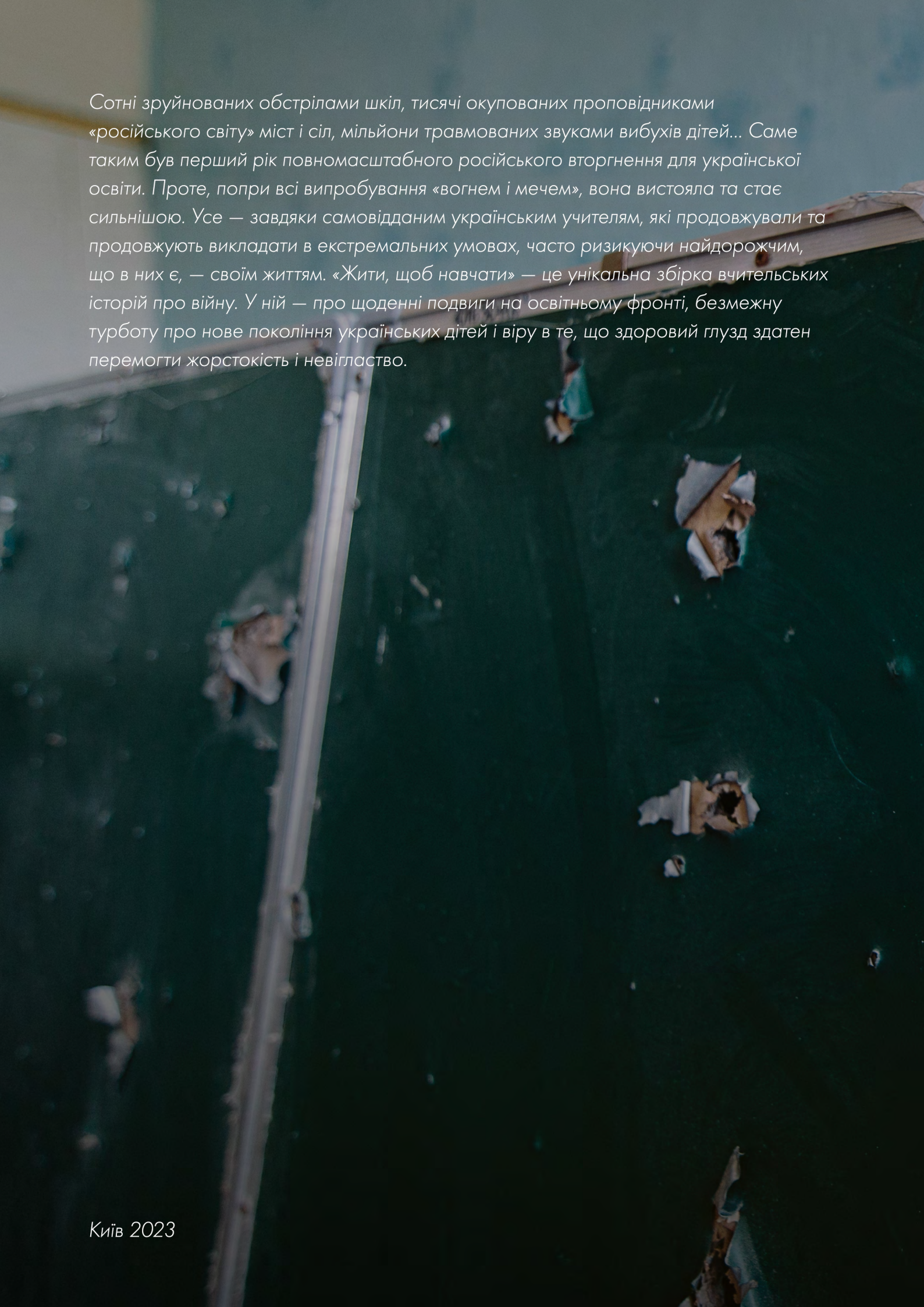
КОНТАКТИ ГС «ОСВІТОРІЯ» / CONTACTS OF THE NGO "OSVITORIA"

info@osvitoria.org

+380501050000

2 Kniaziv Ostrozkykh St.,
01010 Kyiv, Ukraine

Сотні зруйнованих обстрілами шкіл, тисячі окупованих проповідниками «російського світу» міст і сіл, мільйони травмованих звуками вибухів дітей... Саме таким був перший рік повномасштабного російського вторгнення для української освіти. Проте, попри всі випробування «вогнем і мечем», вона вистояла та стає сильнішою. Усе — завдяки самовідданим українським учителям, які продовжували та продовжують викладати в екстремальних умовах, часто ризикуючи найдорожчим, що в них є, — своїм життям. «Жити, щоб навчати» — це унікальна збірка вчительських історій про війну. У ній — про щоденні подвиги на освітньому фронті, безмежну турботу про нове покоління українських дітей і віру в те, що здоровий глузд здатен перемогти жорстокість і невігластво.